

Capitul I

NAIXIMENT DE LO RAT PENAT
(1878-1902)

Daniel Sala i Giner

INTRODUCCIO.

Gracies al periodisme descriptiu que se practicava en l'últim terç del segle XIX sabem els permenors de la primera manifestacio publica de Lo Rat Penat. Les croniques nos contenen que lo mes elegant de la societat valenciana d'aquells dies, enjoyades senyores acompanyades de les seues casaderes filles, presumits marits, ademés de jovens de brillant pervindre, omplia l'elegant pabello que cada any l'Ajuntament del "Cap i Casal del Regne" instalava en la Fira de Juliol. Brillant i ostentos, en els seus centenars de llanties de gas que ressaltaven les millors gales que aquella castellanisada societat valenciana, lluia en els calors d'una nit d'estiu en l'acte social per excelencia que cada any se repetia i concentrava en l'Albereda a tota la ciutat. Escalons mes avall d'aquell Pabello de gust oriental que en tant de mirament s'ornamentava i revestia cada any per a l'event¹, el bullici popular, mesclat entre els familiars olors de bufes i panolles de dacs, caramelos, "aigua fresqueta", orchata, bandes de musica en les terraces, diversions de tot tipus, crits de la chicalla, rifes "a quinet y mig", jocs diversos, el "pipantero", barracons de tir i atres mil formes de passar el temps. Dos maneres d'entendre la festa: per una part, gent del poble treballador d'artesanals tallers i fabriques, d'una horta que sempre fon el mig de vida i orgull dels valencians; d'atra, gent del "stablishment", conjunt de persones en cert grau de satisfaccio social pel moment politic (la Restauracio) i d'insatisfaccio per la penuria de les lletres en valencià. En resum, en el passeig de l'Albereda n'hi havia tot un mosaic de la societat valenciana del moment.

Realment, molta gent del poble no sabia res de les festes i celebracions que se feyen en aquell lloc de "senyorets"; se contentava en observar als que entraven i eixien. Pero, dels de dins, no tots els assistents a aquell Pabello se percataven del significat que realment tenien els actes que se celebraven en aquell moment.

Despres d'un breu discurs d'apertura de l'alcalde accidental de la ciutat de Valencia, Pasqual Dasí Puigmoltó, prengue la paraula el secretari de la nova societat, Manuel Lluch i Soler, qui esbossà breument els primers passos i acabaments de la mateixa; a continuacio, Constanti Llombart havia de llegir el seu discurs d'exaltacio de la llengua valenciana, pero l'emocio que l'embargava durant l'acte l'impedi articular paraula i en el seu lloc ho feu el senyor Granda.

Teodor Llorente, escritor i poeta, ingenios i intel·ligent, director del periodic *Las Provincias*, segui llegint un poema —com a continuacio ho farien Lluch Soler, Pasqual i Genís, Victor Iranzo, Josep Arroyo, Josep Bodría, Ricart Céster, Ramon Lladró, Josep de Orga, Josep Sanmartín i Aguirre, Rafael Ferrer i Bigné, Joaquim Balader i Jacint Labaila— en la llengua mes propia del poble, en valencià, i el public, no massa atent al contingut dels seus versos, ho prenía mes com a un traç d'originalitat que per un acte transcendent en el que

¹ Este pabello va vore el seu desastros final en les instalacions dels Viviers Municipals davant la desidia de l'administracio.

FUNDADOR I PROMOTOR DE LO RAT PENAT

Constanti Llobart
(En Carmel Navarro Llobart)
(1848-1895)

se donava a la llum pública, en el marc més adequat a l'efecte, el naixement d'una Societat que tan important significat anava a tindre per a València. En el transcurs de l'acte anava el públic entenent lo que era allo de "Lo Rat Penat", encara que els versos de Llorente, alluntats un tant de la temàtica que com a poeta solia cultivar, tal vegada no foren captats en la seua justa transcendència. Acabava dient:

“¡Amics, germans: la patria llemosina
 Renaix per tot!. Rebrotà la englantina
 Del nostre Saber Gay.
 Juntemse á la host, de llors ja coronada,
 Formant, oh valencians, una maynada
 Que no's desfasa may.
 Formem una maynada hon sempre encesa
 Brille la llum del art, de la sabiesa,
 Del seny, del esperit;
 Hon parlen tots los llabis una llengua,
 Hon tots los cors sense temor ni mengua,
 Bateguen á un sols crit.
 Y en membransa del avis; en penyora
 De la gloria pasada i venidora;
 En fe de germandat,
 Com penó, com estrela que nos guia,
 Entre llaus de victoria i de alegria
 Alcem lo Rat-Penat!”²

Solament un públic en festa pogué sentir-se un tant inquiet i recelos quan Ricart Céster llegí el seu “¡Desperta, València hermosa!”, poema en el que apareixia un to totalment distint al conjunt de les intervencions:

“Aixís, companys, mal que á Castella hi pese,
 En lo poétich realme de Valencia,
 Si bé sots mar de glasa indiferencia,
 ¡Encara d'amor patri ardix lo foch!
 ¡Catalans! ¡Mallorquins! ¡siau per nosaltres
 Germans, sempre germans fins dá ab la tomba,
 Y aquí hont lo terra-trémol ja retomba,
 Aviats voreu surtirne l'illa d'Oc!”³

Mes, el president de la nova societat, Feliu Pizcueta, eloqüent orador i hàbil polític, dissipà qualsevol recel fent vore als assistents que els desijos de la nova societat eren els de l'exaltació de la llengua i història de València sense menyspreu ni atac a l'unitat d'Espanya com alguns, erroneament, pogueren haver cregut. Les seues paraules foren profundament clarificadores:

² Teodor LLORENTE, “Lo Rat-Penat”, en *Soció inaugural de Lo Rat-Penat. Discursos y Poesías que es lligueren y pronunciaren en aquell acte*. València, 1878. Totes les cites textuals aparegudes en este capítol, es reproduïxen exactament respectant l'ortografia de l'original. Hem observat que moltes fonts secundàries que hem consultat estos texts no han respectat l'ortografia original.

³ Constantí LLOMBART, “Excel·lències de la llengua llemosina”, en *Soció inaugural de Lo Rat-Penat. Discursos y Poesías que es lligueren y pronunciaren en aquell acte*. València, 1878: pp. 59-61.

PRIMER I SEPTIM PRESIDENT

En Feliu Pixcueta i Gallet
(1878-1879) i (1884-1886)

“Tal vegada crega algú que la creació d’esta societat obedixca quant manco á alguna mira de exclusivisme provincial y quant més á alguna idea separatista; y yo, que dech concentrar en lo meu pit los sentiments de mes dignes companys, tinch que declarar así que ans que tot som fills y amants de la noble terra espanyola; que no resucitem les glories del antich Realme valenciá, més que per tenir lo goig de que no s’obliden i se perguen com la sehua llengua, en la obscuritat del temps. Recordar lo passat pera honrar lo present i pera que servixca d’eixemple en lo pervindre, esta es la nostra misió”.⁴

Finalisà tan brillant acte en l’interpretacio, per part del cor de l’Escola d’Artesans, de “Lo penó de Lo Rat Penat”, en lletra de Constanti Llombart i musica del mestre Manuel Penella. I, aixina veïa la llum publica “Lo Rat Penat. Societat de amadors de les glories de Valencia y son antich Realme”.

En realitat, l’acte que tenia lloc el 31 de juliol de 1878 venia a ser la culminacio d’un proces que se fongestant anys abans per aquella generacio de “ratpenatistes” que veren complit el seu somi de recuperar una llengua que, com a conseqüencia de la prioritat donada a l’espanyol s’encontrava culturalment debilitada i el seu us se circumscrivia a l’ambit privat.

1.1. EL MOMENT CULTURAL.

Tornem la vista arrere i esbossem en breu sintesis el marc i els protagonistes. Nos trobem en la Valencia de la Restauracio monarquica de 1874 en la persona d’Alfons XII, en un periodo en el que, haguent fracassat els intents federalistes pimargallians d’aquella efimera Primera Republica, s’intensificaran els intents establidors dels governs espanyols del segle XIX. El fenomen de la “Renaixença” valenciana cal emmarcar-lo dins del renaiximent cultural, fill directe d’un romanticisme tarda, de les diferents regions (gallega, catalana, valenciana) que integren el panorama cultural de l’Espanya del huitcents en l’exaltacio de costums, llengua i historia dels diferents pobles que integren la península. No obstant, esta Renaixença, no te un marc uniforme en les distintes regions d’Espanya, ni tampoc en les geograficament mes proximes com seria el cas de Catalunya i Balears; el seu recolzament social i el seu significat son molt distints; puix, mentres Catalunya, sobre tot en acabar el 98, orientà el seu renaiximent cultural cap a posicions politiquies, no ocorregue lo mateix en Valencia.

En Valencia, a on tambe se donà un proces industrialisador, pero no tan intens com en el País Vasc o Catalunya, s’havia invertit en la modernisacio dels procediments productius manufacturerers per a aumentar la seua rendabilitat; ara be, tambe grans inversions de capital havien anat a parar a l’agricultura: no oblidem que en l’ultim terç del segle XIX canvia el paisatge agrari valencià i s’impon el taronger en el regadiu i la vinya en el secà. En estos moments de cert optimisme i en un regim politic esperançador, junt als propietaris agricols, nous empresaris i principals politics, el panorama se completa en unes classes miges que acabaran en bona part recolzant al republicanisme, reforçat a finals del XIX en la presencia del blasquisme, en el consegüent debilitament dels grans partits monarquics, conservador i lliberal. Pero en Lo Rat Penat cabien tots i d’ahi que el seu principal promotor fora un republica: Constanti Llombart. Este, conscient de que la modificacio de les pautes culturals en profunditat requeria un gran acort social volgue, i consigui, que en Lo Rat Penat s’integraren rics i pobres o, en la seua propia terminologia, “poetes d’espardenya”, como ell, i “poetes de guant”, com Llorente i tants atres.

⁴ Feliu PIZCUETA, “Discurs de gracies”, en la *Seció inaugural de Lo Rat-Penat. Discursos y Poesías que es lligueren y pronunciaren en aquell acte*. Valencia 1878: pp. 85-86.

SEGON PRESIDENT

En Teodor Llorente i Olivares
(1879-1880)

1.2. L'US DEL VALENCIÀ COM A LLENGUA CULTA ABANS DE LA CREACIO DE LO RAT PENAT.

A principis del segle XIX, en l'època de la que podriem nomenar generació neoclàssica, el valencià com a llengua culta a penes es cultivat; solament s'utilisa per al consum popular, es tracta d'un valencià vulgar en una finalitat satírica, antifrancesa i lliberal en un cert èxit entre la gent. Gojaren d'una certa fama els "col·loquis" de Vicent Clèrigues, Batiste Escorigüela i Manuel Civera. Però, estos mateixos autors, quan pre-tengueren fer poemes serios, ho feren en castella.

Hem d'esperar a la generació romàntica (1833-1859) per a encontrar els inicis de la Renaixença i una doble manifestació lliterària: per un costat, els poetes que podem dir cults, i per altre, els populistes. Els primers, romàntics lliberals, la formació i activitat dels quals gira entorn a les Escoles Pies, el principal centre docent en aquells temps. Aci, les figures més destacades serien Pasqual Pérez, Joan Arolas i Vicent Boix, i per les aules del carrer de Carnicers passarien els principals escriptors de la Renaixença valenciana: Tomas de Villarroya, Teodor Llorente, Feliu Pizcueta i Ferrer i Bigné. Per altra part, es de destacar com la producció de les figures lliteràries més destacades de l'època (Boix, Arolas, Villarroya...) se troba casi tota escrita en castella. No obstant, l'influència de Vicent Boix i Ricarte des de l'Institut General i Tècnic, a on es catedràtic d'Història, fon decisiva en la formació d'una generació de valencianistes que passaren per les seues aules. Podem dir que la seua labor docent, unida a la seua activitat desenvolupada des de "El Liceo", societat que reunia a un important sector de l'intel·lectualitat valenciana, feu pel resorgiment cultural de València, sense escriure preferentment en valencià, més que l'activitat lliterària desenvolupada per altres autors. En els anys de la fundació de Lo Rat Penat, Vicent Boix sera considerat pels ratpenatistes com el "patriarca" del valencianisme, en lo que aço supón de reconeixement expres.

I, junt ad esta pleyade de poetes "cults", encontrem als "populistes", continuadors d'aquells "col·loquiers" del setcents, de festiva lliteratura i de propaganda patriòtica que escriuen en valencià per a atraure's al públic en els seus articles periodístics. Entre ells, Josep Maria Bonilla en la seua revista satírica, *El Mole*, que pront se vorà eclipsat pel seu amic i col·laborador lliterari, Josep Bernat i Baldoví, de fecunda ploma, agut enginyer i mordaç satira que li valen el sobrenom de "El Quevedo valenciano". Des de les pàgines de *El Tabalet*, *El Sueco* i *La Dolçaina*, publicà sainets costumistes i fon el primer escriptor d'un "llibret de falla" que explicava el contingut de la plantada en la plaça de l'Almodí en 1855. El seu estil fon continuat en el teatre per Lladró i Mallí, Ovara Piquer i Joaquim Balader.

Encara que la majoria dels autors contemporànies hagen volgut vore en els quatre poemes escrits en llengua vernacula per Tomas de Villarroya, publicats en la revista *El Liceo*, en 1841-1843, l'inici de la Renaixença valenciana, allo no fon més que un fet aïllat, sense ningun projecte de rehabilitació de la llengua autoctona, coincident en la publicació de l'emblemàtica "Oda a la Patria" d'Aribau, en Barcelona. En canvi, aço no deixa de ser una teoria fusteriana hui superada per la crítica i estudis posteriors. En realitat, ja en 1831, el poema del bibliòfil Vicent Salvà, "Lo somni", conté elements que el caracterisen com al primer poema renaixentista, lo que d'alguna manera significaria una certa precedència de la ciutat de València sobre qualsevol altre lloc en el moviment renaixentista:

“...
 Un altra es posá, en seguida,
 ab un llaüt d'or en la ma,
 a recordar de València
 nostres glories militars:
 de Moncada y de Coloma,
 de Carroz el Almirant,
 de Valldaura y d'Aguiló
 les haçañes celebrà.

TERCER PRESIDENT

En Jacint Labaila i Gonzàlex
(1880-1881)

.....
 Mes profunda fon la cuarta,
 referint d'esta Ciutat
 los furs, y com contra els reys
 los guardaven los Jurats:
 com lo Asenci Vinatea,
 de Llop de Gonent aidat,
 de Leonor y En Alfons
 al desafur s'oposà.
 ...”⁵

En canvi, sí n'hi ha una coincidència absoluta en senyalar a dos poetes d'esta generació com als màxims representants de la lliteratura en valencià del segle XIX: Teodor Llorente i Vicent Wenceslao Querol. També en ficar de relleu l'important influència del nou bibliotecari arribat a l'Universitat de València en 1858: Marià Aguiló i Fuster, un il·lustrat mallorquí, el pes del qual en el renaixement l·literari es indiscutible. Ben pronte, Llorente i Querol, estudiants de Dret en l'antic edifici del carrer de la Nau, iniciaren el seu camp poètic en els versos en llengua valenciana animats pel bibliotecari Aguiló. Llorente publicarà els seus primers versos, en 1857, en el periòdic *El Conciliador*; Querol ho farà un poc de temps després, en 1859.

En este mateix any 1859, té lloc la restauració dels Jocs Florals de Barcelona; això donarà als poetes de Catalunya una possibilitat de donar a conèixer i publicar les seues obres. En València, eixe mateix any, en el Paranimf de l'Universitat s'organitzarà un acte poètic, un certamen l·literari, l'animador i mantenedor del qual serà Marià Aguiló; fon premiat el català Víctor Balaguer, Teodor Llorente en el seu poema “La nova era” i Querol en un poema escrit en castellà. En Barcelona els Jocs Florals se seguiren celebrant cada any en regularitat, i se creà una consciència de recuperació l·literària i cultural, solidament recolzada per la ciutadania. Per altra part, que el certamen l·literari celebrat en l'Universitat de València fon un fet aïllat que no se repetí. Així puix, el renaixement cultural en València se reduí a un moviment d'elit en el que, ademés de Llorente i Querol, encontrarem a Rafael Ferrer i Bigné i Jacint Labaila, joves advocats, en els que pronte s'integrarà Feliu Pizcueta, mege d'ideologia progressista, que havia ostentat càrrecs polítics importants durant el sexenni revolucionari.

Mes no es esta l'única parcela, la de la llengua culta, en la que el valencià se seguia utilisant com a llengua l·literària. En el camp contrari al moderantisme, en els ambients d'ideologia progressista, n'hi ha sectors sumament dinàmics que, en el temps, evolucionaran cap a un republicanisme federal. Continuadors d'aquella corrent populista romàntica de Pasqual Pérez, Bonilla i Bernat i Baldoví, estos escritors no pretenien potenciar la llengua autoctona, elevar-la al ranc de llengua l·literària ni fer regionalisme. El seu objectiu està en acostar-se al poble en l'ús d'una llengua popular, escrita en llenguatge senzill, llunt d'aquella llengua minoritària, a la que els seus detractors consideraven arcaisant i artificiosa, a la que denominen “l·llemosí”. Junt a la premsa, que permet acostar-se al públic i difondre una ideologia política, l'atre gènere que major acceptació tindrà, continuant la tradició de “coloquiers” d'èpoques anteriors, serà la del teatre popular i costumista; al públic, poc donat a la l·lectura, li resultava molt més fàcil arribar-se als teatres, i este gènere l·literari resultava ser un instrument sumament adequat per a atraure's a la gent i influir en els seus plantejaments polítics, utilisant una llengua familiar lluntana d'aquell lèxic arcaic, replet de l·licències poètiques i figures l·literàries, però de difícil comprensió per al gran públic com era el nomenat l·llemosí.

Ad esta generació d'escritors pertanydra el major i més ingenios dels sàinetistes: Eduart Escalante Mateu. Ademés, Rafael Maria Liern Cerach, Joaquim Balader i uns anys més joves seran Josep Aguirre Matiol, Josep Bodría Roig, Josep F. Sanmartín i Aguirre, Antoni Palanca i Hueso i Carmel Navarro Llombart. Tots ells tenen

⁵ Voro LÓPEZ.- Artur AHUIR, *Poesia patriòtica valenciana (1808-1996)*. L'Oronella. València, 1996, pp. 28-29.

QUART PRESIDENT

En Rafael Ferrer i Bigné
(1881-1882)

en comu el seu oríge humil, la seua carencia d'estudis acadèmics, la seua escassa cultura lliteraria, la seua condició d'autodidactes; pero, tambe el seu ingeni valencià i el seu sentit observador, crític i satíric. El "grauero" Escalante, orfe des dels cinc anys, escomençà a guanyar-se la vida com a pintor; Bodría, era fill del conserge de l'Academia de Sant Carles i deprenque l'ofici de dorador; Palanca, fea flors artificials; potser, el que d'extracció social mes baixa, fora, Carmel Navarro Llombart que, en el temps, sería una de les figures mes importants del segle XIX valencià. Deprenqueren tots ells en el carrer, en els llibres, i la seua poesia no tingue mes musa que la que inspirara als populistes de generacions anteriors: el poble i l'observació. Les seues obres constitueixen un inapreciable document lliterari; la seua jocosa crítica cap a una societat, que cada vegada mes, utilitzava el castellà com a signe de distinció —"la coentor", se nomenava en València, la "aristocràcia del bacallar", li dien en Alacant— constitueixen hui una font de primera ma per a estudiar la societat valenciana de la segona mitat del segle deneu.

Carmel Navarro Llombart, qui se donà a conèixer en el pseudonim lliterari de Constanti Llombart, naixque en el valencià carrer de la Bosseria, el 8 de setembre de 1848. D'humil oríge i caracter discol, sos pares, Carmel i Maria, davant l'escas aprofitament que fa de les seues classes en les Escoles Pies, de les que ix en una instrucció primària, decidixen posar-lo a treballar en un taller d'enquadernador de llibres. El seu treball entre llibres conseguí, donat el seu esperit inquiet, aficionar-lo a la llectura i a l'estudi. Se matricula en l'Institut de Segona Ensenyança⁶ sense conseguir cap de títol, ya que desgràcies familiars li obliguen a tornar a treballar. La seua amistat en l'impressor Laborda, que te el taller en el seu mateix carrer, aixina com en el poeta Andreu Codonyer, li ajudaren a publicar els seus primers treballs en la *Gaceta Popular*, que dirigia Pelai del Castillo. Poc després fundà un semanari lliterari *El Fàrrago*, prohibit per l'autoritat als pocs numeros, abans de la revolució de 1868. Ardent partidari de la Gloriosa, escriu en revistes polítiques com *El Diablo Cojuelo* i *La Propaganda Republicana*. La seua passió per l'escriptura el porta a cultivar qualsevol gènere lliterari, ya siga un joguet teatral "En lo mercat de València", ya un milacre per a les festes vicentines "La calúnnia castigada". La Revolució de 1868 el va a marcar poderosament i s'unix als pensadors i ideòlegs revolucionaris, encara que les seues aspiracions sempre foren mes lliteràries que polítiques. Colaborà en distints periòdics i escriu cants republicans per a l'Orfeo Popular Instructiu que gojaren d'una certa notorietat. En 1871, el seu llibre *Cantos* alcançà gran popularitat entre els llectors valencians, per lo que decidí dedicar-se exclusivament a la lliteratura. Dirigi des de 1877 la publicació en valencià *Niu d'abelles*, i escriu els seus drames *Justicia contra justicia*, *La esclavitud de los blancos* i *Lo darrer agermanat*, mes un llibre de poemes, *Flores y Perlas*, i en col·laboració en Cebrián i Mezquita les obres *El plater de paper blau* i *La copa d'argent*.

Fon Llombart, home de l'esquerra d'aquells temps, qui treballà sempre per fomentar el valencianisme cultural; sabe aglutinar als poetes del seu temps (Ferrer i Bigné, Iranzo Simón, Céster, Llorente, Labaila, Querol, Cebrián i Mezquita, Puig i Torralba...) iniciant-se aixina la Renaixença valenciana. No passava temporada que no publicara algun llibre de versos: *Abelles y abellerols*, *Cabotes i calaveres*, *Tabal y donsayna*, *Tipos d'auca* (retrats epigràfics de personages valencians), en col·laboració en els seus amics Escalante, Bodría, Sanmartín i Aguirre, en els que se trobava cada vegada mes identificat. Les seues dos publicacions de major importància foren *Los fills de la Morta-viva*⁷ i el seu *Diccionario Valenciano-Castellano*, reedició del Diccionari de Josep Escrig. Fon, possiblement, Constanti Llombart qui tingue les idees mes clares sobre la problemàtica de la Renaixença, d'ahi el seu interès per crear Lo Rat Penat.

Aixi puix, en el panorama lliterari valencià de la segona mitat del segle XIX, veem una clara diferència entre l'estil poètic i lingüístic de dos grups dirigits, respectivament per Llorente-Querol i per Escalante-Llombart, sense que això signifiqui que haguera unes clares directrius seguides pels integrants dels dos grups

⁶ Institut de Segona Ensenyança, Institut General i Tècnic, Institut Provincial. En esta distinta terminologia hem enconrat en els texts utilitzats, el nom de l'actual Institut "Lluís Vives" de la ciutat de València.

⁷ La Morta-viva, es el nom en el que se referien a la llengua valenciana els poetes d'este temps. En esta obra, Llombart arreplega un ample numero de dades, biografies i notes que demostren que la nostra llengua no a soles seguia viva abans de l'arribada al camp de la poesia de Llorente i Querol, sino que havia alcançat tambe un cert nivell lliterari i un discret grau d'utilisació si tenim en conte lo minoritari del seu us en els ultims segles.

QUINT PRESIDENT

Ilm. Sr. Vicent Pueyo i Ariño
(1882-1883)

i maxime, si tenim en conte l'espírit lliure de l'artista, rebel a integrar-se en determinades concepcions que ajusten o condicionen la seua creacio. Podem agrupar-los en poetes "de guant" i poetes "d'espardenya" o, si se preferix en un "mester de clerecía", opost i diferent a un "mester de juglaría", si se vol establir un paralelisme en les diferents tendències en la lliteratura migeval. Aixina ho va vore Teodor Llorente, ya en la seua època, i ho testimonia en una carta dirigida en 1877 a Joaquim Rubió i Orts, qui s'encontrava preparant la seua *Breve reseña del actual renacimiento de la lengua y la literatura catalanas* i consultava a Llorente sobre diverses qüestions al voltant de la Renaixença en el seu intent de rebatre les afirmacions de Mayer sobre la primogenitura de la Renaixença provençal sobre la catalana⁸.

Dia Llorente en el seu informe:

"...En Valencia no se había llegado a perder el lenguaje antiguo como lengua escrita, y hasta cierto punto literaria, pero había perdido toda cultura, y sólo se empleaba de modo chocarrero en asuntos vulgares, con carácter festivo...

...Hoy hay muchos poetas dramáticos; pero éstos no saben nada, ni quieren saber, del antiguo lemosín. Hay una diferencia completa, una separación absoluta entre los que cultivamos la poesía lemosina docta y los que escriben en valenciano vulgar para el teatro o para los periódicos callejeros "...⁹

Esta constatació sobre les dos tendències lliteraries existents en Valencia, se fa encara mes patent en una carta dirigida a Marià Aguiló en motiu de la remissió del seu *Llibret de versos*, en 1885, aixina com de les dificultats per a harmonisar les dos tendències:

"Teníem assí en Valencia una llengua viva i una lliteratura morta; perque encara que may s'ha deixat d'escriure en valenciá, els populars autors de romansos i coloquis, i els que demprés portaren esta llengua al teatro i al periodisme satírich i festiu, la usaren sens estudi ni poliment algú, corrompuda i rebordonada, com la trovaven en els llabis de la gent indocta, y barbarament castellanizada en la ciutat, hon no ha pogut defendres, com en los pobles més retirats, de la invasió del idioma oficial. Una llengua en tal estat es impropia de tota poesia que no siga completament familiar. Hiá que relligar la tradició lliterària, y assó té dificultats: ¿s'han de adoptar de nou les paraules perdudes y olvidades?. ¿S'ha de renunciar, per por á no ser comprés, el nom valenciá propi, quant aquest ha estat substituít per un altre castellá?. ¡Quánts ductes á cada rengló que s'escriu!. Hiá un muntó de diccions que s'han perdut en uns punts, y en altres se conserven; que'ls ciutadans de Valencia ja no empleen, y alguns no les coneixen, y que aixís que eixím al hora, les trovém vives y significatives. Formar, ab eixos elements, una poesia lliteraria y popular ensemps, que agrade en les Academies i Atheneus, y siga compresa y sentida per la gent que té per llengua seva la valenciana, i que en ella s'ha criat i vol criar á sos fills, no es obra d'un día, pero tampoch tan dificultosa y llarga com "l'obra de de la Seu", si'm permetiu usar, pera coses valencianes, aquest modisme ben valenciá"...¹⁰

⁸ RUBIÓ i ORTS consultava el 12 de novembre de 1876 a Llorente el seu pareixer sobre tres qüestions al voltant de la Renaixença valenciana: 1) grau d'espontaneïtat del moviment; 2) data d'inici dels escrits de Llorente i Querol; i en quin moment tingueren notícia de l'obra poetica provençal. Cfr. A. VILA MORENO: *Germanor y pancatalanismo* (inèdit).

⁹ A. VILA MORENO, op. cit.

¹⁰ Teodor LLORENTE, «Endressa del primer "Llibret de versos" al senyor Marian Aguiló...», en *Nou llibret de versos escrit per...* Valencia, 1902: pp. XIV-XV.

SEXT PRESIDENT

En Ferran Reig i Garcia
(1883-1884)

Es facil deduir per la seua extraccio social, formacio lliteraria i concepcions sobre la llengua, un major acostament dels poetes “cultos” als de l’ambit mallorqui, catala i provençal, a on eren mes coneguts i apreciats que en Valencia, mentres que els del grup Escalante-Llombart contaven en molts llectors i espectadors en la seua Valencia natal sent practicamente desconeguts fora d’ella. D’ahi que, quan se celebrà el decim aniversari dels Jocs Florals de Barcelona, en 1868, acodiren tres poetes valencians: Querol, Llorente i Ferrer i Bigné, per a celebrar aquell “aplec de germanor” entre tots els cultivadors de la poesia de les terres de “la llengua d’oc”, organitzat per aquell gran poeta i orador que fon Victor Balaguer. A l’acte foren invitats, aixi mateix, poetes de llengua castellana, de modo que alli estagueren presents, els provençals Frederic Mistral, Lluís Roumieux i Paul Mayer, i els poetes en llengua castellana Ruiz Aguilera, Núñez de Arce i José Zorrilla. Entre els premiats, Jacint Verdaguer. En el discurs de tancament de l’acte, afirmava Victor Balaguer:

“Deixeu-nos cultivar nostra literatura, que és una obra regeneradora, i tot serà més bé i més gloriós de l’Espanya, que aixís com és més rica una família que té dos patrimonis, així ha d’èsser més rica una nació que té dos llengües”.¹¹

1.3. LLENGUA I POLITICA EN LA RENAIXENÇA VALENCIANA.

Pero, potser l’acte mes transcendent de tot aquell “aplec de germanor” de l’any 1868 fora la visita al monasteri de Montserrat, cresol del catalanisme, a on Victor Balaguer, “Lo Trobador de Montserrat” volgue sagellar l’unio de tots els poetes de la “llengua d’Oc” en un acte del que se conserva una historica fotografia, realitzada el 8 de maig, en la que podem observar en el seu aspecte romantic a tots aquells 15 poetes entorn de les figures de Mistral i Balaguer que se donen la ma en senyal d’estreta aliança. En canvi, no podem deixar de fer alguna observacio sobre est acte, presentat per molts autors com l’inici de la Renaixença valenciana, com l’incorporacio de Valencia a un moviment comu: per una part, alli no se trobava present l’atra corrent del moviment, la popular, depositaria d’un cabal de valencianisme quantitativament mes important que el dels poetes “de quant”, i per atra, se tractava d’un magne encontre de poetes de tota Espanya i del Languedoc.

Despres se feu un acte semblant en terres transpirinaiques, el 21 de maig de 1876, en Avignon, per a celebrar els vintidos anys de creacio del “Felibrige” en el castell de Font-Segugne i, uns mesos despres, el 27 de juliol, els poetes catalans i provençals s’acostaren a Valencia per a commemorar el sext centenari de la mort de Jaume I. Estagueren personalitats catalanes (Balaguer, Quintana i Morera) i provençals (Monsieur Mie, representant de Montpellier, a on naixque Jaume I; el comte Villeneuve Esclapon, secretari del Consistori del Felibrige, i el baro de Tourtoulon, autor de la biografia de Jaume I, que despres traduí Llorente al castella). Per a acabar en la serie d’actes desenrollats en aquell ambient de “germanor”, en 1878 se celebrà atre encontre i Jocs Florals en Montpellier al que assistí, en representacio de Valencia, Llorente, qui quedà vivament impresionat de la magnificencia dels Jocs Florals i del bellissim discurs de Mistral, l’esposa del qual fon la Regina dels mateixos.

El felibrisme fon un intent de vincular en un projecte cultural comu, al marge de tot plantejament politic, a tots els representants dels distints moviments lliteraris que reprenien l’us de les llengües derivades de l’antiga “llengua d’oc”. En canvi, la perspectiva historica nos permet distinguir notables diferencies entre el renaixement provençal i el peninsular, entre els conceptes de “felibre” i de “germanor”, aplicable est ultim als territoris sorgits a l’ampar de l’obra reconquistadora de Jaume I, Catalunya, Mallorca i Valencia. La prematura desvinculacio de les terres ultrapirenaiques de la Corona d’Arago, aixina com la major pressio centralisadora que sobre elles eixerci l’estat frances, conseguiren restringir greument el substrat “llemosí” que, en els moments de la Renaixença, se trobava casi desaparegut.

¹¹ Cit. per IGUAL ÚBEDA, p. 37.

OCTAU PRESIDENT

En Ciril Amorós i Pastor
(1886-1887)

Frederic Mistral, fill d'una acomodada família de llauradors de la Provença que tenia la seua propietat en el *Mas du Juge*, en el poble de Mallaine, seria el creador del “moviment felibre” i, en el temps, el seu “patriarca” indiscutible. La seua infància transcorre en l'ambient de naturalesa viva, sanes costums i tradicions piadoses del seu país que colmaven el seu sentiment: Deu, naturalesa, patria i família, tots ells presents en eixe profund coneixement que tenia de tradicions, consells, proverbis, relats ingenus i llegendaris, tan abundants en el folclorisme provençal i que després abocà en les seues obres. Va conèixer al poeta Roumanille durant la seua estança en el pensionat Dupuy d'Avignon en el que este era professor i junts donaren impuls a l'obra del Felibrige, que reüní a tots els poetes provençals en una assemblea preparatòria en Arles, el 29 d'agost de 1852. La consagració definitiva del felibrisme tingué lloc en Font-Segugne, finca de recreació de Pau Giera, atre dels apòstols de l'idea, el 21 de maig de 1854. Allí se donaren cita Pau Giera, Roumanille, Teodor Aubanel, Anselm Mathieu, Brunet, Alfons Tavan i Frederic Mistral. La denominació de “trovadors” no els pareixia prou significativa per lo que se proposà la de “felibres”, nom en el que eren designats en la poesia provençal els doctors de la Llei en l'Antic Testament. A partir d'este moment, tota agrupació de set poetes o escriptors, residents en qualsevol lloc de França, per al cultiu i difusió de la llengua provençal, se nomenà *Felibrige*. Com a orgue de difusió del moviment sorgí la publicació anual de *L'Armana Provençau*, que va vore la llum quaranta anys seguits i en la que Mistral publicà els seus millors treballs en prosa i vers. La seua tirada que fon de 500 exemplars en el primer any, arribà a ser de 20.000 al final de la seua publicació.

Un article de Valenti Almirall, elogiant al felibre Lluís Roumieux, i publicat en la revista catalana *L'Avenç*, en 1884, nos explica l'ideologia del felibrisme:

“El moviment felibrenc no és fill de cap idea transcendental ni es proposa res d'importància social directa. Els felibres viuen en una comarca on creix el cep y l'olivera y on el sol escalfa, i al reparar que el poble parla allí encara els restes d'una llengua sonora de gran passat poètic, van refer més o menys exactament aqueixa llengua, i en el canten la naturalesa meridional que entreveuen. *El sol els fa cantar*, com ells diuen, i canten com les cigales o com els aucells *que troben llur niu bell*, com diu el lema que ha adoptat per divisa el nostre felibre. Mai no han tingut cap aspiració a canviar de posició. Per ells, el mateix que per al francès més francès del Nord, la França és la nació perfecta i París el cervell del món; per ells l'organització francesa és l'organització model, i la llengua que á França es parla, la regina de totes les llengües. La sort de pertànyer a una tal nació completa llur felicitat y augmenta llur natural alegria. El moviment felibrenc, doncs, té com a condicions característiques l'alegria, la facilitat, la delicadesa, és a dir, les condicions que caracterizen el nostre poeta”.¹²

En canvi, les relacions entre el felibrisme i la “germanor”, que en tanta freqüència apareixen confoses i donen una aparença de moviment comú en tota l'àrea lingüística que podríem globalisar com a “llengua d'Oc”, se donaren a títol d'amistat personal, d'actes de confraternitat en la presència de poetes dels dos costats dels Pirineus en Jocs Florals, encontres i altres celebracions en els que Mistral ve a ser un caudill factic. Hi hague notables divergències entre els dos moviments que vingueren donades pel contingut polític donat a la Renaixença catalana, totalment distint del apoliticisme que caracterisa al moviment Felibrige. Les divergències entre Balaguer i Mistral afloraren en motiu del discurs pronunciat pel primer en l'Ateneu de València quan fon mantenedor dels Jocs Florals de Lo Rat Penat, en 1880. La seua exposició sobre *El renacimiento lemosín* motivà la replicació de Mistral:

¹² Cit. per IGUAL ÚBEDA, pp. 38-39.

NOVEN I UNDECIM PRESIDENT

Excm. Sr. Pasqual Frigola Ahi's Lacmar i Beltrán
(1887-1889) i (1891-1889)

“No disiento de vuestras opiniones más que en lo tocante á la línea de conducta que señalais á nuestro Renacimiento literario.

Si no os entendí mal, quereis que la literatura provenzal ó lemosina sea el apóstol de un ideal filosófico y político, esto es, el órgano de un partido.

No opino como vos sobre el particular. Yo entiendo que la literatura provenzal no debe supeditarse á ninguna corriente individual ni á partido alguno. Debe dominar, á mi juicio, todas las corrientes de ideas, cualesquiera que sean; debe sustraerse á las pasiones violentas, y á los negros vapores de los partidos y de las sectas, porque los partidos y las sectas son esencialmente transitorios, injustos y groseros. Nuestra literatura debe ser la expresion sincera de nuestra naturaleza provenzal ó catalana, la expresión de nuestro modo de vivir, de ver, de sentir, de odiar y de amar...”

Cantemos, pues, libremente, tengamos y conservemos la libertad de cantar á nuestra guisa y á impulsos de nuestro entusiasmo individual. ¡La libertad!. Esa es la verdadera garantia de vida y de vitalidad para nuestro Renacimiento, y en este punto, como vos sabeis y yo sé, estamos perfectamente de acuerdo”.¹³

En el mateix motiu, el *Almanaque Provenzal*, tallantment, expressa els seus ideals:

“Si Balaguer entiende por ideal del siglo la libertad serena y amplia, todos somos de su parecer, porque es la libertad que hace crecer los robles y brotar la yerba de los prados, que hace volar al águila hácia el sol y cantar al pajarillo en la enramada; pero si en las palabras del fogoso orador se oculta alguna mira política, si Balaguer ha querido decir que nuestro Renacimiento debe ser instrumento de tal ó cual sistema filosófico ó político, en nombre de la misma libertad protestamos contra esa idea. El Felibrige, como lo hemos dicho cien veces, ha nacido ageno á toda tendencia política, y ageno á ella debe permanecer”.

En realitat, l'influencia del felibrisme mistralia era molt gran en el grup dels poetes “de guant” de la Renaixença valenciana, els quals admiraven a l'autor de *Mireio* i de *Calendau*. Est ideal era totalment coincident en les idees llorentines i molt distint d'algunes de les posicions ideològiques catalanes.

Lo cert es que els posicionaments ideològics respecte de la Renaixença enfrontaren a valencians i catalans i en eixe context s'ha de situar la polemica sorgida entre Llorente i el seu grup, per una part, i Balaguer i els seus, per l'altra.

Ya en 1865, Llorente, fent referencia a un articul que en el lema “qui llengua té, a Roma va”, aparegue en el *Calendari Catalá* que editava Pelai Briz, escrivia:

“Pero, ¿en esta restauración va envuelta alguna conspiración?. “Qui llengua té a Roma va”, el lema del calendario catalán. ¿Cuál es la Roma de nuestros amigos del Principado?. Creemos que el buen sentido que caracteriza a los catalanes no se dejará seducir por las trasnochadas fantasías de algunos soñadores”.¹⁴

La resposta de Balaguer no se feu esperar:

“Sia la que es vulgui la Roma dels poetes catalans, puis que de patriotisme i de progrés es tracta sols, deixeu el Sr. Llorente que prossegueixen el seu camí i ajude'ls a seguir-lo el poeta valencià que tant assentiment té entre els seus [...]. Si hi ha alguna aspiració política

¹³ “El renacimiento lemosín”, articul anonim en el *Almanaque de Las Provincias* per a 1881, p. 165.

¹⁴ Cit. per Victor BALAGUER, *Esperanzas y recorts*. Barcelona, 1866, p. 56.

DECIM PRESIDENT

En Lluís Cebrià i Mexquita
(1889-1891)

entre ells, com tem lo Sr. Llorente, mentre sia aspiració de progrés, noble, entusiasta, generosa, gloriosa, patriòtica i fraternal, bona ha d'ésser per força. No condemni sa tendència ni la motege de política amb frase desdenyosa. Politic és també, al cap i a la fi, lo mateix Sr. Llorente”.¹⁵

La postura de Llorente, secundada pels seus mes directes col·laboradors (Ferrer i Bigné, entre ells) evidencia distintes postures sobre els objectius de la Renaixença. El mateix Llorente ho explica en estos termes:

“La diferència de criteris entre els trovadors valencians, que al lloar les glòries de nostre antic Reine, no aspiren a restablir-lo, en dany de la unitat espanyola, i els trovadors catalans —molts d'ells, si no tots— que treballen per l'autonomia de Catalunya”.¹⁶

En efecte, per a Balaguer i un numerós sector de l'intel·lectualitat catalana, la Renaixença estrebava en “Sostener los drets polítics de la pàtria catalana, a mantenir vives ses tradicions històriques, a recordar ses pàgines de glòria, a renovar la memòria per demás oblidada de ses antigues llibertats públiques, a ressenyar los aconteiximents històrico-polítics més dignes de recordança, així dels temps antics com dels moderns, i a defensar los intereses sagrats del país”. I, com a ultim objectiu: “reconstruir la Península Ibérica, solució històrica a la qual devem tots aspirar”. Es evident, que la seua posició política es sumament clara.

El tema de la politisació de la Renaixença estigue candent durant molts anys en València. Ya fundat Lo Rat Penat, hague de fer front a qüestions derivades del mateix. Ya en el discurs inaugural dels primers Jocs Florals pronunciat per Feliu Pizcueta, hague, a l'igual que en l'acte fundacional de l'Albereda, de tranquil·litzar els anims i acallar algunes crítiques:

“Quant se doná principi en alegre festa á la societat que presidixch, tinguí l'honra de declarar que ni en molt ni en poch s'oposaba á la magnificencia de la unitat nacional; que nostres proposits se reduien unicament á buscar en la historia que pasá les glories d'aquesta patria valenciana en les lletres, en la ciencia y en les arts.

Llavors les meues declaracions foren mirades ab prevenció per esperits recelosos, y jugades no de bon modo per inteligencies que no distinguien lo brillant claror del sol de la veritat, amagada entre les tenebroses boires de l'error, de la mentira...

¿Manca algo de hermós, de sabut y de gran en aquesta concurrencia?, de segur que no, lo que prova qu'ham conseguit los fonaments d'aquell principi, que servi pera la creació d'aquesta societat: “Tot pera València y tot lo de València pera la gloria d'Espanya”.¹⁷

Igualment, Jacint Labaila, president en 1880-1881, hague de referir-se ad això en el discurs inaugural de les activitats del curs:

“Fa poc més de dos anys que alguns escriptors, pocs, [...] anàrem de casa en casa trucant en lo cor de tots els valencians de pura sang; alguns respongueren en l'acte, comprnent en seguida que el patriòtic objecte que nos féu establir la societat fon lo renaiximent de la lliteratura llemosina valenciana que, encara que patriòtic, no amagava ni amaga, ni

¹⁵ Víctor BALAGUER, *Esperansas y recorts*. Barcelona, 1866, p. 62.

¹⁶ Teodor LLORENTE, *Epistolari de Llorente (Catalogat i ordenat per T. Llorente Falcó)*. Barcelona, 1928, p. 194.

¹⁷ Lo Rat-Penat, *Jocs Florals de 1879*, p. 22.

En Josep M.ª Bonilla i Martínez
Prohom de Lo Rat Penat

amagarà, si Déu vol, cap de fi polític. Mes atres valencians, creent això últim, i figurant-se que, embolicats en la capa de la literatura caminàvem per sendes ocultes a la intransigència, no sols no volgueren afiliar-se en la societat, sinó que nos feren i nos fan huí guerra”.¹⁸

Segurament hague entre els valencians postures favorables a una politisacio de la Renaixença; de lo contrari, no s’explica tanta insistencia en deixar constancia del interes per preservar l’unitat espanyola, per deixar vore que el moviment renaixentiste era totalment apolitic; pero, estes foren abandonades potser per carir del recolzament social i a soles afloraran en els inicis del segle XX en el discurs de 1902 de Fausti Barberá i davant un assunt molt concret¹⁹. Aixina continuava expressant-se el President de Lo Rat Penat, en el discurs anteriorment citat:

“La “nova Roma” que llavors jo desitjava no vol dir com ell creu la resurrecció d’una nacionalitat morta, que ni volia, ni vull, ni voldré mai [...]. Afegeix l’historiare que sóc catalanista, en lo sentit de seguir una de les tendències de la literatura catalana, la dels intransigents, la dels que volen recular al temps ja mort i que la civilització condena a no revivre ja mai més; apreciació gratuïta que careix de fonament, feta a l’aire [...]. Mai oblide que sóc espanyol, mai; i m’enorgullix el ser-ho...”²⁰

Igualment, en el discurs llegit pel president Pueyo i Ariño, a l’inaugurar-se els treballs del curs 1882-1883, vem tambe una clara referencia al tema:

“Este es, puix, lo fi de Lo Rat Penat; este l’objecte que nos congrega y esta la aspiració que ab son orige se proposá realitzar: fomentar l’esperit de amor á la nostra Valencia y ses grates tradicions, y fomentantles, unirles com á joyes precioses á la corona de grandea y aspiració que cenyix la nació espanyola, pátria comú de tots nosaltres”.²¹

Aixina puix, el tema de la politisacio estigue sempre present en les relacions en la Renaixença catalana que sempre provocà certes reaccions per part dels poetes valencians. Vejam uns fragments de *La unitat nacional* de Victor Iranzo:

“Permet, Pátria volguda, qu’ en llengua dels meus avis,
Fins á tos peus arribe, portant un cant de amor.
La llengua valenciana sols pronuncien mos llabis:
Tú fa temps la coneixes, desde que reys y savis
Per ferte gran, ta image portaven dins lo cor.
Tú fa tems la coneixes, y saps qu’ es dolsa y fina,
Y molts de tos fets nobles guarda en gloriosos fulls;
Saps que se ab ella ‘t parla ta regió llemosina,
No per assó va en contra de ta unitat divina;
Lo fill vol á sa mare apenes obri els ulls.

¹⁸ Jacint LABAILA, *Discurs llegit per lo President en la apertura del Curs Académich de 1880 á 1881*, p. 6.

¹⁹ Veja’s el capítol X d’ esta obra.

²⁰ Jacint LABAILA, *Discurs llegit per lo President en la apertura del Curs Académich de 1880 á 1881*, p.p. 10-11.

²¹ Lo Rat-Penat, *Discurs llegit per lo President D. Vicent Pueyo Ariño al inaugurar els treballs del any 1882 á 1883*. Valencia, Imprenta d’Emili Pasqual, 1882. pp. V-VI.

En Josep Bernat i Baldovi
Prohom de Lo Rat Penat

Saps també que si arrere volguera anar un dia
 Algú, que foll somniera tornar al temps pasat;
 Si era naixcut en esta terra de la alegría,
 Lo nom de germá nostre, de valenciá pedria,
 Y en valenciana llengua seria condenat.

Perque hui, en quant abarca lo jou de ta grandessa,
 Desde la alta montanya del aspre Pirineu,
 Fins á la plaja alegre qu' el mar escumós besa,
 Encar qu' en altra llengua te canten ta bellessa
 Y ab altres mots te parlen, Espanya es tot arreu.

Per çó ta unitat cante, volguda Pátria mia;
 Esta unitat creada per Deu dintre son seny,
 Que avans de ser nosaltres, ya en lo mon sobreixia,
 Fent de martres y d'heroes la lluminosa via
 Que á nostra rassa noble fins á la gloria empeny!.

.....

Y del palau al temple, del puig á la montanya,
 Dels valls á l'aspra serra, de l'aspra serra al sol,
 Tenim pera cridarte lo nom de ¡Vixca Espanya!
 Un puny pera defendre ton temple ó ta cabanya,
 Y un cor que ans de ser nostre, molt ans, es espanyol".²²

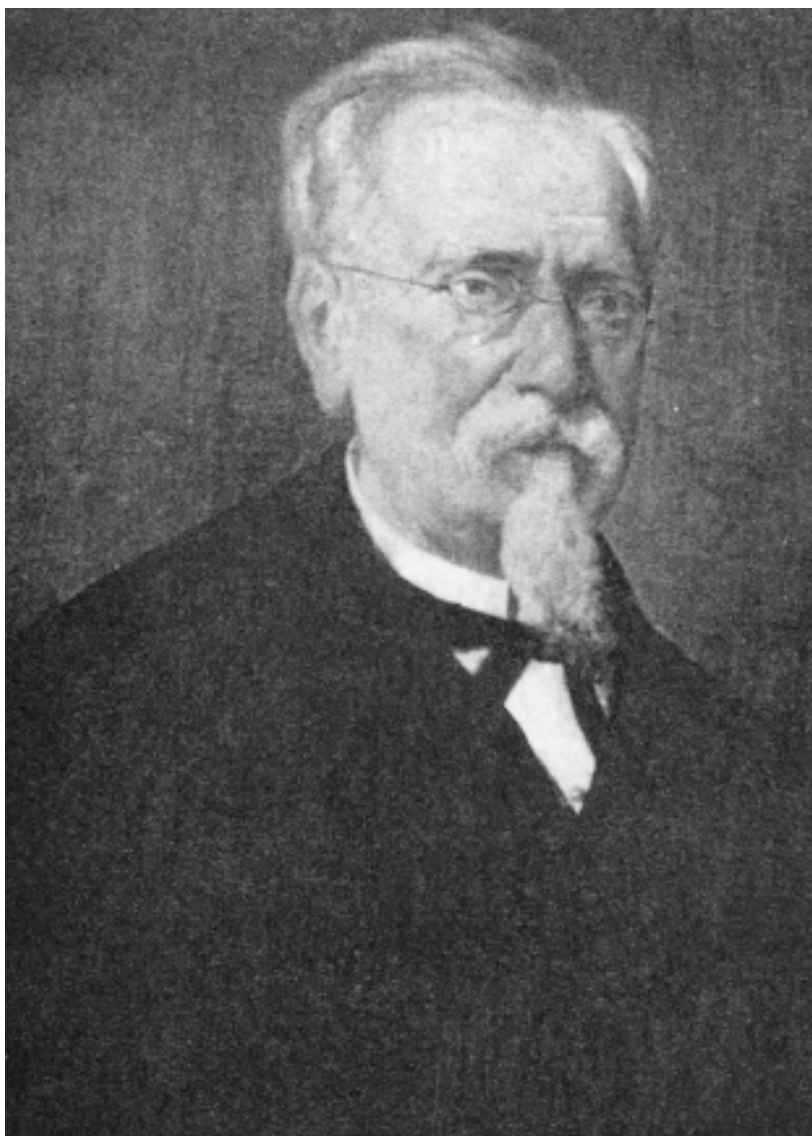
Mentres tant, el grup d'Escalante-Llombart, al marge de tots estos aconteyiments poetics (i tambe del debat politica sí o no en la Renaixença cultural) mostren el seu interes per conectar en els "poetes prestigiosos" i considerar que un Lo Rat Penat sense els poetes "de guant" estaria coixo. Lo Rat Penat devia ser un lloc d'encontre de tot el valencianisme cultural per lo que no importaria l'adscriccio politica. Esta impronta de la fundacio, no sense tensions, perdurarà a lo llarc de la seua historia.

1.4. LA FUNDACIO DE LO RAT PENAT.

Els poetes valencianistes d'orige divers anaven agrupant-se entorn a la figura de Llombart: Victor Iranzo i Simón, procedent del poble terola de Fortanete, aprenent en una tenda de teixits, pronte se senti tan valenciá com el que mes; Josep Maria Puig i Torralva, treballava en la perfumeria dels seus pares; Lluís Cebrián i Mezquita, estudiava medicina; Antoni Palanca i Hueso, fea flors artificials; Ricart Céster, treballava en l'orfebreria. Les seues afinitats i aficions lliteraries, els fon reunint en el taller de talliste i dorador d'imagens de Josep Bodría i Roig en el barri del Carme. Aixina ho conta Cebrián i Mezquita en el seu prolec a *Festes de carrer* de Bodría:

"Bé prou que me'n recorde de aquells dies sense núgols de nostra joventut y de nóstres patriótics ensómits, que, per fortuna, no's pót dir que hátjen ni inútils ni dolents pera les lletres regionals y pera les glóries de Valencia. Allá, en sa antiga casa y obrador, en lo carrer del Pou y á les espatles del histórich palau de Mosén Sorell, ¡quántes voltes en aquells temps nos juntárem, plens de entusiasme y de vivor, la mitja dotcena justa de

²² *Almanaque de Las Provincias* per a 1883, pp. 244-246. Est anuari està escrit en castella. En conseqüencia les referencies tretes d'este Almanaque estaran escrites en castella, especialment les juntes directives que apareixen requadrades posteriorment, i mantenint inclus els errors tipografics.

En Vicent Boix i Ricarte
Prohom de Lo Rat Penat

jóvens, encara poch d'estres y de escassísim valiment en aquella sahó, pero sempre desinteresats y molt ardots, que constituíem en la dita llunyana época totes, ó casi totes les hósts regionalistes de Valencia y de son antich realme, com, no per equivocació, sino molt intencionadament, á llavors díem!.

Carmelo Navarro (Constantí Llombart), Víctor Iranzo y Simón, Josef F. Sanmartín y Aguirre, lo mestre de primeres lletres Maties Llorca, vosté y yo, fórem los primitius únichs afiliats y rónechs mantenedors del desitjat renaiximent de “la Morta Viva”; es dir, de la Valencia gloriosa y potent y respectada de atres díes, vera germana de les demás regións espanyoles; modernisada y progresiva, sí; pero ab sa fisonomía y son carácter própis, enjoyellada ab les gales y poténcies de son natural histórich, y delliurada y sólta al mateix temps, pera buscar son alvanzament y ses millores, en profit y honra, no asóles de nóstra comarca, sino de la nació sansera. “Tot pera Valencia, y Valencia pera Espanya”, va ser á llavors lo crit de nóstres ánimes, y eixe mateix lema sostením encara ab entusiasme huí en les hóres.

¡Quínes reunións aquelles, tan cordials y tan aprofitades! ¡y cóm n'éren de póch aparatóses!”²³

Alli, baix el liderat de Llombart, en animada discussio s'anaren gestant els ilusionats projectes: un calendari llemosí, una “societat d'amadors de les glòries de Valencia y son antic Realme”, uns Jocs Florals, a la manera dels de la Provença migeval... i tot això sense pressa, pero sense pausa. Inklus un lema, tret d'un vell adagi valencià: “*Pel fil traurem el cap d'ell*”.²⁴

día, després de grans colóquis y rahonaménts, ab gran segona, triávem lo lema revelador de nostres regionals propósits, “pel fil traurem lo cap d'ell”, pera l'escut de nostres futures publicacions y pera la societat valencianista, que havia de ser en quant enans fundada”.²⁵

Per atra part, el grup d'ilusionats valencianistes es conscient del seu propi poder, o millor, de que a soles no podrien fer res; aixina, se decidix contactar en atres grups d'intellectuals i poetes valencianistes. El patriarca Vicent Boix, director de l'Institut de Segona Ensenyança, els acull en entusiasme i els presentarà al seu bon amic Victor Balaguer, ara convertit en ministre de Foment: “...contant, com se contava, ab lo ver y ya antich entusiasme del volgut mestre de tots, D. Vicent Boix, decidit valencianiste de sempre, procurávem relacionarnos é intimar ab los escriptors ya coneguts y cent vóltes coronats de llores, nóstres mestres y predecesors; á la atra diada, nos comunicávem ab lo á llavors ministre de Foment, D. Víctor Balaguer, que nos prometía vindrer á Valencia, pera la major y més solemniat festa de apertura de la nova societat, si ho considerávem necessari...”. Son, aixi mateix, conscients de que deuen rodejar a la nova societat de formes aristocrátiques: “...y en nóstres succesives juntes y reunións, accasant fórses y amichs per totes bandes, conveníem en la necessitat de rodejar á la nóstra projectada institució de riques formes aristocrátiques, —¡nosotros, qu'erem tots tan plans y tan pobrets!,— pera major seguritat de vida duradora, aprofitant y coneixént, com coneixíem, lo carácter particular y típic y noveler de nóstres compatricis”.²⁶

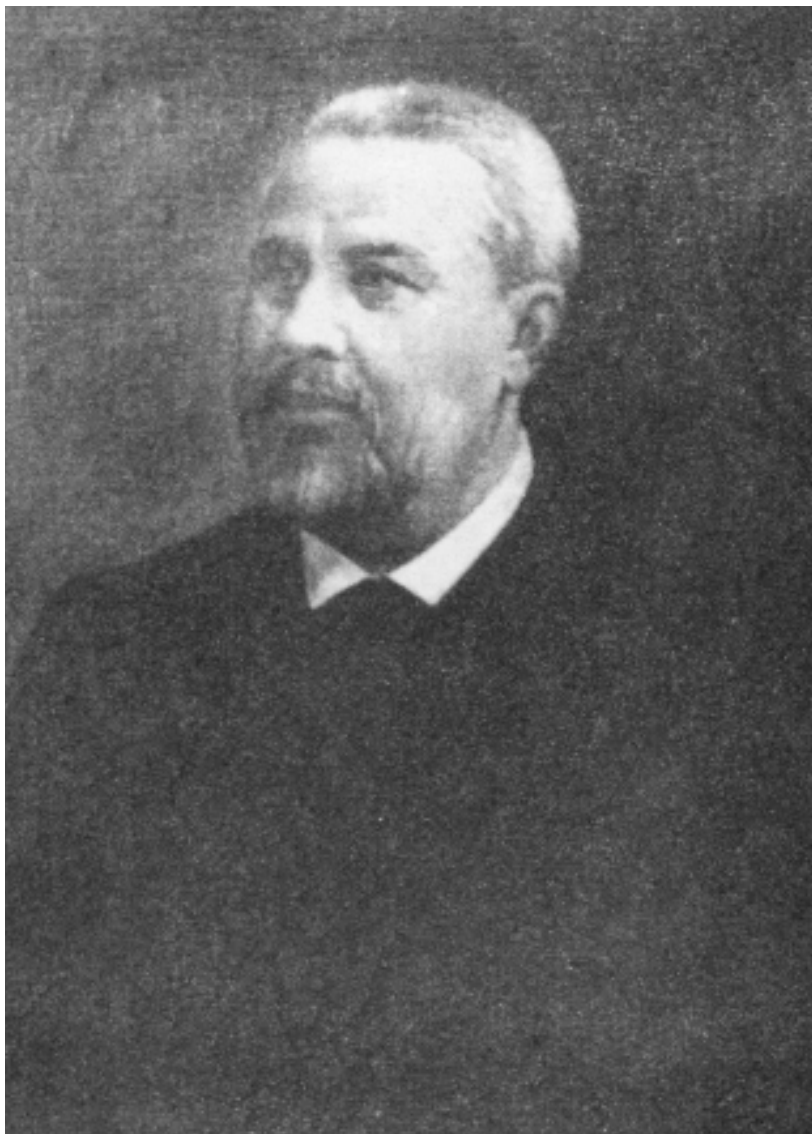
La febril activitat del grup de Llombart els porta a la publicacio d'una revista, *Lo Rat Penat. Calendari llemosí*, en la que fan us dels seus escassos recursos aquells contertulis del taller de Bodría: “D'elles va sortir

²³ Lleuís CEBRIÁN MEZQUITA, *Carta-prólech a Festes de Carrer*, de Joseph Bodría y Roig, Valencia, 1906, p.p. XII-XIII.

²⁴ Esta grafia apareix tambe en la publicacio editada en motiu de l'acte de l'Albereda; en canvi en *El Calendari llemosí* de Llombart encontrem sempre la grafia “lo capdell”.

²⁵ Lleuís CEBRIÁN MEZQUITA, op. cit., p. XIX.

²⁶ Lleuís CEBRIÁN MEZQUITA, op. cit. p. XIV.

En Joan Espiau i Bellveser
Prohom de Lo Rat Penat

promptament lo “Calendari de lo Rat Penat”, mantengut en los primers anys á tota despesa y ab vers sacrificis pecuniaris per aquella petita còlla de fadrinets, que complaguts gastávem entusiástichs tots sos reduíts cavals, en aquella, que pera d’ells semblava ser, y realment ho era, una importantíssima empresa”²⁷. En la publicació colaboren les que en el temps serien prestigioses figures en l’ambient cultural valencià (Roc Chabás, Vicent Blasco Ibáñez...). El primer número va vore la llum en 1874, any en que se commemorava el quart centenari de l’impremta en València; fon editat per Pasqual Aguilar. Dos anys després, en 1876, any del sext centenari de la mort del rei en Jaume, Teodor Llorente, valent-se de l’inestimable tribuna que suponia la direcció de *Las Provincias*, convocà als poetes provençals i catalans a la Ciutat; com a conseqüència d’aquell centenari se projectà alçar una estatua equestre al rei Conquistador que, obra d’Agapit Valmitjana, fon fosa en els tallers de “La Maquinista Valenciana” de Francesc Climent i s’exposà anys després, el 20 de juliol de 1891.

Mentres tant, el grup docte dels autodenominats poetes llemosins pareix desllanguir, havia perdut entusiasme i se trobava mes preocupat per les seues ocupacions professionals i pels seus negocis. Ara, una de les figures mes interessants de la mamprenedora burgesia mercantil valenciana sera Josep Aguirre Matiol, que inicià l’exportació a Anglaterra de les taronges, tomates i cebes de l’horta valenciana. Amic de Boix i de Llorente, reunia en la seua masia de Betera, “La Caseta Blanca”, al sector cult de la Renaixença valenciana. Pero, el decliu era palpable; Labaila i Querol passaven mes temps en Madrid que en València; Pizcueta, director de *El Mercantil Valenciano*, a penes escrivia en valencià; i Teodor Llorente, dedicava tota la seua activitat a *Las Provincias*, el periodich per ell fundat en 1866 i del que era director, ademés de les seues ocupacions com a diputat provincial que era. En canvi, el convenciment de Llombart i el seu grup d’acostar-se als poetes “de guant” per a portar a terme la seua empresa, els duya a contactar en Llorente per a realisar els seus projectes. Després de llargues i laborioses conversacions en l’impremta de Domenech, a on s’editava *Las Provincias*, se decidí crear “Lo Rat Penat” que agrupà des d’un principi escriptors i personalitats “amadors de les glories valencianes”. En el primer llibre d’actes de la societat figura, manuscrita, la relació dels 120 socis inicials, publicada en *Las Provincias* el 17 de juliol de 1878 i, posteriorment, en follet impres en la tipografia d’Emili Pasqual en els poemes i discursos inaugurals de l’acte celebrat en el pabelló de la Fira de Juliol, en l’Albereda. Entre els socis fundadors veem entremesclats a universitaris i conservadors l’aglutinant dels quals era Teodor Llorente junt a republicans i autodidactes el referent dels quals era Constanti Llombart.

La bibliografia consultada nos parla del “pensat i fet” que definix el caracter valencià. I en el cas de la fundació de Lo Rat Penat se nos presenta com a una decisió arrebatada, passional, tocats per la magia i l’ambient del moment. L’escenari que se nos descriu es un dia 29, últim dumenge de juny, festivitat de Sant Pere i Sant Pau, en l’Ateneu Casino Obrer del carrer d’En Bou, després de la llectura per Ramon Lladró i Mallí del seu poema en llengua llemosina “Lucrecia profanada”; el recital tingue tan gran exit i l’entusiasme despertat fon tal, que Llombart i els seus amics decidiren fundar Lo Rat Penat. Se buscaren les necessaries assistències i se conseguí que la venerable figura del patriarca Vicent Boix presidira en un local cedit per l’Universitat les reunions previes, en l’assistència de les mes destacades personalitats de l’intellectualitat valenciana. Als pocs dies, Josep Maria Olmos donava llectura, en el mateix local, al reglament de constitució de Lo Rat Penat i Boix tancava l’acte en emotives paraules.²⁸

²⁷ Lluís CEBRIÁN MEZQUITA, op. cit. p. XIII.

²⁸ Fins aci la descripció que veem repetida a partir d’Igual Úbeda, en llaugeres variacions, en tota la bibliografia, en la que s’ha utilisat com a font, entre altres, els apunts biografics sobre Constanti Llombart publicats en el *Calendari llemosí*, corresponent a 1882 (València, 1881) per Joseph M^a. Puig Torralva: pp. 145-157.

En Salvador Giner i Vidal
Prohom de Lo Rat Penat

No obstant, el “Acta de la reunió constitutiva de Lo Rat Penat” que figura en el primer llibre d’actes de la Societat, nos canvia la cronologia i els fets, encara que no l’escenari que seguix sent el del carrer d’En Bou. La transcrivim integra pel seu extraordinari interes:

“Sesio celebrada en el Ateneu Casino Obrer el dia 7 de Juny de 1878.

Reunits los senyors anotats al marge, en el lloch que ocupa el Ateneu Casino Obrer pera constituir una Societat que tinga per mich objecte el fomentar l’estudi de nostra antiga llengua llemosina, el senyor Llombart iniciador del pensament, doná conte de la reunio celebrada el diumenge anterior ab identich fi y en la que fon nomenada una Comisio composta del mateix Sr. Llombart y los senyors Lladro y Bellido pera que redactaren un projecte de estatuts qu’es sometia á la aprobacio dels Senyors presents.

Se constituí com interina la taula nomenant president á En Francesch Vives y Mora y Secretaris als que sotaescriuen, se procedí per un de estos á la llectura de’ls indicats estatuts y el Sr. Llorente feu algunes obgeccions referents á la organizacio que se proyectaba donar á la naixent Societat, manifestant que’l objecte primordial d’esta, era la celebracio de los Jocs Florals á semejança de los que anualment se celebren en Barcelona, pero com en Valencia no’s conta en los elements necessaris pera donarlos la fastuositat que requirixen, se tropeçaria ab lo inconvenient de que no tenint la majoria de nostres escritors y poetes mitjos pera poderse presentar dignament en certamens d’esta especie, per ara no aplegarien á ser estos una realitat; que entenia que el camí per el que debia caminar la Societat debia ser mes ample: que no sols se donara cabuda en ella á la lliteratura, sino que abraçara també la historia, l’art, les institucions los monuments y tot alló que poguera tindre alguna relacio en la oblidada llengua de Oc; que debia anarse molt paulatinament començant per estudiar molt y cuant la generalitat d’els escritors y poetes tingueren un coneiximent mes uniforme y practich de nostra antiga llengua y el publich poc á poc aplegara á comprendre les bellees que atesora la mateixa llabors podria la Societat contant ab una base sólida, obrir les portes pera que los amants de la lliteratura llemosina feren gala de sos coneiximents premiant á aquells que mes sobreixqueren.

El Sr. Llombart, contesta á lo exposat per el Sr. Llorente que ya en altra ocasio intentá crear una academia de llengua llemosina pero que per desgracia vá vore que son pensament no tingue la acullida que era de desigar: lo qual li fea creure que los Jocs Florals donarien ocasio al estimul y escritors y poetes se dedicarien al estudi de aquella llengua pera conquistar un dia la corona que adorna les fronts de Catalunya y Provença.

Se ratificá lo Sr. Llorente en sa opinio estant en son apoyo el eixemple de lo que habia pasat á Barcelona, ahon el infatigable Sr. Balaguer no pensá en los Jocs Florals fins que no contá ab los mitjos indispensables pera sostindrelos á la altura en que huy se encontren y que en Provença ahon acaben de tindre lloch se ha senyalat el intévalo de set anys pera que no decaiga el esplendor ab que dehuen selebrarse.

El Sr. Llombart replicá al Sr. Llorente aduint noves rahons pera reforçar son pareixer y dempres de haber usat de la paraula los senyors Vives y Mora, Navarro Reverter, Olmos, Cebrian, Palanca y Bellido los quals salves llaugeres apreciacions, tots convingueren en que á la Societat debia donarseli major estensio que la que li donaben los estatuts presents á la aprobacio de la mateixa; se acordá per unanimitat que el objecte de la Societat, que desde este dia quedaba constituída ab la denominacio de “Lo Rat Penat. Societat de amadors de les glories de Valencia y son antich Realme”, fora principalment el estudi de la llengua llemosina en totes ses manifestacions y que los Jocs Florals tingueren lloch cuant se creguera aplegat el moment oportú.

N. Eduart Escalante i Mateu
Prohom de Lo Rat Penat

Aso no obstant se acordá la celebracio de una sesio lliteraria com inaugural en un dels dies de la próxima fira; y pera que entengueren en la organizacio de aquella solemnitat se comisioná á los senyors Navarro Reverter, Escalante, Labaila, Torres Orive y Vives Liern que al mateix temps se encarregaria de participar al amants de la llengua de Oc la constitucio definitiva de aquella Societat.

Als senyors Llombart, Llorente, Lladró, Bellido, Olmos, é Iranzo s'els conferi el encarech de reformar los estatuts en arreglo á les decisions preses en esta sesio, procedinse ultimament á la llectura de una comunicacio, en la que En Vicent Boix, excusaba l'assistencia y dempres de haberse acordat per unanimitat y á proposta del Sr. Olmos, donar un vot de gracies al Ateneu Casino Obrer que tant galantment cedí els seus salons pera que en ells se reuniren los senyors aistents, se alçá la sesio.

V.P. Lo President, Francesch Vives Mora. Lo Secretari, Ferran Reig y Flores".²⁹

De la llectura de l'acta se despren: que n'hi hague una reunio previa, el 31 de maig, en la que s'encarregà als senyors Llombart, Lladró i Bellido per a que redactaren un projecte d'estatuts; l'interes primordial de Llorente per la celebracio d'uns Jocs Florals, com se fea en Barcelona, la celebracio dels quals en les condicions presents era inviable fins que no se conscienciara als escriptors i investigadors de la llengua llemosina i el glorios passat del nostre regne; la conveniencia, o no, de pospondre la celebracio d'uns Jocs Florals, donades les dificultats que Balaguer tingue en Catalunya i cóm en Provença acordà celebrar-los cada set anys; l'acort de fer una sessio lliteraria en els actes de la proxima Fira de Juliol; l'acort de reformar el projecte d'estatuts presentat per a acomodar-los a les decisions preses en esta reunio.

I tot això, com podem vore, d'una forma calculada, metodica, raonada; res d'improvisacions. La nova Societat, gojant del recolzament dels valencianistes devia naixer sense defectes d'organisacio, sense fissures, que pogueren fer perillar el seu futur.

Per atra part, encara que en apariencia, la nova societat quedarà en mans de personalitats de la ciutat de Valencia vinculades a Llorente "poetes de guant", a la vista dels primers presidents (Feliu Pizcueta, Llorente, Labaila, Ferrer i Bigné, Pueyo i Ariño, Reig i García, Ciril Amorós, Baro de Cortes...), i dels vocals i presidents de les diferents seccions en que se va a organitzar l'entitat veem amplament representat al grup de Llombart "poetes d'espardenya" i a membres de distints sectors socials que en conjunt donaven vida a Lo Rat Penat.

La primera Junta Directiva, presidida per Feliu Pizcueta, se constitui en reunio celebrada el dumenge dia 13 de juliol, en l'Ateneu-Casino Obrer, de la qual se remete resenya que fon publicada el dimecres següent, 17 de juliol, per la premsa, junt en la primera relacio de socis i els acorts adoptats. Estava constituïda de la forma següent:

Presidente honorario: Vicente Boix. Presidente: Félix Pizcueta. Vicepresidente primero: Jacinto Labaila. Vicepresidente segundo: José de Orga. Socio iniciador y fundador, con voz y voto en esta junta y en cuantas se constituyan: Constantino Llombart. Bibliotecario: José Olmos, antes Grande. Tesorero: Antonio Vives Ciscar. Vocal 1º, Rafael Ferrer Bigné.- 2º, Eduardo Escalante.- 3º, Joaquín Balader. - 4º, Manuel Carboneres. - 5º, José Bodría. -6º, Francisco Vives y Mora. -7º, Manuel Penella. Secretario: Francisco Vives Liern. Vicesecretario: Manuel Lluch Soler.
--

²⁹ *Llibre d'Actes de Lo Rat Penat. Anys 1879-1881.*

*En Pelayo del Castillo i Poley
Prohom de Lo Rat Penat*

No coincidix exactament la relacio de socis publicada en *Las Provincias* en els que figuren en el primer llibre d'actes de la Societat, document sumament interessant per quant es l'unic que nos dona un numero d'orde d'afiliacio a aquells ilusionats ratpenatistes i que pel seu interes transcrivim en la seua totalitat.³⁰

Encara que l'estadet contempla la possibilitat d'omplir els apartats de: "N.O. General, Cognoms, Nom, Pere o Tutor, Naixensa (Data, Llòc, Professi6, Categoria), Residencia (Carrer o Plaça, Lloc) Fermants (Presentants, Abonants), Data de la (Inscripcio, Alta, Baixa), Observacions" no arribà a complimentar-se mes que el numero d'orde general i el nom en un sol llinage dels primers socis; a soles en el cas del primer soci fundador, Constanti Llombart, figura en l'apartat d'Observacions el seu verdader nom: Carmel Navarro Llombart.

"Sèda de socis constituents que's va publicar a "La Provincias" de la ciutat, el dia 17 de juliol de 1878.

- 1.- Llombart, Constanti.
- 2.- Boix, Vicent.
- 3.- Pizcueta, Félix.
- 4.- Labaila, Jacint.
- 5.- Orga, Josep de.
- 6.- Olmos, avans Grande, Josep M^a.
- 7.- Vives Ciscar, Antoni.
- 8.- Ferrer Bigne, Rafel.
- 9.- Escalante, Eduard.
- 10.- Balader, Joaquim.
- 11.- Carboneres, Manuel.
- 12.- Bodria, Joseph.
- 13.- Vives Mora, Francesc.
- 14.- Penella, Manuel.
- 15.- Vives Liern, Francesc.
- 16.- Lluch Soler, Manuel.
- 17.- Pascual i Genis
- 18.- Vives Julia, Francesc.
- 19.- Sales, Jacob.
- 20.- Ballester, Antoni M^a.
- 21.- Serrano Cañete, Joaquim.
- 22.- Villarroya Llorens, Enrique.
- 23.- Zapater Ugeda, Josep.
- 24.- Royo y Almela, Joan Antoni.
- 25.- Robert Bordes, Joan Bta.
- 26.- Julian, Gonçal.
- 27.- Castells, Francesc.
- 28.- Clemente Lamuela, Josep.
- 29.- Fambuena, Josep

³⁰ La primera relacio "oficial" de socis potser que siga la que apareix en la publicacio que, en motiu de l'acte inaugural de l'Albereda, edità Emili Pasqual en 1878: *Seció inaugural de LO RAT-PENAT. Discursos y Poesíes que se lligueren y pronunciaren en aquell acte* [Lo Rat Penat en el lema "pel fil traurem lo cap d'ell"]. Valencia, Imprenta d'Emili Pasqual, Plaça del Temple, n^a. 6. Any 1878. La relacio facsimil apareguda en *Las Provincias* es reproduix al final d'este capítul.

*En Victor Iranzo i Simón
Prohom de Lo Rat Penat*

- 30.- Vidal, Ignasi.
- 31.- Guix, Joan.
- 32.- Moles, Josep M^a
- 33.- Prosper, Salvador.
- 34.- Mariama Sanz, Joan.
- 35.- Aguilar, Pasqual
- 36.- Aguilar, Francesc.
- 37.- Climent Marti, Josep.
- 38.- Carbonell Riera, Rafel.
- 39.- Galell, Josep
- 40.- Malboisson, Josep
- 41.- Valls, Josep.
- 42.- Milego, Antoni.
- 43.- Charques, Emili
- 44.- Montés Todolí, Joan R.
- 45.- Reig Flores, Joan.
- 46.- Escriba, Pasqual.
- 47.- Sanmartin i Aguirre, Josep F.
- 48.- Rodriguez Guzmán, Joan.
- 49.- Mora, As[encio]
- 50.- Lloréns, Manel.
- 51.- Soriano, Josep.
- 52.- Torres Orive, Manèl.
- 53.- Iranzo Simón, Victor.
- 54.- Palanca i Roca, Francesc.
- 55.- Llorente, Teodor.
- 56.- Asensi, Josèp.
- 57.- Bellido, Francesc.
- 58.- Xalma, Joan
- 59.- Guillot, Vicent.
- 60.- Cester, Ricard.
- 61.- Estelles, Josep.
- 62.- Perez, Joan.
- 63.- Owara, Josep
- 64.- Navarro Reverter, Carmelo.
- 65.- Lorca, Maties.
- 66.- Cebrian Mezquita, Lluís.
- 67.- Lladro, Ramon.
- 68.- Reig Flores, Ferran.
- 69.- Palanca, Antoni.
- 70.- Fernández Matheu, Josep.
- 71.- Vives Azpiroz, Rafel.
- 72.- Vives Ciscar, Josep.
- 73.- Navarro Reverter, Joan.
- 74.- Dualde, Vicent.
- 75.- Zarranz, Félix.
- 76.- Estellés, Angel.

- 77.- Testor, Carles.
- 78.- Brell, Josep.
- 79.- Herrero, Josep.
- 80.- Llorente, Felicissim.
- 81.- Aguirre Mاتيول, Josep.
- 82.- Sociats, Rafel.
- 83.- Atart, Manél.
- 84.- Reig Garcia, Joan.
- 85.- Gras, Francesc de P.
- 86.- Gras Climent, Francesc de P.
- 87.- Barrachina, Vicent.
- 88.- Martinez Gil, Elies.
- 89.- Sales, Jaume.
- 90.- Fábregues, Salvador M^a.
- 91.- Ponce, Eduard.
- 92.- Estelles, Guerau.
- 93.- Marti i Lis, Vicent.
- 94.- Leon Frias, Vicent.
- 95.- Sempere, Vicent.
- 96.- Tasso, Miguel.
- 97.- Perez Pujol, Eduard.
- 98.- Torres, Josep M^a.
- 99.- Monserrat, Josep.
- 100.- Esparza, Lí.
- 101.- Palanca i Lita, Ricard.
- 102.- Hernans, Josep.
- 103.- Bonilla, Josep M^a.
- 104.- Mayor, Josep.
- 105.- Criado, Desideri.
- 106.- Mayor, Vicent.
- 107.- Thous, Gaspar.
- 108.- Pueyo Ariño, Vicent.
- 109.- Ros Carsí, Marià.
- 110.- Altet Ruate, Elies.
- 111.- Aguilar y Lara, Joan.
- 112.- Ferrer, Aureli.
- 113.- Esplugues, Vicent.
- 114.- Pasqual, Emili.
- 115.- Millas, Manel.
- 116.- Barreda, Josep.
- 117.- Campos, Joan.
- 118.- Bueso, Benet.
- 119.- Arnal, Francesc de P.
- 120.- Blesa, Josep M^a.”³¹

³¹ Relacio inclosa en el *Llibre d'Actes de Lo Rat Penat*. Anys 1879-1881.

1.5. PRIMERS PASSOS DE LA NOVA SOCIETAT.

Saldat en tan notable exit l'acte public fundacional de Lo Rat Penat, en aquella memorable nit del 31 de juliol i en l'incomparable marc del pabelló municipal, aplegà agost i, en ell, la marcha cap a la Malvarrosa, Betera, els pobles de la província de Terol, buscant la brisa del mar i l'aire de la montanya i fugint del calorós estiu de la ciutat de València. L'activitat social se paralisava durant uns mesos i els fundadors i socis de la nova entitat, alla en els seus llocs d'estiueig, meditaven sobre l'exit alcançat i sobre els projectes de futur. En canvi, tots els inicis son difícils i, maxims, quan son molts els problemes d'infraestructura per a posar en marcha la maquinaria d'una entitat que, d'entrada, carix de local social per a eixercir en exit les seues funcions.

Reconstruir en una certa garantia d'exit la vida societaria d'aquells mesos de la primavera d'hivern de 1878 resulta prou difícil per la carencia de documentació al respecte. El primer Llibre d'Actes³² —document imprescindible per a coneixer la vida diària de qualsevol organisme en un mínim de garantia— s'inicia en regularitat en giner de 1879 en que se feu carrec de la Secretaria General aquella persona extraordinàriament eficient que fon Ferran Reig i Flores. En una meticulositat digna de tot elogi, ademés de redactar actes i atendre a totes les competències pròpies del seu carrec, cada any en el *Almanaque de Las Provincias* apareixia la memòria anual de la societat en la firma F.R.F. El mateix, conscient del problema que supòn el consignar en acta els acorts adoptats en les sessions de govern, ho denuncia en alguna de les seues actes. Per eixemple, en la Junta General corresponent al 30 de març, inicia l'acta en les següents paraules: “Reunits els senyors anotats al marge baix la presidència de D. Felix Pizcueta, y no podentse donar conte de l'acta de la sesio anterior per no haberla rebut el secretari que sotascriu del anterior Sr. Lluch y Soler, se someteren á la aprobacio de la junta general els acorts presos per la Directiva fins esta feja, dels quals foren aprovats per unanimitat los següents...”³³. Inklus se formà una comissió, integrada pels senyors Cuevas, Bodría i Céster per a que passaren per casa del secretari, senyor Lluch, a arrebregar llibres i documents. Despres, afegirà un escrit en el llibre d'actes per a deixar constància de tals deficiències:

Extracte del acta de la sessió celebrada per la Junta Directiva el dia 23 de Agost de 1879.

“En vista de qu'el Secretari que fon d'esta Societat, en son principi, D. Manuel Lluch y Soler, no ha redactat les actes de ninguna de les sessions en que com á tal actuá, ni ha contestat á les gestions que se han fet desde entonces ab lo fi de que al menys enviara els antecedents que obraren en son poder y desijant qu'en tot temps conste la falta de atenció de dit Sr. acordá esta Junta, que així se consigne en acta y que el pasat acort se fixe en el lloch que debien ocupar les que ha deixat de redactar el repetit Sr. pera que se conega sempre el motiu per el que no s'encontren en el llibre de actes, les que degué autorisar el Sr. Lluch “. València 20 de Setembre de 1879. Lo Secretari general, Ferran Reig y Flores. V.P. Lo President, Teodor Llorente”^{34, 35}.

A les dificultats inicials s'ha d'afegir la carencia de seu social. Les primeres activitats se desenrollaran en l'Ateneu Casino Obrer que els prestà el local; pero, ya en les primeres reunions de la directiva (26 de giner de

³² Es tracta d'un volum sense paginar en l'encapçalament del qual, en fulla orlada baix l'escut de l'entitat, se llig: *LO RAT-PENAT. Societat de amadors de les glories de València y son antich Realme. JUNTA DIRECTIVA. ACTES.* (d'atra ma: 1879 a 1881. N.º 1). Consta de 170 pàgines, ocupant les 147 inicials les actes de la junta directiva i les 23 restants les actes de la Junta General, encapçalades per la de la sessió constitutiva de l'entitat, celebrada el 7 de juny de 1878 en el Ateneu-Casino Obrer.

³³ *Llibre d'Actes de Lo Rat Penat.* Anys 1879-1881.

³⁴ *Llibre d'Actes de Lo Rat Penat.* Anys 1879-1881.

³⁵ Possiblement, haja de vore en esta desídia per part de Lluch Soler la seua desconfiança cap al grup dirigent que el porta a apartar-se de l'entitat junt en altres poetes i escriptors que, en estos primers anys, desconfiaren tant del grup de patricis com del republicanisme de Llombart i Escalante; tal es el cas d'Altet i Ruata, mossen Josep Peris Pasqual, Rafael Maria Liern, Francesc Palanca i Roca. Actitut que adoptaren, així mateix, el grup de revolucionaris de 1868 a on s'encontrava Ramon Andrés Cabrelles, discipul de Llombart, Sanmartín i Aguirre, Manuel Lluch i Soler i Josep Aguirre.

1879) veem com Vicent Boix oferix una de les dependències de l'Institut del que era Director per a celebrar les reunions, i en la sessió del 9 de febrer se comissiona als senyors Llombart, Carboneres i Bodría per a que busquen casa social. Molt interès posà la comissió en esta faena ya que en la següent sessió de la junta directiva, el 16 de febrer, se dona conte del lloguer, per cinc quinzets i mig diaris, de la que seria la primera seu de l'Entitat, el numero 1—principal— del carrer de Rubiols; la Comissió pagà 489'50 quinzets pel lloguer del local fins al 24 de maig i adquirí els primers mobles. Les deficientes condicions de la seu provisional del carrer de Rubiols, obliguen a continuar les gestions en busca d'un local mes digne; inclus s'aplegà a comissionar a Labaila, Chapa i Reig per a poder dispondre de local en la Societat d'Agricultura; en agost, s'acorda donar avis a l'amo de la casa de l'abando de la mateixa quan s'encontrara atra en millors condicions i se comissiona als senyors Thous, Llombart i Tramoyeres per a que continuen les seues gestions; sera el 4 d'octubre del mateix any quan se done conte de la que sera la seua Seu definitiva en aquells temps, una antiga casona propietat del Comte de Casal, don Lluís Ibáñez de Lara, en una placeta (Comte de Casal, 2-1^a) del carrer del Moli de Na Rovella, junt als carrerons de Conills i la Magdalena.³⁶

Encara que l'objectiu principal de la nova Societat fora, al menys en la ment de T. Llorente i el seu grup, com verem en les seues intervencions en l'acta de constitució de l'entitat en l'Ateneu Casino Obrer, la celebració dels Jocs Florals, se potenciaren tot tipus d'activitats culturals i recreatives, que resultaran atractives per a una massa social cada vegada en augment i que satisfieren tant als llorentins com als llombartians. Molt importants foren els acorts presos en la junta directiva celebrada el 2 de març de 1879: la formació en quatre seccions (lliteratura, arqueologia, música i pintura, escultura i arts annexes), segons els estatuts; això descarregà un tant de treball a la secretaria general que se dedicà a coordinar les activitats. Fou elegit per ad esta Secretaria General Ferran Reig i Flores; actuaria com a vicesecretari Ricart Céster. En quant a altres detalls organisiatius, un vocal de la Junta Directiva estaria semanalment al front de la societat; la casa permanexeria oberta fins a la 1 de la nit; inclus s'encarregà a Llombart que redactara un reglament per al conserge, que deuria dur uniforme i el distintiu de la societat; i, conscients de la necessitat d'augmentar el numero d'associats, essencial a l'iniciar l'activitat de qualsevol societat per a fer front a les grans carencies i necessitats, se nomenà una comissió integrada pels senyors Cuevas, Llombart, Clemente, Bueso, Miguel, Escalante, Milego, Malbuisson, Galiana, Martínez Aloy, Melo i Martí, la primera decisió de la qual fou, la de remetre una circular a totes les personalitats, aixina com donar de baixa als socis que no satisfien les seues quotes.

1.5.1. LA FINANÇACIÓ DE LO RAT PENAT.

Aixina les coses, La Junta Directiva tingue un especial interès en fomentar l'afiliació de nous socis que ajudaren a suportar la carrega que suponia el lloguer de la nova casa i l'atendre a les despeses creixents d'amoblament i funcionament de la mateixa. Resulta curios que sempre Lo Rat Penat tingue dificultats econòmiques, pero sobrevixque ad elles. Despres de la Junta General del 30 de març de 1879, en totes les sessions de la directiva se dona conte d'un continu goteig de nous socis que, si be es important al principi —afiliant inclus a les dones dels socis inicials— va disminuint a mida que avancen els mesos; la massa social se veu importantment incrementada a la d'aquells 120 socis fundadors, de tal manera que en la publicació editada en motiu dels primers Jocs Florals de 1879 (Valencia, Imprenta d'Emili Pasqual, plaça del Temple, 6, 1880) el numero de socis en les seues distintes modalitats (protectors, numeraris, de merit, corresponsals i honoraris) ascendia ya a 310 (les dones desapareixen de la llista d'associats). Al final del periodo que nos ocupa, segons el *Directorio* de 1901, editat en temps de Berga, el numero d'afiliats, en les seues distintes modalitats, era de 479.

³⁶ Casa que en el temps desapareixeria al formar part dels solars en els que despres se construiria l'actual Mercat Central.

En l'anim de sanear la malparada economia, se decidi emetre 500 accions de vint quinzets cada una, reintegrables per sorteig cada sis mesos en el numero que permeteren els fondos de la societat; esta mida, aprovada en Junta General del 27 d'abril de 1879, contemplava, aixi mateix, l'obligatorietat de que cada nou soci numerari, a partir del 1 de juliol, prenguera dos accions com a quota d'entrada, mida que la nova junta, que prengue possessio el 3 d'agost següent, ho considerà improcedent; pero, que al coneixer les finances de la societat hague d'implantar de nou. No obstant, les dificultats economicques d'estos temps se veren aliviades en el prestam de 2.000 quinzets que dos socis (Lluís Gargallo i Josep Fernández Mateu) aportaren durant un any i que seria tornat en les quotes de 5 pessetes que alguns socis s'obligaven a pagar mensualment durant eix any per a lo que s'obriria una llista que poguera subcriure qui desijara fer-ho. Estos dosmil quinzets, units als mil existents en caixa permetrien eixir del pas. En canvi, el deficit economic en que se veu somesa la societat per la nova casa del Comte de Casal obliga, en la Junta General del 15 de novembre de 1881, a reformar el reglament i establir varies modalitats d'associats, en numero illimitat: protectors, numeraris, de merit, honoraris i corresponsals.

Tambe tingue la Junta una especial preocupacio per evitar que la seu se convertira en un lloc de joc, per lo que se comissionà als senyors Milego, Chocomeli, Galiana i Olmos per a que redactaren un reglament a l'efecte que acabà eliminant els jocs prohibits i tolerant "el tresillo", les dames, el domino i l'escacs, solament practicables en el salo i en desaparicio de les monedes que serien substituïdes per fiches; els infractors, serien expulsats.

De les penuries i estretors de la Societat en els primers temps pot ser indicatiu el presupost elaborat per a 1882 (unic del que se te constancia en estes primeres decades) per la Junta Directiva en la sessio celebrada el 25 d'octubre de 1881:

I N G R E S O S

	pesetes
1er. Cuota de 300 socios a peseta	3600
2n. Colocacio de accions com a cuota d'entrada en la época dels Jochs Florals y per la concesio de tituls de socios protectors	150
3er. Subvencio del Exm. Ayuntamiento pera els Jochs Florals	750
4t. Producte de la funcio anyal de Teatro	750
5t. Producte de la venta de llibres duplicats en la Biblioteca	300
<hr/>	
Total ingresos	5550

G A S T O S

	reals
1er. Lloguer de casa	1250
2n. Gas	500
3er. Assignació al Conserge	638'75
4º. Drets de cobrança	288
5º Gastos de Jochs Florals	875
6º Material de Secretaria	125
7º Assignació al oficial de Secretaria	180
8º Lloguer del piano y armonium	200
9º Publicacions	710
10º Biblioteca	180
11º Gabinet de lectura	100
<hr/>	
Total gastos	5046'75

RESÚMEN

Import del cárrech	5550	
Id. de la data	5046'75
	
	Resten	503'25

CRÈDITS CONTRA LA SOCIETAT

	Reals
D. Emili Pascual	3299'71
D. Julio Cebrián	160
D. Joseph Lopez Estellés	280
D. Joseph M ^a . Puig	576
D. Jacinto Labaila	1000
D. Lluís Gargallo	500
D. Ramón Alós	500
D. Victor Iranzo	145
D. Francesch Goerlich	295

Sumen	6755'71 ³⁷

1.5.2. L'EXTENSIO DE LA SOCIETAT PEL "ANTICH REALME".

Procurant donar la major difusió a la societat, s'escomençaren a nomenar socis corresponsals en atres ciutats del regne i allí a on hi haguera colectius de valencians per a que fomentaren l'amor a les glories de València. Aixina, podem vore en les reunions inicials com van apareixent els dits nomenaments: Joan Campos (Gandia), atres en Nules, Benicarlo, Benimantell, Chulilla, Torrent, Castello, Sueca, Algemesi, Alcoy, Sagunt... Pero els valencians absents de la seua terra natal tambe tenien la possibilitat de ser socis de Lo Rat Penat; encontrem en el primer Llibre d'Actes els acorts de nomenar corresponsals: a Francesch Fayos, com a corresponsal en Barcelona, i tambe els acorts per a nomenar els de Girona i Buenos Aires. Posteriorment, tal com apareixen resenyats en la publicació editada en motiu dels primers Jocs Florals, en 1879, s'ampliarà la ret de corresponsals en atres nomenaments en la mateixa Barcelona i Buenos Aires, Albarracin, Ciutat Real, Chinchilla, Girona, Lleida, Madrit, Mallorca, Malaga, Montpellier i Vitoria, ademes dels nous nomenaments en atres ciutats de la geografia valenciana: Alacant, Albaida, Alzira, Quatretonda, Denia, Gandia, Llombay i Xativa. En 1901, en temps de la presidència de Berga, d'acort en el *Directorio*, impres per Doménech, el numero de corresponsals ascendix a setantanou, distribuïts per diferents països.

1.5.3. L'ORGANISACIO INTERNA EN SECCIONS.

L'organisacio de les seccions, basiques per al funcionament i operativitat de la societat, s'atengue des dels primers temps. Se'ls dona forma ya en la sessio de la Junta Directiva celebrada el 2 de març i se confirma en la Junta General celebrada el 30 del mateix mes:

³⁷ Erroneament, en l'encapçalament dels "gastos" i "créditos" figura la paraula "reals" quan en realitat es tracta de pessetes.

“Tenint present esta Junta qu’els estatuts de la Corporació disponen qu’es dividixca en seccions, ab lo fi de qu’els senyors socis puguen cooperar mes directament al foment de la Societat y desijosa de que al establirse en casa propia, se done á la Corporacio la importancia que mereix, acorda qu’els dividixca desde huy en quatre seccions, titulades de Lliteratura, Arqueologia, Musica y Pintura, Escultura y Arts menors, nomenant President de la primera a En Teodor Llorente y Secretari a En Francesch Vives y Liern; de la tercera a En Manuel Penella y En Enrich Alzaga, respectivament, de la segon deixa per elegir pera la proxima sesio lo carrech de President [sería nombrado Balbino Andreu Reig en la Junta General celebrada el 30 de marzo de 1879] y nomena Secretari á En Manuel Lluch Soler y pera la de Pintura, Escultura y Arts menors á En Ricart Franch President, y Secretari a En Antoni Aparici y Solanich...

A proposta del Sr. Olmos fon nomenat President honorari de la Seccio de Musica En Francesch Asenjo Barbieri.

Tots los carrechs enumerats los desempenarán los citats senyors fins que la Junta general se reunixca y nomene definitivament...”³⁸

No obstant, les altes i baixes, la disponibilitat de temps dels membres de les seccions i el llogic cansament dels integrants de les mateixes fa que hi haja variacions en la composicio d’estes. Atres dos remodelacions se produixen en els primers tres anys de funcionament:

(Acta del 17 d’octubre de 1879 (Presidida per T. Llorente).- “Ab el fi de que se organicen immediatament les Seccions en que s’encontra dividida esta Corporació y puguen donar principi á los treballs, lo que no podria ferse sense la uniformitat necesaria, en atenció a qu’els estatuts res disponen sobre aquest punt, se procedí á nomenar els carrechs de les indicades seccions, escepció feta dels presidents de les mateixes que per formar part de la Junta Directiva, ho feren en son temps per la general, quedant constituïdes de la manera sigüent.

Seccio de Lliteratura= President: D. Felix Pizcueta- Vice-President: D. Joseph Arroyo y Almela- Secretari: D. Joseph Bodria= Vice-Secretari: D. Ricart Cester.

Seccio de Musica= President: D. Manuel Penella= Vice-President: D. Francesch Goerlich= Secretari: D. Manuel Calvo= Vice-Secretari: D. Joan Mariana.

Seccio de Pintura, Escultura y Arts menors= President: D. Ricart Franch= Vice-President: D. Joan Peyro Urrea= Secretari: D. Antoni Jerro= Vice-Secretari: D. Joseph Benavent Calatayud.

Seccio de Arqueologia= President: D. Balbí Andreu y Reig= Vice-President: D. Manuel Carboneres= Secretari: Joseph Martinez Aloy= Vice-Secretari: D. Joseph Vives Ciscar.

S’acordá qu’els Presidents y Secretaris de les seccions, s’encarreguen de formar les llistes de les mateixes, procurant coneixer la voluntat dels senyors socios é inscribintlos en aquelles á que desijen perteneixer”.³⁹

(Acta del 10 de setembre de 1881 (Presidida per Ferrer i Bigné). “Seccion de Ciències Histórico-Arqueològiques= President: D. Lluís Arigo; Vice-President: D. Joseph Vives Ciscar; Secretari: D. Julio Oltra= Vice-secretari: D. Gustavo Sorni.=

³⁸ *Llibre d’Actes de Lo Rat Penat*. Anys 1879-1881.

³⁹ *Llibre d’Actes de Lo Rat Penat*. Anys 1879-1881.

Seccio de Lliteratura.= President: D. Felix Pizcueta.= Vice-President: D. Geroni Forteza.= Secretari: D. Manuel Torres Orive.= Vice-Secretari: D. Joseph M. Puig.

Seccio de Pintura y Arts annexes= President: D. Antoni Jerro= Vice-President: D. Lluís Gargallo= Secretari: D. Enrich Blay Benzo. Vice-Secretari= D. Rafel Carbonell.

Seccio de Musica= President: D. Joseph Jorda= Vice-President D. Agustí Paya= Secretari D. Vicent Peidró= Vice-Secretari, D. Eugeni Amorós”.⁴⁰

L'activitat de les seccions es intensa; en la memoria que, anualment, enviarà al periodíc *Las Provincias* la Secretaria General, veem reflexat el detall dels actes celebrats: discussions sobre temes historic-arqueològics, velades lliterari-musicals, excursions científic-lliteraries i artístiques pel regne per a estudiar antiguetats i monuments ignorats o poc coneguts, debats sobre temes lliteraris, recollida de materials per a un museu arqueològic, un album gliptic i un atre epigrafic-llemosi.⁴¹

1.6. ELS PRIMERS JOCS FLORALS.

La resenya de l'acte dels Jocs Florals en el *Almanaque de Las Provincias* corresponent a l'any 1880, es una font primaria per a rememorar tan important event. Textualment dia:

“Pero lo que justamente llamó la atención, lo que elevó á esta joven sociedad á la gran altura en que hoy se encuentra, fué la celebracion de sus primeros Juegos Florales, en la noche del 24 de Julio último.

El teatro Principal, donde tuvo lugar aquel solemne acto, fué decorado con sumo gusto. Hallábase la fachada principal brillantemente iluminada, ondeando en uno de sus balcones el estandarte del Rat Penat. El vestíbulo, en donde una banda militar tocaba piezas escogidas, fué convertido en un bonito jardín, adornado con grupso de estátuas, arbustos y canastillas de flores, que esparcian en aquella estancia los mas delicados aromas.

Una galante comision de sócios recibia á las señoras que asistieron á la fiesta, obsequiándolas con vistosos ramilletes.

A la hora en que se habia anunciado la solemnidad, estaba completamente lleno el teatro, presentando el mas sorprendente golpe de vista. Las butacas, los palcos y demas localidades de preferencia hallábanse ocupadas por las señoras. En los antepalcos se escribieron en letras de oro, y entre guirnaldas de laurel, los nombres de los mas ilustres hijos de Valencia. El escenario habíase convertido en suntuoso estrado, en cuyo fondo se elevaba un sólio coronado por las armas de Valencia y el histórico Rat Penat. En los cuatro ángulos habíanse colocado las estátuas de Ausias March, Luis Vives, Vicente Ferrer y Juan de Joanes, y detrás del estrado, en una galería, encontrábase la orquesta, dirigida por el maestro Valls.

Las autoridades, representantes de corporaciones y demás invitados, con la Junta de Lo Rap-Penat, y el Ayuntamiento en corporacion, con sus maceros y ronda de alguaciles, de toda gala, ocuparon el estrado.

El Sr.D. Vicente Pueyo y Ariño, alcalde de Valencia, sentóse á la derecha del sillón que habia de ocupar la Reina de la fiesta, y en el de la izquierda, el Excmo. Sr. D. Francisco Brotons, presidente de la Diputacion provincial.

⁴⁰ *Llibre d'Actes de Lo Rat Penat*. Anys 1879-1881.

⁴¹ La permemorisacio del contingut de tantes activitats resultaria prolix i excederia en molt l'espai de que se dispon. Remetem al *Almanaque de Las Provincias*, i a *Lo Rat-Penat. Calendari llemosí*, editats anualment, per a conèixer el detall de les mateixes.

El jurado ocupaba un lugar de preferencia, y enfrente estaba la mesa de los secretarios de la Sociedad.

Declaró el Sr. Pueyo abierta la sesión, y el presidente de Lo Rat Penat, D. Félix Pizcueta, pronunció con fácil palabra un breve discurso, que fué muy aplaudido.

Después de haber leído el secretario la acostumbrada memoria, procedióse á la apertura de la plica que contenía el nombre del poeta premiado con la flor natural, siéndolo D. Teodoro Llorente, presidente actual de la corporación.

Este señor eligió para Reina de la fiesta á su simpática hija la Señorita Doña María Llorente y Falcó, que, ricamente vestida de labradora antigua valenciana, ocupó el sillón presidencial, saludada por los repetidos aplausos de la concurrencia. Dos graciosas ramilletteras le ofrecieron un ramo de flores y un canastillo de frutas; dándole guardia, á ambos lados del sòlio, dos maceros, con sus rojas gramallas y mazas de plata.

Leyóse la composición premiada con la flor natural, y acto continuo abriéronse los pliegos referentes á las composiciones que alcanzaron los restantes premios, proclamándose como autores:....

Ultimamente, después de haberse leído las poesías de los señores Pascual y Genís, Ferrer y Bigné, Labaila y Torromé, el señor alcalde, pronunció, en correcto valenciano, un elegante discurso, que mereció los justos aplausos de la concurrencia.

Tal fué, ligeramente reseñada, esta festividad literaria, de la que tan buen recuerdo conservan los que á ella asistieron, y que bien calificó uno de nuestros periódicos de señalada victoria para la Sociedad que tuvo el feliz pensamiento de llevarla á cabo”.⁴²

Els Jocs Florals constitueixen una de les finalitats per a les que fon fundada la societat Lo Rat Penat. Seguint la costum dels trobadors provençals, lo primer que devia fer-se era convocar la justa poetica per a que pogueren concórrer a la mateixa aquells que ho desijaren. Aixina se feu i consta en l'acta del 26 de giner de 1879 en fulla solta per a que aplegara als escriptors de Catalunya, Mallorca i Provença. En la citada convocatoria se donava a coneixer el cartell dels premis, baix el patrocini de l'Excm. Ajuntament de Valencia que, en maig següent, entregà 3000 quinzets per a la seua celebració. Llavors, com ara, s'establien dos series de premis: els ordinaris i els extraordinaris. Els primers, concedits per l'entitat, son els que donen to al certamen; son: una rosa natural, que s'entrega al poeta guanyador i que este, a la vegada, entrega a la dama elegida que sera la Regina de la festa; el restant dels premis ordinaris ha anat canviant en el temps: "l'Englantina d'Or", premi de poesia patriotica, la "Viola d'Or", premi de poesia religiosa, ademés de premis de contes, poesia festiva i atres. Els premis extraordinaris son aquells que concedixen diversos organismes oficials que decidixen el tema i la quantia del premi, i que han variat molt en el pas del temps.⁴³ El fet d'haver guanyat un autor cert numero de premis en els Jocs Florals, dona dret a rebre el títol de "Mestre en Gai Saber", si es poeta, o de "Honorable escriptor", si es autor d'obres en prosa.

Es esta, sense ningun dubte, la principal activitat portada a terme per l'entitat a lo llarg de l'any, la que major brillantor revist i en la que se donen cita personalitats de primera fila de la vida publica espanyola. Se celebren, ininterrompudament, des de l'any de la seua fundació, inclus en anys en que pels llogics altibaixos en la vida de qualsevol entitat l'activitat fora escassa, o nula, seguix sent la culminació d'un any d'activitats. Un "cartell" anunciador concreta els premis i fixa la data d'entrega dels treballs. Encara que haja variat la data de la seua celebració, que en principi quedà lligada a la Fira de Juliol, seguix mantenint un protocol que el convertix en un fet singular dins del panorama cultural valencià. El marc habitual es el Teatre Principal que vist les seues millors gales per a tal event. En contades ocasions s'han celebrat els Jocs Florals en atre recint (Hort

⁴² *Almanaque de Las Provincias* per a 1880, pp. 160-161.

⁴³ Veja's capítol 8.

del Santissim, en 1887; Teatre Apolo, en 1892; el Jai Alai, en 1901 i el recint de l'Exposicio, en 1909), i sempre per raons excepcionals.

No obstant, encara que la celebracio d'uns Jocs Florals fora u dels objectius principals de la societat, com verem en la gestacio de l'entitat, les finalitats de la mateixa se concreten en l'apreci de l'història i de la llengua valenciana, impulsant la lliteratura i les arts en l'objecte de difondre l'amor a Valencia i el seu regne. I aixina ho veem des dels primers temps de la seua fundacio. Les activitats de les seues distintes seccions estagueren sempre cridades a propiciar tals fins, recordant a ilustres antepassats en el camp de les ciències, les arts i les lletres; el coneiximent i difusio de la llengua valenciana, que es l'oficial de l'entitat; la revalorisacio de l'arquitectura; la conservacio del ric patrimoni cultural com a part essencial en l'única i indiscutible personalitat valenciana. I tot això, com a part imprescindible i inqüestionable en el diari quefer de tot bon ratpenatiste. Se dedueix clarament de tots estos objectius, les activitats realisades per les diferents seccions en que se troba organisada la societat.

1.7. LES ACTIVITATS DE LO RAT PENAT.

Fer un estudi sistematic per epoques i activitats de Lo Rat Penat, resulta prou complex donat l'idealisme dels seus personages, el seu caracter somiador, la seua carencia d'un programa concret d'accio, ya que el conjunt de les seues activitats se troba mes en relacio en l'inspiracio del moment, en els acontenyiments que provoquen una o atra activitat, que en un projecte previament dissenyat. Si acas, lo unic sistematic, que respon a una programacio, son els Jocs Florals; el restant, depen del particular entusiasme de qui estaguera al front de cada una de les seccions que funcionen en l'entitat. Per això, no es rar encontrar moments de gran activitat seguits d'atres a on una certa apatia pareix haver invadit l'esperit de la casa. I això, no en funcio de la qualitat dels presidents de les seccions o de l'entitat, sino de circumstancies que ho motivaren.

I es que la convivencia i la colaboracio dins de l'entitat no ha segut sempre facil; el mes clar eixemple el tenim en els principals protagonistes de Lo Rat Penat: Constanti Llombart i Teodor Llorente. Els dos de distinta extraccio social, diferent formacio, movent-se en distints ambients socials i cada u en un mon de relacions lliteraries i intelctuals diferent. Tambe cada u arrastrava darrere a un grup distint de fidels seguidors que, ideologicament, s'encontraven en camps contraris: conservadors dinastics Llorente i el seu grup, republicans Llombart i el seu. Les seues divergencies, llogiques per atra part en persones tan diferents, se veuen reflexades en les seues actuacions a lo llarc de tots estos primers anys de Lo Rat Penat, al menys fins a la mort de Llombart. En canvi, sempre estagueren presents en l'entitat els dos grups; en les sessions de la seua Junta Directiva, com a vigilants de que esta seguira els passos adequats per a complir els fins per als que fon fundada: Llombart com a "socio iniciador y fundador", sempre present en veu i vot; Llorente, en carrec directiu o com a president del Centre Excursioniste, des d'a on desplejava una important activitat al temps que seguia de prop la marcha de les mencionades juntes directives. No obstant, a pesar de les seues divergencies i disparitat de criteris, la seua coincidencia en quant a la seua plena dedicacio a Lo Rat Penat fon total.

I dels dos personages, pareix que fon Llombart qui tingue les idees mes clares sobre la Renaixença i la seua problematica. Llombart tingue clar des d'un principi que la fundacio de Lo Rat Penat no era possible sense el concert dels "senyorets" i, encara que l'idea de la fundacio es seua exclusivament, se sacrificà deixant que al front de l'entitat tambe figuraren els del grup de Llorente. D'ahi les seues manifestacions de descontent i les seues critiques que mai ocultà; algunes d'elles molt matineres com quan censurava als dirigents de l'entitat en la seua revista *Lo Rat Penat. Calendari llemosí*, per ell fundat en 1875, i que en 1880, recordant l'entusiasme fundacional afig:

"I enguany, ¡quin desengany!, dissipada sobitanament aquella flamerada d'animació, aquell exés de vida, ja a penes si seyals de son ahir poderosa existencia dona la "Societat

de amadors de les glories de Valencia i son antic Realme “. ¿Es que a les il·lustrades persones col·locades hui al enfront d’esta Corporació, els bé a repél consagrar-se á fer *en tot i per tot* VALENCIANISME, qu’és lo principal objecte qu’és proposa?. ¿Es qu’els valencians acás desdenyen, sens motiu, les còses de sa pátria? ¿Es que sa llengua qu’és l’esperit del poble, no els mereix mes que despreci?. Si, desgraciadament, aixina fora, paraules nos mancarien pera expressar l’afronte”.⁴⁴

Per altra part, esta censura no va dirigida unicament a la Junta Directiva, sino tambe a la societat valenciana en el seu conjunt, com ell mateix diu: “la gent de Valencia, setgons ho pren s’ho deixa”, i renova la seua esperança en la junta explicant la seua falta d’activitats en els grans obstaculs materials, necessitat de mijos per a salvar-los i no en la falta de cel i patriotisme. Aixina s’explica en la seua *Revista de l’any passat* que cada any escrivia en el seu *Calendari Llemosí*.

I es que *Lo Rat Penat. Calendari llemosí*, que es una fundacio de Llombart i els seus amics Bodría, Iranzo, Puig i Torralba, Cebrián... fon una publicacio anterior a la creacio de Lo Rat Penat en la que escriviren els valencianistes de l’epoca el control de la qual mai deixaren els llombartians i des d’ell llançaven a sovint les critiques contra el grup dels “senyorets”. Mereix la pena analisar lo que fon esta publicacio.

El primer numero d’esta publicacio ixque a la llum, publicat per la Llibreria de Pasqual Aguilar, en el numero 1 del carrer dels Cavallers de Valencia, en 1874, uns anys abans de la fundacio de la Societat Lo Rat Penat. Aixina podem llegir en la seua portada: *Lo Rat Penat: Calendari llemosí corresponent al present any de 1875. Compost ab la distinguida col·laboració d’els mes reputats escriptors de Valencia, de Catalunya i de les Illes Balears, per En Constantí Llombart*. En cert modo, existix un paralelisme entre la seua publicacio i atres coetanees, tambe lliteraries, molt similars com eren *El Calendari catalá*, de Pelai Briz, o *L’Armanà Provençau*. Siga com fora, lo que està llunt de tot dubte es que el *calendari llemosí* fon el germen de la futura societat Lo Rat Penat. Intentar aglutinar en ell als escriptors valencians en “llemosí” per mig d’una publicacio de major altura que les editades fins llavors, encara que fora mirada en un cert recel pels poetes “cults” que, en cert modo, intentaren sempre minimisar la seua importancia. La seua publicacio, al final de cada any, continuà realisant-se inclus despres de fundat Lo Rat Penat, dirigida pel propi Llombart fins a 1880 en que hi hague un canvi de direccio, assumida per Josep Maria Puig Torralba, amic intim de Llombart. Aixina comenten el canvi de direccio dos cartes, que figuren reproduïdes en el *Calendari* de 1881, que expliquen la peticio de Puig Torralva i l’assentiment de Llombart:

“Sr. En Constantí Llombart:

Mon estimat amich: Noticiós de que V. dins poch tindrà que abandonar, ab greu sentiment nostre, á Valencia, y pensant que per esta rahó *Lo Rat Penat*, una de les publicacions que mes han contribuït al renaiximent de nostra lliteratura en esta ciutat, haurá de desaparèixer; li dirig la present á fí de que, si inconvenient no té, m’autorice pera portarla enguany á efecte com desige.

Esperant sa contestació, se repetix de V. com sempre afectíssim amich y S.S.

J.M. Puig Torralva.
Valencia 1 de Setembre de 1880”.

⁴⁴ Constantí LLOMBART, *Lo Rat-Penat. Calendari llemosí*. 1880. Valencia, 1879, pp. 11-12.

La rao que obligava a Llombart a “abandonar” Valencia, com diu Puig Torralba, era el seu deteriorat estat de salut. El seu organisme precisava de l’aire pur de la montanya; se’n va aixina cap a Bunyol -la Suïssa valenciana, com ell li dia-. L’assentiment de Llombart a la petició del seu amic i discipul fon immediat:

“Sr. En Joseph M. Puig Torralva:

Mon bon amich: No solament l’autorice, com V. desija, pera la publicació de *Lo Rat Penat*, sinó que li done además les mes espresives gracias per l’interés que les *coses de la terra* li mereixen, congratulantme molt de que, per fí, haja encontrat nostra bona causa, en este pays, qui la defenga.

Sempre de V. afectissim amich y S.S.

Constantí Llombart.
Valencia 2 de Setembre de 1880”⁴⁵

Per atra part, el canvi de direccio fon conjuntural; en 1883 tornaran a figurar els dos, conjuntament, com a codirectors. Per espai de deu anys s’imprimi el *Calendari llemosí*. Així consta en la coberta de l’any 1884, “*Décim any de sa publicació*”.⁴⁶ No sense dificultats de venda que feren que l’entitat Lo Rat Penat tinguera, en ocasions que costejar la seua publicacio. Aixina, ho demostra l’acort pres en la Junta Ordinaria celebrada el 17 d’agost de 1879:

“...També s’acordá que no se publique enguany per conte de la Corporació el Almanach “Lo Rat -Penat” y que per oferta del Sr. Llombart se adquirixca un número de exemplanters del mateix, igual al de senyors socios que á la saho componguen esta Societat, ab la rebaixa de un 50 per cent del preu á que publicament se venga. Se acordá qu’els senyors Llombart y Reig presenten á la Junta tots els datos referents á la publicació de dit Almanach en el proxim pasat any”.⁴⁷

Tornant a les distintes concepcions culturals, recordem el punt de tensio al que aludiem entre Llombart i Llorente que estigue sempre present. En canvi, se feu mes patent quan en 1884 aplegà a la presidencia Feliu Pizcueta i quedà un tant marginat el grup de Llorente dels carrecs directius de la Societat. L’aparicio de la revista quinzenal *Lo Rat Penat*, creada d’immediat per Llombart, en el beneplacit de la nova directiva, que la declarà orgue oficial de l’entitat, no agradà a Llorente. Tampoc agradaren els atacs continus de Llombart, des de les revistes satiriques en les que col·laborava, als germans Josep i Andreu Campo i Pérez, patricis valencians antics propietaris del diari *La Opinión*, en el que vint anys abans posaren al front del mateix a Teodor Llorente. No obstant, Llorente sempre tingue bones relacions en els seus antics editors.

En 1885, en motiu de la publicacio del *Llibret de versos* de Teodor Llorente, Lo Rat Penat li dedicà un medallo en el bust del poeta, obra de l’escultor Pellicer, en l’inscripcio: “*Lo Rat Penat á Don Teodor Llorente, 13 de Abril de 1885* “; al medallo acompanyava una carta-diploma que fea referencia al contingut del llibre:

⁴⁵ *Lo Rat-Penat. Calendari llemosí*, Valencia, 1881, p. 11.

⁴⁶ Hem localisat el corresponent a l’any 1884, potser l’ultim, la portada del qual reproduim en la seua totalitat: *Lo Rat-Penat. Calendari llemosí corresponent al any de 1884 compost ab la distinguida col·laboració de les senyores Na Manuela Agnés Raussell, Na Magdalena García Bravo, y dels senyor Arroyo y Almela, Alonso Soriano, Balader, Bodría, Barber y Bas, Blasco Ibanyec, Bonet Alcantarilla, Ferrer y Bigné, Granell, Gascó, Guçman y Guallar, Iranço y Simon, Labaila, Llorente, Llombart, Monçó y Planells, Puig Torralva, Peydró, Reig y Flores (F.), Roig y Civera, Salvador, Verdaguer (Mosen Jacinto) y altres anònims, per En Constantí Llombart* [Escut de la publicacio en el lema “Pel fil traurem lo capdell”]. *Imprenta de Blesa.- 1883. Valencia.*

⁴⁷ *Llibre d’Actes de Lo Rat Penat. Anys 1879-1881.*

patria, llengua i lliteratura valencianes, en la felicitacio i firmes de companyers i amics, datada el 31 de maig de 1885. Seguien 34 firmes entre les quals no estava la de Llombart.

En eixa mateixa llinia de confrontacio en Llorente hauria de vore la creacio per part de Llombart de la societat excursionista *La Oronella*. Creada el 5 de giner de 1888, en un amistos convit celebrat en la Fonda de Paris, en ell feren acte de presencia alumnes de Belles Arts, del Conservatori i lo mes representatiu del mon artistic i bohemí de l'epoca. Encara que Llorente des de la seua tribuna de *Las Provincias* s'afanyà a definir a *La Oronella* com a "sociedad excursionista creada como hija de Lo Rat Penat por iniciativa del Sr. Llombart"⁴⁸ s'ha de vore en ella l'intent de crear una societat paralela, davant la crisis i dificultats existents, totalment exacta a Lo Rat Penat en els seus orogens. No s'explica sino la complexa organissacio de la seua Junta Directiva, que mes donava la sensacio d'un organigrama identic al de Lo Rat Penat pero en atres noms; i maxime, tenint en conte que ya existia una societat excursionista dins de l'entitat que presidia Teodor Llorente. La Junta Directiva de *La Oronella* estava integrada per:

President honorari: Constanti Llombart.

Director: Ignaci Pinazo.

Vicedirectors: Vicent Pellicer i Marià García Mas.

Vocals: Josep Nebot, Vicent Blasco Ibáñez, Constanti Gómez, Francesc Badenes i Dalmau, Angel Gascó i Telesfor Salvador.

Secretari: Francesc Barber i Mas.

Vicesecretaris: Ramon Andrés Cabrelles i Mosé María Polo.

Tesorer: Josep Ortega Paredes.

Contador: Josep Oltra i Benavent.

Arxiver: Pere Bonet Alcantarilla.

Director del *Bolleti*: Josep María Puig i Torralva.

Feu la seua presentacio la nova societat en l'acte d'homenage al pintor Ribera en el tercer centenari de la seua mort, en Xativa, a on se colocà una lapida o placa commemorativa en el mur exterior de la Colegiata a on fon batejat el pintor: "Al inmortal artista JOSEPH RIBERA (L'Espanoleta), fill de Xàtiva, en conmemoració del tercer centenar de son naiximent, LO RAT PENAT y La Oronella de Valencia, 12 Giner de 1888".

Per la seua part, tambe Llorente, quan passats els primers anys de vida de l'entitat, el grup dels seus amics (Labaila, Ferrer i Bigné, Ciril Amorós...) va deixant la presidencia i pareix iniciar-se en clar decliu de la mateixa, no escatima critiques cap als equips directius de Lo Rat Penat; aixó sí, sense deixar de fer acte de presencia en la mateixa a través de la Seccio d'Excursionisme de la que es el President. La cronica de l'entitat que cada any se publicava en l'anuari del seu periodoc, *Las Provincias*, era la tribuna des d'a on censurava el marasme existent.

Estes justificades critiques, a la vista del pobre balanç que anualment podia fer-se de l'actuacio de la societat, cessaran quan figurà al front de la mateixa el seu gendre, Honorat Berga Garcías. Si be, es cert que este president donà un nou impuls a la societat com vorem, no es menys cert que en ell Llorente tornava a tindre d'algun modo els ramals de Lo Rat Penat, iniciant-se aixina una epoca de llorentinisme. La caricatura que publicara Manuel González Martí (*Cascarrabias*, 1/VIII/1897), baix el pseudonim de "Folchi", es sumament ilustrativa al respecte: la Regina assentada en el seu trono, els macers als seus costats, el poeta en la rosa en la ma, el mantenedor, els invitats, els retrats de les "regines" d'atres anys, tots eren retrats de don Teodor i al peu la següent quinteta:

⁴⁸ *Almanaque de Las Provincias* per a 1889, p. 180.

“Sent, com sóc, En Teodor,
sóc lo poeta premiat,
la reina, el mantenedor,
i per dir-ho millor:
jo sóc tot Lo Rat Penat”.

Aixina puix, les discrepàncies estagueren sempre presents com a conseqüència de les reticències, individualismes, desconfiances entre els integrants de grups tan heterogenes que a soles confluen en quant al seu amor a tot lo valencià, inclús en l'interpretació de lo que se tenia com a tal. Un cas d'aço es, per eixemple, el de la denominació de la llengua.

Per ad esta primera generació de ratpenatistes, el llemosí era la llengua que se devia recuperar per part de valencians, mallorquins, catalans i provençals. En una primera etapa, i mentres s'acceptava per tots la teoria del llemosinisme, la convivència fon cordial, reinà l'harmonia i els contactes entre poetes d'ací i d'allà foren freqüents. Si be, els integrants del grup de Llorente tingueren sempre un major acostament cap als poetes i intel·lectuals foraneus que els del grup de Llombart. Els amics de Llorente com Víctor Balaguer, que presidi el consistori de mantenedors en 1880; Jacint Verdaguer, que representà a Catalunya en el consistori de mantenedors dels Jocs Florals de 1881; tenien activitats comunes; en 1882 se realisaren visites als monasteris de Poblet i Santes Creus; pero, quan des de l'intel·lectualitat catalana s'escomençà a criticar la teoria llemosinista, sorgiren entre els valencians les desconfiances i els recels. Aixina, en el discurs inaugural del curs 1881-1882 el president, Rafael Ferrer i Bigné fon molt contundent en la pretensió d'impondre el nom de català a les llengües veïnes (valencià i mallorquí):

“Eixe llinatge [el lemosín] sancionat per los sigles i consagrat per la glòria, ha segut modernament posat en tela de juí per alguns respectables escriptors, principalment catalans, que aidats sense ducte per l'amor a la pàtria, germana de la nostra, pretenen baratar lo cognom de “llemosí” per lo de “català” [...]. Precís és prendre acta per a donar la veu d'alerta, i posar, en son cas, a la força de la imposició lo dret de la protesta”⁴⁹.

Aixi mateix s'expressava el *Almanaque de Las Provincias* en la seua habitual memòria de cada any:

-“Esta junta inauguró el curso académico de 1881 á 1882 el día 5 de Noviembre, leyendo el presidente Sr. Ferrer y Bigné un notable discurso, en el que se ocupó de la lengua y la literatura valenciana, y de lo que se diferencia de la catalana. La sociedad se propone continuar trabajando, con verdadero entusiasmo, en pró del renacimiento lemosin, que tanto se ha generalizado en Valencia especialmente el año último, como habrán podido apreciar nuestros lectores por la breve reseña que dejamos consignada”⁵⁰.

Actitut que se veu reforçada en el seu discurs d'apertura dels Jocs Florals celebrats el 29 de juliol de 1882 en el Teatre Principal:

“...elocuente discurso, en el que trató del carácter de nuestros Juegos Florales, distinto del que habia animado á los antiguos de la Provenza, Mallorca, Cataluña y Valencia y de los que en la actualidad se celebran en el antiguo Principado y en el Mediodia de Francia; manifestando las tendencias de Lo Rat Penat, favorable á fortificar la vida regional en usos y costumbres, artes, ciencia y literatura, creando robustos organismos dentro del general del Estado”⁵¹.

⁴⁹ Rafael FERRER i BIGNÉ, *Discurs llegit per lo president al inaugurar els treballs del any 1881-1882*, pp. 5-6.

⁵⁰ *Almanaque de Las Provincias* per a 1882, p. 233.

⁵¹ *Almanaque de Las Provincias* per a 1883, p. 142.

En este mateix orde de coses, en l'aprovació dels primers estatuts de la societat Lo Rat Penat, en agost de 1881, al parlar de la llengua oficial de l'entitat, s'introdueix el terme "valencià" en els mateixos, abandonant el de "llemosí". A soles Llombart i Martínez Aloy, fidels al "llemosinisme", alçaren la seua veu que no fou atesa per abrumadora majoria:

“Reunits els senyor anotats al marge baix la presidència de D. Jacinto Labaila y obrerta la sesio se procedi á llegir el acta de l'anterior que fou aprobada [...]. Els Senyors Llombart y Martinez Aloy, proposen qu'el article 46 del projecte presentat referent á la llengua oficial de la Societat, diga que sera la llemosina y no la valenciana, com se consigna en el referit projecte, sent desejada esta proposicio despues de haber parlat en contra el Senyors Tramoyeres y Puig, per 25 vots contra 6.”⁵²

En canvi, haguera seguit interessant conèixer l'intervenció de Puig Torralba, les opinions del qual sobre la denominació de la llengua deixà clarament exposades en els seus escrits, i que anys després (quan fundà "Valencia Nova" en 1904 junt a Badenes Dalmau, Cabrelles, Eduard Boix, Isidre Torres i Francesc Costell, donant un contingut eminentment polític al valencianisme) el conduïren a abandonar Lo Rat Penat:

“En Constanti Llombart, com tots los poetes valencians, apellida "llemosina" á sa llengua nativa. Nosaltres, sobre este punt, som de molt distinta opinio; puix creem firmement, y d'aixó nos ocuparem ab lo degut deteniment en altra part, que la llegua del Túria, com la del Llobregat, es catalana”⁵³

Llombart ja exposava clarament les seues teories al respecte en el seu *Calendario* en 1876. Responia, a resultes d'un article publicat en el *Calendari català* de Briz per Antoni Careta i Vidal, en el que este, al fer menció de l'establiment en Valencia d'una Acadèmia de les lletres llemosines (donant per realitzat el projecte de Llombart), se queixava de que en Valencia se donara el nom de "llemosina" a la nostra llengua, ja que "llengua *llemosina* no vol dir mes que llengua parlada en Limoges (França), y que no es, ni estat, ni será may la llengua *catalana* que's parla aquí (Barcelona), y mes ó menys adulterada, en Valencia y en Mallorca". Dia Llombart:

“Sense perjuhi de contestarli al Sr. Careta y Vidal mes estensament, ja qu'asi no podem ferho per falt de llóch, s'ols li direm que pera no donar motiu á rivalitats entre los pòbles que parlem nóstra llengua, sempre hem cregut lo mes convinent l'aplicació de lo calificatiu *llemosina* á les diferents rames que, despreses de l'antich arbre naixcut en la provençal Limoges, varen arrairar en Catalunya, Valencia y les illes Balears, Este es lo nóstre pensament, y nos pareix que res te de particular que, aixina com la llengua qu'es parla en tota Espanya se nomena *castellana*, per qu'en *Castella* va naixer, la que parlem hui en la patria *llemosina*, com lo Sr. Balaguer l'anomena, ó siga Catalunya, Valencia y Mallorca, prenent lo nóm d'ahon tingué lo bresol, se denomine *llemosina*, á imitació de lo qu'els espanyóls ham fet en la *castellana*”.⁵⁴

⁵² *Llibre d'Actes de Lo Rat Penat*. Anys 1879-1881. Acta del 7 d'agost de 1881.

⁵³ Nota als *Apunts biografichs de En Constanti Llombart. Calendari llemosí*. Any 1882, p. 145. Així mateix, en la *Historia gramatical de la llengua llemosino-valenciana* que, premiada en els Jocs Florals de 1883, se publicà, en part, en el *Calendari llemosí* de 1884, se referix sempre a la llengua com a "llemosino-catalana".

⁵⁴ *Lo Rat-Penat. Calendari llemosí*. Any 1876, p.16.

Així mateix, Llombart, sempre fidel al seu llemosinisme, en 1878, quan aparegueren els poemes de Querol *Rimes catalanes* se sorpren:

“Lo que sí no ham pogut comprendre, y debem dirho, es lo motiu per qué lo poeta, tan amant sempre de Valencia, ha tingut l’estrany capritjo de titularne *Rimas catalanes* les tres úniques poesíes *llemosines*, qu’estampa tant notables com tot lo eixit de sa ploma, sent aixina qu’en llemosina llengua estan escrites. ¿Per quína rahó, que nosaltres, Sr. Querol; no hi acertem á explicarnos, denominarles *catalanes* y no *llemosines*?. No ho entenem, Sr. Querol, no ho entenem.”⁵⁵

La polemica estigue servida i no resolta. Anys despres, ya proxim a la seua mort, Llombart estigue treballant en la reedició del *Diccionario Valenciano Castellano* d’Escrig (editat per primera vegada en 1851) conscient de la necessitat de dotar al valencianisme d’instruments necessaris per a afiançar la renaixença del llemosinisme. Llavors, Llorente, no pert l’ocasio de criticar la labor que s’està fent al temps que deixa constancia de les seues idees sobre el tema. En el seu articul, “El movimiento literario en Valencia en 1888”, publicat en el *Almanaque* del seu periodíc diu:

“Paso importante daría esta literatura renaciente, si satisficiera sus necesidades filológicas el *Diccionario Valenciano-castellano*, que está publicándose. Una buena gramática y un buen léxico, son elementos indispensables para la formación ó la restauración de un idioma literario. Los felibres provenzales han tenido la dicha de que su gran poeta fuera á la vez un gran filólogo. El autor de *Mireya* i de *Calendau* les ha dado un diccionario preciosísimo. Tendríanlo también los catalanes, si otro poeta eminente y erudito lengüista, mi amigo y maestro D. Mariano Aguiló, se decidiera á dar á luz el estimable caudal que para esa obra acopió con diligente celo. Este diccionario catalán sería, á la vez, diccionario valenciano; pues cree el docto Aguiló (y soy de su opinión) que en Cataluña, Valencia y Mallorca, no ha de haber más que una lengua literaria (*el subrallat es nostre*), á cuya unidad no afecten las variantes de sus vulgares dialectos. Lo que fue para la Italia del Renacimiento el diccionario de la Crusca, será para Provenza el de Mistral, y habría de ser el de Aguiló para los que conservamos la antigua lengua de *Oc* en España. No es éste, por desgracia, el nuevo *Diccionario Valenciano-castellano*. Es la tercera edición del que publicó por vez primera en 1851 D. José Escrig y Martínez, abogado de Liria, escritor laborioso, pero que desconocía por completo la antigua literatura valenciana, y que tampoco se tomó el trabajo de buscar los vocablos propios de este idioma, en las comarcas donde mejor se conserva. Tomando por base el Diccionario de la Real Academia Española, aplicó á las palabras castellanas la acepción usual del lenguaje valenciano que habla el pueblo de la capital y sus alrededores, precisamente donde está más corrompido el idioma antiguo. Su Diccionario tiene alguna utilidad práctica, no mucho; mérito literario, ninguno. Para su nueva reimpression, lo ha corregido y aumentado el entusiasta valencianista D. Constantino Llombart, fundador del Rat Penat, con ayuda de algunos jóvenes escritores; pero no ha de servir de mucho la reforma (en el concepto literario, se entiende): la base es mala, é insuficientes los elementos reunidos con buena voluntad para mejorarla”.⁵⁶

⁵⁵ *Lo Rat Penat. Calendari llemosí*. Any 1878. Valencia, 1877, p.13.

⁵⁶ *Almanaque de Las Provincias* per a 1890, pp. 70-71.

Es evident l'admiració de Llorente per l'obra de Mistral, autor de *Lou tresor dou felibrige (El tesoro del felibrismo)*, diccionari de l'idioma provençal, aixina com la seua posició sobre el tema de la llengua i les falses esperances que posa en la qualitat del treball fet en la reedició del *Diccionario de Escrig*.

Per altra part, estes opinions de Llorente respecte de la necessitat de convergència en una llengua lliteraria que assimilara el valencià, el mallorquí i el català, deuen ser matisades. Reforça en la seua intervenció la creença en la necessitat d'una llengua lliteraria comu a catalans, balearics, provençals i valencians: el llemosí. Però, la seua oposició a les teories catalanistes era clara i quedà perfectament demostrada ja en la polemica mantinguda, en 1868, pel seu periòdic, *Las Provincias*, en *La Montaña de Montserrat*, periòdic portaveu del moviment restauracionista català dirigit per Víctor Balaguer a resultes del prolec que este escriguera per al poemari *Versos del Turia*, de Jacint Labaila, editat en Barcelona després de la participació del poeta en els Jocs Florals d'aquell any. Frases com les següents: “En Labaila es un dels apóstols de la nova crehuada, un dels valents trovadors que militan baix lo pendó català...”, “Lo valencià no és més que una branca del català...”, “Cultiveu nostra llengua, cuideu-la i guardem-la com arca santa, valencians, mallorquins i catalans. En ella tenim lo secret de nostra futura grandesa”, “Se llama “lemosín” al catalán por la misma razón que se llamó “coronilla” a la Corona de Aragón”, “¿Por qué hoy, en el grado de crítica, de inteligencia y de perfección á que se ha llegado, por qué hoy hemos de continuar llamando lemosina á la lengua catalana?” ... motivaren la puntual resposta de *Las Provincias* en defensa del nom tradicional, encara que fora malait per Balaguer:

“No tiene razón *La Montaña de Montserrat* al proponer que dejemos de llamar á nuestra lengua materna con el nombre que nuestros padres le han dado y que nosotros seguimos dándole. En estas materias el uso es el supremo legislador, y es algo ocasionado á aparecer pretencioso... el propósito de enmendar la plana al pueblo en estos puntos y forzarle á admitir novedades que el repugnan. Y ¿qué motivos tan poderosos existen para rechazar el adjetivo “lemosín” y sustituirle por otro?”.

El único motivo que pudiera invocarse para anematizar esa palabra, es su impropiedad etimológica, razón pueril, que si fuese admitida nos haría rehacer el diccionario...Pero, aceptado que la etimología no es exacta, ¿qué mal hay en que la cosa siga llamándose por el nombre que se le ha puesto y que los siglos han sancionado?”.

Sometámonos al legislador supremo de los idiomas, y con tanta mayor razón en este caso, cuanto que habría grandes dificultades para cambiar el nombre á nuestra lengua. Consta esta de tres ramas, cada una de las cuales tiene su nombre especial, lengua catalana, lengua valenciana y lengua mallorquina. ¿Cómo llamaremos al conjunto, á la matriz?. *La Montaña* dice que le es igual que se le dé cualquiera de estos nombres, pero no usa mas que uno, el de lengua catalana. ¿Admitirán este nombre valencianos y mallorquines?. No, porque además de repugnarles esta supremacía que otros se atribuyen, no puede consentir que se confunda con el dialecto catalán el suyo, que es distinto. Hay necesidad, pues, para evitar confusión, de que exista “otro” nombre, que comprenda los tres dialectos de la lengua común que se habla desde los Pirineos hasta Elche, y no hemos de inventar una palabra nueva y exótica, teniendo á mano una ya admitida y sancionada por los principales escritores y por el uso vulgar”.⁵⁷

I es que les tensions per qüestions llingüístiques estagueren sempre presents dins del valencianisme des dels primers temps.

⁵⁷ *Las Provincias*, 19 i 25 d'agost de 1868.

1.8. EPOQUES BRILLANTS, EPOQUES OSCURES.

Ha segut una constant a lo llarc de l'història de Lo Rat Penat l'alternança d'èpoques de gran floriment, de brillant activitat cultural i lliterària, en atres de completa apatia. Lo unic sistemàtic son els Jocs Florals; el restant s'abandona a l'inspiració dels directius i a l'entusiasme que en major o menor grau puguen posar en la marxa de la societat sent, en moltes ocasions, acontentyiments extraordinaris els que han motivat una reacció per part de l'entitat per a donar complida resposta que es lo que sempre s'ha esperat del valencianisme de l'entitat, sempre present en quantes celebracions i actes hagen tingut lloc en València i el seu Regne.

Important es, així mateix, l'impronta d'alguns presidents, sobre tot dels que han estat al front de l'entitat durant varis anys, servint-la en entusiasme. En canvi, just es recordar també les figures dels ratpenatistes que, en un segon lloc, entregaren a Lo Rat Penat lo millor del seu temps en una activitat constant i un gran amor a les glòries de València; el cas de Victor Iranzo Simón, Josep Bodría, Puig i Torralba, Ferran Reig i Flores, entre atres molts, sempre per damunt de rivalitats i incomprencions a sovint presents en qualsevol organissació, es un clar eixemple.

Globalment considerades, en les dos primeres dècades d'existència de la societat si nos cenyim a un estudi cronològic de la mateixa, podem observar tres fases clarament diferenciades: un primer període (1878-1883) en el que l'entusiasme i les il·lusions de la fundació, el cel dels seus promotors i la bona acollida dels simpatitzants, el porta a una activitat brillant, desbordant, en la que, salvades les l·lògiques dificultats inicials d'organissació, les conferències, velades l·l·literari-musicals, excursions se realisen en molta freqüència. Un segon període (1884-1892) en el que l'aparició del colera en València, el canvi de seu i instal·lacions —un fet que sempre Lo Rat Penat ha tingut que sofrir, a lo llarc dels seus cent vint anys d'existència, per carencia d'una casa pròpia— i el cansament d'una febril activitat pels qui estagueren sempre al front de l'entitat, motivaren un temps en el que les activitats de Lo Rat se veren reduïdes unicament a la celebració dels anuals Jocs Florals—això sí, en la lluentor i bufa acostumada—, inactivitat que no es pot, de ninguna manera, responsabilitzar a la valia de les persones que formaren part de la Junta Directiva i que estagueren al front de les distintes seccions constituïdes dins de la societat. I un tercer període (1893-1902) en el que de nou *els Amadors de les glòries valencianes* tornen a deixar constància en el panorama cultural valencià del seu quefer diari en múltiples activitats de pròpia iniciativa o sumant-se a les que celebrava la ciutat.

1.8.1. PRIMERA FASE: L'INTENSA ACTIVITAT DELS PRIMERS ANYS (1878-1883).

Salvades les dificultats inicials d'instal·lació (busca de casa, mobles, finançació, de les que n'hi ha complida constància en el primer llibre d'actes de l'institució), projecte, discussió i redacció d'uns estatuts que, lamentablement, no hem pogut encontrar entre els fonsos d'arxiu, molt mermats a causa del continu trasllat a que l'entitat s'ha vist somesa per carencia de seu social pròpia⁵⁸ se celebraren en gran èxit i notable repercussió en la societat valenciana els actes de presentació de l'entitat en el pabelló de l'Ajuntament durant la Fira de Juliol i els primers Jocs Florals en el marc del Teatre Principal, Lo Rat Penat inicià el seu fructífer quefer (Veja's l'epígraf 1.4).

Durant la primera presidència de Feliu Pizcueta, ja establits en la modesta casa del carrer de Rubiols, se celebraren velades l·l·literari-musicals organissades per les seccions de Lliteratura i Música. La primera d'elles fon dedicada, a proposta de Llombart, al malogràt l·l·literat mallorquí Guillem Forteza, sent invitat el seu germa

⁵⁸ Els primers Estatuts que hem pogut localisar de Lo Rat Penat corresponen als editats en 1907, *Lo Rat-Penat. Societat de Amadors de les Glòries Valencianes. Estatuts. València, Establecimiento Tipográfico Doménech, 1907*, sent president el Baró d'Alcalali i secretari M. Giner San Antonio. Foren presentats davant el Governador Civil el 30 de setembre de 1907 i s'acordà la seua impressió el 25 d'octubre. Els seus títols son sis: " I.- De la Societat, son objecte y mijos de conseguirlo. II.- De la divisió orgànica. III.- Dels socis, ses clases y condiciones.- Deures y drets respectius. IV.- Del gobièrn de la Societat. V.- Dels fonsos de la Societat. VI.- Dels càrrechs".

Geroni. Se seguiren les dedicades al music Pasqual Pérez Gascón, en la que el discurs apologetic del qual s'en-carregà a Vicent Galiana, al gravador Rafael Esteve, a qui glossà Llombart, a l'insigne humaniste Joan Lluís Vives, en discurs del senyor Tramoyeres, i a Sant Vicent Ferrer. Observem en aquells primers temps l'actua-cio, sense reticencies, dins de l'ambit del mon llemosi: la decisio (sessio del 26-I-79) d'imprimir el primer car-tell anunciador dels Jocs Florals en fulla solta "*para que llegue a escritores de Cataluña, Mallorca y Provenza*", l'invitacio al President de l'entitat per a que assistira als Jocs Florals de Barcelona (sessio del 4-IV-79) a la que se presentaren excuses per no assistir a l'haver aplegat tart la dita invitacio, la circular remesa a escriptors llemosins (sessio del 16-IV-79) per a que participaren en els Jocs Florals de 1880, la suscripcio a la *Historia de Cataluña*, l'invitacio cursada a Pelai Briz (en el seu lloc vindria Serrano Cañete) de Catalunya i a Roselló, de Mallorca, per a assistir als Jocs Florals.

El 6 de juliol de 1879 fon elegida en Junta General, al temps que se reformava el reglament i s'ampliava a huit el numero de vocals, nova Junta Directiva que prengue possessio el 3 d'agost. Detallem la composicio de la mateixa:

Presidente honorario: Vicente Boix
 Presidente: Teodoro Llorente
 Vicepresidentes. Jacinto Labaila y Rafael Ferrer y Bigné.
 Socio iniciador y fundador con voz y voto en esta junta y en cuantas se constituyan: Constantino Llombart.
 Socio honorario con voz y voto en esta junta y en cuantas se elijan: José de Orga.
 Vocales: Jacobo Sales, Eduardo Escalante, Gaspar Thous, Luis Tramoyeres, Vicente Noguera Aquavera, Victor Iranzo Simón, Antonio Milego y Vicente Galiana.
 Secretario general: Fernando Reig y Flores.
 Vicesecretario: Manuel Hernández Robledo.
 Las cuatro secciones -cuyo organigrama estaba formado por un presidente, un vicepresidente, un secretario y un vicesecretario- estarían presididas por:
 - Literatura: Félix Pizcueta
 - Pintura, Escultura y artes anexas: Ricardo Franch.
 - Arqueología: Balbino Andreu y Reig.
 - Música: Manuel Penella.

Una de les primeres decisions de la nova Junta Directiva (sessio del 17-VIII-79) fon que se canviara el modo de finançar el *Calendari llemosí Lo Rat Penat*: no se publicaria per conte de la Corporacio, sino que se compraria u per cada soci en una rebaixa del 50%. Atres acorts establiren les subscripcions a les revistes *La Renaixensa* i *Lo Gay Saber*, la suscripcio a *Los fills de la Morta-viva* (obra de Llombart l'esbos de la qual fon premiat en els primers Jocs Florals i que ara iniciava la seua publicacio per fasciculs) i a la *Historia del renai-ximent lliterari contemporaneo en Cataluña, Balears y Valencia*, de Francesc Tubino, corresponsal en Madrit, a qui se nomena, aixi mateix, soci honorari. La major preocupacio en estos dies era la busca de nova seu social que, per fi, s'encontrà en la casa del Comte de Casal en la que se celebrà la primera sessio de la Junta Directiva el 17 d'octubre de 1879 (Veja's l'epigraf 1.5); se dugueren a terme les necessaries reformes, s'adquiriren mobles i se llogà un piano per a desenrollar en normalitat les activitats de l'entitat; en aquella mateixa sessio se prengue l'important acord d'iniciar l'organisacio de la Biblioteca de la Societat per a lo qual se nomenà una comissio integrada pels senyors Pizcueta, Ferrer i Bigné, Carboneres, Tramoyeres i Torres.

L'acort de reprendre la celebracio mensual de velades lliterari-musicals (el 14-XII-79) dedicades als fills ilustres de Valencia i el seu Regne tornà a omplir les dependencies de la nova casa social, la primera de les quals se celebrà el 24 de giner de 1880 dedicada a Gil Polo, el discurs apologetic del qual fon pronunciat per Victor Iranzo Simón; se seguiren les dedicades a Tomas Villarroja, la figura del qual glossà Feliu Pizcueta, i a Joan Lorenzo. En canvi, un luctuos acontenyiment vingue a interrompre la marcha habitual de Lo Rat Penat: la mort del patriarca de les lletres Vicent Boix i Ricarte.

Fon est u dels primers fets luctuosos que hague d'afrontar la recent naixcuda societat. El dumenge, 7 de març, a les 5 de la vesprada, s'estava celebrant una reunió lliterari-musical quan arribà la trista notícia del decés. D'immediat se suspengueren els actes i els socis se traslladaren a l'Institut de Segona Ensenyança a on se trobava el cadaver de l'ilustre mestre que tant encorajà als ratpenatistes dels primers temps i s'oferiren a velar-lo aquella nit. De la seua sentida mort i actes programats n'hi ha constància en les actes de la societat:

“El Sr. President dona conte á la Junta de qu'el dignisim President honorari d'esta Corporacio el M.I.Sr.D. Vicent Boix y Ricarte, fini lo pasat diumenge 7 del corrent á les cinch de la vesprada.

Manifesta que quan se recibí tan trista nova en esta Societat, les seccions de Lliteratura y Musica, s'encontraben celebrant una de les sehues reunions lliterari-musicals que se suspengué immediatament, trasladantse els senyors socios al Institut de Segon Ensenyança, ahon s'encontraba el cadáver de son President honorari, que se oferiren á velar durant aquella nit.

Al dia siguint l'acompanyaren fins la porta de S. Vicent formant part del numerosisim corteig que li rendi este ultim tribut de admiracio y carinyo, portant en representacio d'esta Junta una de les llistes de la caixa mortuoria D. Rafel Ferrer y Bigné y ocupant un dels llochs de la presidencia representant á esta Societat D. Teodor Llorente.

Front al Teatro Principal, una Comisio d'esta Junta composta dels senyors Cuevas y Reig, colocá una corona ab la corresponent dedicatoria sobre el cadaver.

En vista de lo esposat per el Sr. President, la taula prengué els siguints acorts.

1er. Que se consigne en acta lo profund sentiment ab que ha sabut la sensible perdua de son volgut President honorari.

2n. Que se suspenguen per huit dies les sessions d'esta Societat en senyal de dol.

3er. Que se celebre, cumplit este plaço una solemne sesio apologética en honor del M.I.Sr.D. Vicent Boix, en unio de la Societat de Concerts si esta vol pendre part, en atencio á que considerava á dit senyor com á socio protector de la mateixa. Esta sesio se celebrarà en el paraninfo de la Universitat y en cas de que no puga pendre part la repetida Societat de Concerts, tindrà lloch en esta Corporacio.

4t. Que se invite á les demes societats, centres de ensenyança y directores dels periodichs d'esta Capital pera que reunits ab esta Corporacio el diumenge proxim á les 11 del mati, convinguen el modo y forma de consagrar un record perenne al historiador de Valencia.

5t. Que una comisio composta dels senyors Pizcueta, Ferrer y Bigné, Vives Ciscar, Llombart y Tramoyeres, promoga la publicacio de les obres encara inedites del Sr. Boix, la reimpressio de les qu'estiguen agotades ó siguen ya escases, ó lo qu'en esta mateixa jusguen mes oportú y convenient.

6t. Que D. Felix Pizcueta s'encarregue del discurs apologetich en honor del Senyor Boix.

Se dona conte de qu'el socio D. Lluís Gargallo ha ofert á la Societat un bust del Sr. Boix per lo que s'acordá donarli un vot de gracias.

Ultimament se convingué en que no se celebrara el concert sacro que se disponia pera la Semana de pasio, y no habent mes asunts de que tratar se doná per terminada la sesio”.⁵⁹

⁵⁹ *Llibre d'Actes de Lo Rat Penat*. Anys 1879-1881. Acta del 10 de març de 1880.

Lo Rat Penat li dedicà una solemne sessio apogetica en la que feu la necrològica el president de la seccio de Lliteratura, Feliu Pizcueta. En la mort de Vicent Boix, quedava vacant la presidencia d'honor de l'entitat; aixina, se decidi oferir-la a l'Ajuntament de Valencia que es qui l'ostenta des d'aquells anys: "Vacante la presidencia de honor por la sentida muerte del muy muy ilustre Sr.D. Vicente Boix, eligiose por aclamación, para que ocupara tan distinguido lugar, el Excmo. Ayuntamiento en corporación, que como genuino representante de la ciudad, ha sido siempre el primer amator de las glorias de este reino; cuyo cargo fué aceptado unánimemente por el Municipio, en sesion celebrada el 10 de Noviembre".⁶⁰

En eixe mateix any de 1880 moria en la miseria i oblidat de tots Josep Bonilla, aquell satíric escriptor que omplí anys abans les pàgines de *El Mole*, periodic dedicat a les classes populars, en les seues cinc epoques de crítica política. Baix el pseudonim de "Valentino", Teodor Llorente els dedicà un sentit articul, "Boix y Bonilla", en les pàgines del *Almanaque* del seu periodic.⁶¹ En ell, contrapon les figures dels dos escriptors, la seua trajectoria, el seu sentit valencianisme i desigual final: a Boix, admirat i plorat per tots, la ciutat li tributa multitudinaries honres funebres i li dedica carrer junt al convent dels Trinitaris; a Bonilla, a soles la caritat i amistat de Ciril Amorós i el seu cercle d'amics el recorden i recolzen en els seus ultims anys de vida, ya oblidada la seua obra en una trista vellea en un quarto del carrer del Trinquet de Cavallers a on mor.

Vicent Boix devia ser el mantenedor dels Jocs Florals d'aquell any. En canvi, la seua inesperada mort portà com a conseqüència la seua substitucio (sessio del 14-III-80) per la d'un personage d'excepcio: Victor Balaguer.⁶² El "Trovador de Montserrat", com era conegut, se trobava en el cim de la seua carrera política; havia segut diputat a Corts, governador de la provincia de Malaga, i ara era ministre d'Ultramar. Agrai el nomenament i inclus oferi una artistica copa de ferro, incrustada de plata i or que se adjudicaria a l'autor de la millor poesia en honor de Vicent Boix. Se complia aixina la seua promesa a Llombart de vindre a Valencia, ya que no pogue fer-ho en la celebracio dels primers Jocs Florals, ad estos de 1880. Dies abans, el 26 de juliol, en una velada que li oferiren conjuntament l'Ateneu i Lo Rat Penat, recordà Balaguer en afecte al que fon el seu amic i companyer en assumts politics, Vicent Boix, i aprofità l'ocasio per a definir el seu pensament:

"La Corona d'Aragó com a record, model i exemple de pàtries llibertats; Espanya constitucional i regenerada com a pàtria comuna; la unitat ibèrica com a ideal i aspiració suprema".

El seu discurs en els Jocs Florals fon breu pero intens, donades les grans aptituts oratories i la forta personalitat del mantenedor. Ad ell i ad atres oradors insignes en posteriors Jocs Florals d'estos primers anys (Ciril Amorós, Canalejas, Ramón Necedal, Silvela...) se deu en part el prestigi alcançat per l'entitat en tan breu temps. Digue Balaguer:

"Podrà comptar aquesta associació sols dos anys de vida com s'ha dit; podrà ésser, per consegüent, molt jove, però no hopareix; de tal manera es presenta ja robusta i forta, nodrida i poderosa. Li ha bastat sols nàixer per alcançar la glòria. Ha nascut com naisqué, de repent i ja formada, l'antiga València en temps d'En Jaume; gloriosa, potent i lliure, Minerva del cristianisme. D'esta Societat formen part joves de gloriós pervindre, qual cor rebosa entusiasme; homes d'edat madura qual intel·ligència ha dat ja òptims fruits; tots units amb la idea d'oferir una glòria més a València: la del renaixement de la seua literatura llemosina. ¡Benhaja esta associació, creada per a vida i esplendor de lo que l'home té de

⁶⁰ *Almanaque de Las Provincias* per a 1881, pp. 91-92.

⁶¹ *Almanaque de Las Provincias* per a 1881, pp. 33-38.

⁶² Poc despres, en 1882, al defendre en el Congrés dels Diputats la personalitat política de Catalunya, trencaria en el cap del partit Lliberal Fusioniste, Sagasta, i tornaria a Catalunya per a dedicar-se exclusivament a la literatura.

més selecte, la intel·ligència! ¡Benhaja esta associació que, com la dels Jocs Florals de Barcelona, reuneix en un camp neutral, oasis delectós de la vida, a tots els partits per a que tots unisquen ses forces i contribuïsquen a la glorificació del lema que és ja expressió i divisa de tots els Jocs Florals, la Pàtria, la Fe i l'Amor, trilogia sublim i santa, a la que respon en el sentiment, la vida i el cor de tots! ¡Que per moltíssim anys de pau i de ventura es puguen renovar estos Jocs Florals, per a glòria de València i honra i orgull de la pàtria comuna!''.⁶³

La gran activitat desplegada per atres seccions com la de ciències historic-arqueològiques, en la que s'organisaren variades discussions sobre les *Armas de Valencia*, sobre *Numismática valenciana*, el *Tribunal de las Aguas*, *Plateros más importantes de los siglos XV al XVIII*, tingue atres iniciatives com la de crear un *museo arqueológico*, un *album glíptico* i atre *epigráfico-lemosín*; ademes, organisà, dins de la seccio —seguint el model de la *Asociació catalanista d'excursions científiques*, creada en 1877 i de la que fon nomenat soci honorari Vicent Boix—, un *Centro de excursiones científico-literarias y artísticas* en l'objecte d'estudiar les antiguetats i monuments ignorats, o poc coneguts, que haguera en el regne consignant en les corresponents *Memorias*, ilustrades pels artistes que formaven la seccio de Pintura, quant contribuïra al complet clarificament de l'història patria. Per l'important i intensa activitat realitzada, este Centre Excursioniste aplegà a tindre entitat pròpia a partir de l'any 1881, ja esguellat de la seccio d'arqueologia i en ell figurà com a president Teodor Llorente, fins a 1892 en que fon substituït per Jacint Lozano i en l'any següent per Facunt Burriel Guillén.

El contingut d'estes excursions científic-literàries i artístiques no tractava simplement de gojar del paisatge en dies d'assuet; se trobaven mes en la llinia de les *Observaciones...* de Cavanilles i el valor dels testimonis recopilats constituï un material de primera ma per a l'investigador i per al coneixement del patrimoni cultural valencià.

Cada any se realisava una memòria detallada de les activitats del Centre Excursioniste, i aixina, coneixem de les visites a Sagunt, Alaquas, Sogorp, iglesia d'Altura, cartoixa de Vall de Crist, convent de Sant Espirit del Mont, en estudi de les seues antiguetats, monuments, archius, biblioteques i museus (en 1881); a Xativa, Poblet, Santes Creus i Tarragona (en 1882); el projecte de visitar l'històric castell de Montesa i unes antigues sepultures descobertes en Moixent en 1883 que, pospost per a 1884, se va vore malograda per una gran nevada, la major d'este mig segle, que deixà incomunicats als excursionistes en Moixent. Tingue mes exit, en este mateix any, l'expedició de tres dies realitzada en el mes de juny a Castello, visitant Cabanes i el seu famós arc romànic, creuant la serra de les Agulles de Santa Agueda, pernòctant en el convent del desert de les Palmes, a on se prengueren notes de la seua biblioteca, pujant al dia següent a l'ermita del germa Bertomeu, baixant a Benicassim i visitant els llocs mes notables de Castello. L'actividad del Centre continuà en les visites a Paterna i Llíria (en 1885); a La Vallidigna, en giner, i a Benicarlo, Vinaros i Peniscola, en juny de 1886; i a la vila d'El Puig, en 1887 per a visitar unes recialles romanes trobades en una finca del ratpenatista Martínez Aloy.

Pero, en tota seguretat, l'activitat d'este Centre Excursioniste de major relleu, la que major interes oferi i que tingue l'importància d'una manifestació carinyosa de fraternitat literària entre València i Catalunya, fon la realitzada en els històrics monasteris de Poblet i Santes Creus i en la ciutat de Tarragona, en 1882. L'idea i iniciativa fon de Teodor Llorente que ho propongue als escriptors catalans que acceptaren molt satisfets. En Tarragona se reuniren el 17 de maig mallorquins, catalans i valencians. Entre els valencians s'encontraven els germans Llorente (Teodor, Felicíssim i Pasqual), Pizcueta, Gargallo, Cebrián (Lluís), Vives Císcar (Josep), Martínez Aloy, Díaz (Bernat), Burguete (Enric), Cantos, García (Leandre), Brel, Doménech (Lluís) i Reig i Flores (Ferran). Entre els mallorquins: el respectable mestre Marià Aguiló, i entre els catalans: Jacint Verdager; el seu companyer l'energic poeta Jaume Collell; Angel Guimerà; Damaso Calvet; Francesc Matheu; Riera i

⁶³ Cit. per IGUAL ÚBEDA, pp. 70-71.

Beltrán; el llingüiste Joan Balari; Emili Vilanova, festiu escritor de les costums catalanes; Alvar Verdaguer, llibrer i lliterat, i el seu nebot Baixeras, jove pintor de brillant pervindre; Manuel Pau, Serra i Capdelacreu, docte archiver de Vich, i l'arquitecte Gaudí.⁶⁴

I no fon menor en estos primers anys de Lo Rat Penat l'activitat desplegada per la seccio de musica, en constant colaboracio en la de lliteratura per a realisar les habituals sessions lliterari-musicals. El considerable elenc de compositors, hui considerats ya com a classics dins del panorama cultural valencià, figurava llavors entre els mestres afiliats a la jove entitat: Giner, Penella, Peidró, Calvo, Faubel, Goërllich, Senís, Hernández, Berga, Alzaga, Plasencia, Domínguez i tants atres, entre els habituals que donaven a coneixer en estes velades les seues obres mes novelles, les partitures de les quals entregaven a la seccio.

La devocio del poble valencià a la Mare de Deu dels Desamparats feu sempre estar present la Societat en totes aquelles manifestaciones pies que se celebraran a l'efecte; aixina com eixercir un rellevant paper en la declaracio canonica de la Mare de Deu com a Patrona de Valencia, com en acabant vorem. Ya molt pronte, el 15 de maig de 1880, eixcutà la seccio de musica en la capella de la Mare de Deu dels Desamparats un *Prech a la Verge*, escrit en est objecte pel mestre Salvador Giner i per a l'interpretacio de la qual s'invità al cor de la societat recreativa "El Iris", al de la junta de l'Escola d'Artesans i al tenor Maties Guillem. D'igual manera, el president de la seccio, Asenjo Barbieri, compongue una Salve per a l'interpretacio de la qual recaptà l'ajuda de la Societat de Concerts, que dirigia el mestre Valls, i del Mestre de Capella de la Seu en l'anim d'interpretar-la en el mes de maig; pero, una serie de dificultats, entre elles l'impossibilitat d'assistir el mestre autor, forçaren la seua postergacio fins al maig següent, en 1882, en que s'estrenà en gran exit de public. Aixina se feu eco la premsa de l'estrena i dels festejos de la vespra:

“La víspera del dia en que se celebra la fiesta de Ntra. Sra. de los Desamparados, consiguió *Lo Rat Penat*, que se cantara la *Salve* valenciana, música del distinguido maestro D. Francisco Asenjo Barbieri y letra del poeta Sr. Labaila. Se ejecutó dicha obra en el grandioso templo Metropolitano, por una numerosa y selecta capilla, de la que formaba parte la de la Catedral y la Sociedad de conciertos que dirige el Sr. Valls. Esta novedad llamó tanto la atencion, que no fué bastante capaz el templo para el concurso numerosísimo que á él acudió. Mucho gustó aquella composicion musical, que tiene marcado sabor religioso y cierto aire popular de encantador efecto, que es lo más característico y nuevo de la obra.

La misma noche celebróse una sesion en honor de la excelsa patrona de Valencia, en la que se leyeron inspiradas composiciones, dedicadas todas á la Virgen. Asistió á dicho acto el canónigo de Vich, *Mestre en Gay Saber*, D. Jaime Collell, que vino expresamente á Valencia para la fiesta de los Desamparados; é invitado para dar a conocer alguna de sus composiciones, leyó la patriótica y valiente poesia titulada *La gent del any vuit*, premiada en los Juegos Florales. Tambien dió á conocer dicho señor el magnífico pasaje de la *Leyenda de Montserrat*, de D. Jacinto Verdaguer, referente al encuentro de la Virgen”.⁶⁵

Mentres tant, una nova junta se feu carrec de l'entitat per al curs 1880-1881, sense grans variacions, a soles un ball de noms al front dels carrecs i la presidencia de les seccions i l'aparicio d'algun nou en les llistes, al temps que se mantenen els carrecs honorifics en la Societat:

⁶⁴ La detallada cronica d'est encontre (visita als sepulcres dels reis de la Corona d'Arago, a les destruïdes dependencies d'estos importants cenobis, visita nocturna a la llum de les antorches, cants, sopars de germandat, etc. etc.) en un hermos articulo que Llorente escrivi en el *Anuario de Las Provincias* corresponent a l'any 1883, pp. 266 i ss.

⁶⁵ *Almanaque de Las Provincias* per a 1883, pp. 139-140.

Presidente: Jacinto Labaila
 Vicepresidentes: Rafael Ferrer y Bigné y José Arroyo y Almela.
 Tesorero: Victor Iranzo y Simón.
 Bibliotecario: Luis Tramoyeres.
 Secretario general: Fernando Reig y Flores.
 Composición de las secciones:
 Literatura: Teodoro Llorente
 Arqueología: Jose M. Torres.
 Música: Salvador Giner.
 Pintura, Escultura y Artes anexas: Joaquín Agrasot.

Sera en este curs quan s'inicie la formacio de la Biblioteca, una de les mes preciades seccions de l'entitat que hui constituiria un riquissim fondo bibliografic si s'haguera mantingut en la seua integritat. Els continus trasllats de la Societat de seu en seu i els treballs, ademes d'atres qüestions, la deixaren molt mermada. Una de les primeres aportacions per a la seua formacio la constitui els 101 volums del *Diario de Sesiones de las Cortes*, rebuts en agost de 1880, regalats pel President del Congrés a instancies de Victor Balaguer. Fon llavors quan se passà una circular als socis numeraris i als corresponsals invitant-los a la seua contribucio per a la formacio de la mateixa. Se nomenà bibliotecari a Lluís Tramoyeres, qui esbossà un reglament que presentà per a sugerencies en octubre per a ser aprovat definitivament el 17 de novembre del mateix any. Des d'este moment se succeixen les donacions per a engrossar els seus fondos: obres catalanes arreplegades pel corresponsal en Barcelona, Francesch Fayos; les remeses pel Director General d'Instruccio Publica d'entre les obres del Ministeri de Foment que guardaran relacio en els fins de l'entitat; les que remet el mestre Francesc Asenjo Barbieri. Este fon l'embrio de biblioteca que ana creixent en noves aportacions. A finals de 1881 ya contava la biblioteca en mes de 600 volums en noves aportacions de la Diputacio de Barcelona, de l'Associacio Artistic-Arqueologica Barcelonesa, l'Excursionista Catalana, l'Associacio Catalanista d'Excursions Cientifiques, ademes de les particulars de Victor Balaguer, Jacint Verdaguer, García Navascues i atres simpatisants i afiliats.

A l'igual que la Biblioteca, la seccio de Pintura, Escultura i arts anexas ana, ademes de difondre i promocionar als artistes valencians, augmentant un important patrimoni escultoric i, sobre tot, pictoric, en les entregues que se feen a la Societat dels olis de presidents i "regines" a on figuren les millors firmes de l'art valencià d'aquells temps: retrats de Boix, Bonilla, Llorente i Labaila, pintats per Gallel, Piñó i Vilanova, Cebrián i Agrasot, respectivament; un bust de tamany natural d'Ausias March, obra d'Antoni Yerro, que havia segut premiat en els Jocs Florals de 1881; el retrat d'Isabel de la Cerda i Andreu, pintat per Joaquim Agrasot; el que regalaren els descendents de Josep Romeu del seu antepassat. En el temps, esta galeria de retrats que permanentment ha decorat els principals salons i dependencies de la Societat, ha aplegat a constituir u dels mes importants bens patrimonials de Lo Rat Penat a l'estar alli representats els principals pintors valencians de cada epoca.⁶⁶

Tal com estava establert en estos primers anys de Lo Rat Penat, el 3 de juliol de 1881 fon elegida nova Junta Directiva que prengue possessio dels seus carrecs el 3 d'agost següent, despres de la celebracio dels Jocs Florals. Se perfecciona l'organigrama de la Junta Directiva i apareixen nous carrecs i responsabilitats en la mateixa; les seccions tindran ademes del president, un vicepresident, secretari i vicesecretari. El nou president sera Rafael Ferrer i Bigné:

⁶⁶ Esta esplendida coleccio de pintures se troba reproduida en les pagines d'esta obra.

Presidente: Rafael Ferrer y Bigné.
 Vicepresidentes: José M. Torres y Eduardo Escalante.
 Tesorero: Manuel Hernández Robledo
 Contador: Victor Iranzo Simón.
 Bibliotecario: Luis Tramoyeres.
 Presidente del Centro de Excursiones: Teodoro Llorente.
 Presidente comisión de publicaciones: Jacinto Labaila.
 Vocales: Gaspar Thous, Luis Gargallo, Ignacio Vidal y Teruel, Alejandro Manglano, Antonio Milego, José Bodria.
 Socio iniciador: Constantino Llombart.
 Secretario General: Fernando Reig y Flores.
 A frente de las secciones de la entidad estarán
 Sección literatura: Félix Pizcueta.
 Sección Ciencias histórico-arqueológicas: Juan Luis Arigo.
 Sección de Música: Francisco Asenjo Barbieri (honorario) y José M. Jordá (presidente).
 Sección Pintura, Escultura y artes anexas: Antonio Yerro.

Les sessions apologetiques, que en el curs anterior estagueren dedicades a Antoni Josep Cavanilles, al mestre Josep Melchor Gomis i a la poetesa Marquesa de Castellfort, glossades, respectivament, per Juli Oltra de Leonardo, Victor Iranzo Simón i Manuel Lluch i Soler, se continuaren en la dedicada al mamprenedor fabricant de sedes, Joaquim Manuel Fos, impulsor d' esta industria en el passat segle i introductor de millors en la ciutat, en lo que la Societat volia mostrar el seu interes no a soles pels intellectuals i homens de lletres, sino tambe per tot aquell antepassat "amador de Valencia". En canvi, les dos sessions de major relleu foren les dedicades als recentment desapareguts Cristofol Pasqual i Genís, mort en giner i a la memoria del qual dedicaren solemnes sessions l'Ateneu, Lo Rat Penat i l'Ateneu-Casino Obrer, i al decà dels escriptors valencians, Josep d'Orga. Els seus amics Feliu Pizcueta i Constanti Llombart s'encarregaren de pronunciar els discursos apologetics.

Els contactes en el restant del mon llemosi se troben en una situacio molt favorable: el 17 de maig se realisà el famosencontre entre escriptors catalans i valencians, ya citat entre les activitats excursionistes d' esta primera epoca que preparà Llorente; la seccio de lliteratura, entre atres profitoses conferencies propicià la que sobre el tema *Ventajas del renacimiento literario lemosín* pronuncià el distinguit escriptor mallorqui Jeroni Forteza, germa del malograt poeta Guillem Forteza. En canvi, certes divergencies en quant a la forma d' entendre la Renaixença valenciana son clarament perceptibles; recordem el famos discurs, ya citat, de Ferrer i Bigné en els Jocs Florals d' aquell any.

Els estudis historics realisats per la seccio de ciencias historic-arqueologiques seran tambe notables: Feliu Pizcueta desenrollarà, en varies sessions, el tema sobre les *Diferencias entre las comunidades de Castilla y las germanías de Valencia*; i, a l' estudi que sobre el *Desenvolvimiento de las vecinas poblaciones marítimas* realisara Vives i Císcar, seguirà el que sobre els gremis valencians fera Lluís Tramoyeres Blasco en *su Origen, progresos y vicisitudes de los gremios de Valencia*, com a primicia d' aquell notable estudi que, en el nom de *Instituciones gremiales. Su origen y organización en Valencia*, se publicà per acort de l' Ajuntament, en 1889, en l' Imprenta de Doménech, cita obligada de tots aquells historiadors que han treballat sobre l' activitat gremial valenciana.

L' activitat excursionista, mai mermada en estos primers anys, en gran exit d' afluencia, interes per l' objecte de les mateixes i notables resultats en quant a notes, apunts i observacions realisats, en un ambient de gran companyerisme, se veu reflexada en l' himne "La cançó dels excursionistes" que, en lletra de Teodor Llorente i musica del mestre Salvador Giner, era cantat en aquelles ocasions pel grup d' ilusionats ratpenatistes:

“Som gent honrada, som gent tranquila,
Escursionistes del *Rat Penat*:
De poble en poble, de vila en vila,
Busquem memories del temps passat.

Lo solitari castell que un dia
vá ser espasme del sarrahí,
Hon amoroses troves ouia
Gentil doncella tancada allí,
L’humil santuari de l’alta serra,
Hon l’eremita cumpli’ls seus vots,
Castell y esglesia, cel, mar y terra,
De *amor, fé y patria* nos parlen tots.

Som gent honrada, som gent tranquila...

Del Cit tú fores la desposada;
Demprés del noble Jaume’l valent;
Tú pel gran Ausias fores cantada,
Y benehida per Sant Vicent.
Per guardar eixes santes memories
Y los teus timbres sempre enaltir,
No volem altres profits ni glories
Que en los teus braços viure y morir.

Som gent honrada, som gent tranquila...”⁶⁷

En acabar la presidència de Rafael Ferrer i Bigné, el 6 d’agost de 1882, prengue possessió la nova Junta Directiva presidida per Vicent Pueyo i Ariño, advocat, membre del partit conservador. Havia segut diputat a Corts i alcalde de la ciutat de València fins a 1881 en que renuncià al carrec quedant en l’ajuntament com a regidor. La seua bona gestió, les seues aficions lliteraries i artístiques, la seua predilecció per tot lo valencià li valgueren el nomenament de president. La seua directiva estague integrada per:

<p>Presidente: Vicente Pueyo y Ariño. Vicepresidentes: José Arroyo Almela, Victor Iranzo Simón. Tesorero: Luis Cebrian. Contador: Manuel Hernandez Robledo. Bibliotecario: Luis Tramoyeres Blasco. Vocales: Ignacio Vidal, Alejandro Manglano, José Vicente Ciscar, Joaquín Antonio Montesinos, Matías Llorca y José María Puig. Presidente del Centro Escursionista: Teodoro Llorente. Seccion Literatura: Rafael Ferrer y Bigné. Ciencias Histórico-arqueológicas: Juan de la Cruz Martí. Pintura, Escultura y artes anexas: Germán Gómez. Música: Agustín Payá. Secretario General: Fernando Reig y Flores.</p>
--

⁶⁷ *Lo Rat-Penat. Calendari llemosí*. Any 1882, pp. 17-19.

La presidencia de Pueyo i Ariño se saldà sense notables acontenyiments després d'aquell 1881-1882 tan ple d'activitats; potser pel seu delicat estat de salut que el portà a una prematura mort ocorreguda el 15 de juliol de 1883. Algunes velades musicals, dos conferències, sobre *Glíptica* i sobre *Las antigüedades de Ilicis y la arquitectura árabe en España*; les obres dramàtiques *Aserter errant*, de J. Balader, i *La culpa la tenen les dones*, de R. Bolumar; i les sessions apologetiques dedicades al P. Jofré, García Cadena, Yago, Pelai del Castillo i Plasencia. Per altra part, fon durant la seua presidencia quan, fent-se Lo Rat Penat eco del fervor popular a la Mare de Deu dels Desamparats, com ya verem en les velades i salves ad ella dedicades en l'any anterior, atre dels assunts que mereixque la preferent atencio de la Junta de Govern fon el prendre l'iniciativa per a que se declarara canonicament "patrona de Valencia" la que ya ho era per aclamacio. Se creà una comissio per a que estudiara l'assunt en l'objecte de propondre la forma de cóm devia realisar-se.

Després de la mort de Vicent Pueyo i Ariño, ocorreguda a finals del curs 1882-1883, prengue possessio el 5 d'agost un nou equip elegit el 1 de juliol anterior en Ferran Reig i García en la presidencia.

Presidente: Fernando Reig y García.

Vicepresidentes: Miguel Amat y Maestre y Vicente Llobet y Sanchis.

Tesorero: Matías Llorca.

Contador: Honorato Berga y García.

Socio iniciador y fundador: Constantino Llombart.

Bibliotecario: Luis Tramoyeres.

Presidente del Centro excursionista: Teodoro Llorente y Olivares.

Presidente de Publicaciones: Felix Pizcueta.

Ciencias Historico-arqueológicas: Juan de la Cruz Martí.

Literatura: Victor Iranzo Simon.

Pintura, escultura y artes anexas: Ignacio Pinazo.

Música: Amancio Amorós.

Vocales: Ignacio Vidal y Teruel, Juan A. Montesinos, Bernardo Díaz y Talens, Luis Cebrián, José F. Sanmartín y Aguirre y Leandro García.

Secretario General: Esteban Angresola y Ballester.

Vicesecretarios: Manuel Hernandez Robledo y Benito Busó.

El nou president fon ratpenatiste des dels primers temps. Natural de Cocentaina i brillant advocat, eixerxi carrecs d'importancia en el Colege d'Advocats, del que arribà a ser Decà. Gran amant de les coses de la seua terra, en motiu del trasllat de l'historica senyera de la ciutat de Valencia a Madrit per a celebrar el centenari de Calderón de la Barca, en 1881, sense cap protocol, ya se'l va vore formant part de la comissio integrada per Torres, Pizcueta i ell mateixa, recriminant a l'Ajuntament de la ciutat per a organisar la solemne rebuda que se donà a l'enssenya a la tornada de la capital. Eixerxi tambe Reig i Flores la presidencia de l'Ateneu-Casino Obrer. Encara que de clares idees conservadores, fon reaci als carrecs politics. Se dedicà fonamentalment a la seua explotacio agricola i al mon empresarial: construi el teatre de Colon que funcionà durant alguns anys en la ciutat. Va saber inculcar en els seus fills, Ferran i Joan, un fort amor a Valencia. El primer d'ells, Ferran, advocat, fon l'eficient Secretari General de Lo Rat Penat des dels primers temps de la seua fundacio fins a l'any en que son pare fon nomenat President de l'entitat; en acabant, soci de merit; premiat en molts Jocs Florals i Secretari General de l'Universitat. El seu atre fill, Joan, afamat criminaliste, premiat en els Jocs Florals de 1879 pel seu treball sobre "El Tribunal de las Aguas de Valencia", fon colaborador, aixi mateix, en distintes revistes del seu temps. En canvi, causes alienes a la bona voluntat del nou president eclipsaren la seua accio dins de l'entitat.

A l'iniciar el seu mandat, la nova junta organisà una gran manifestacio per a festejar la felix celebracio de l'Exposicio Regional, organisada per la Societat Economica d'Amics del País. Esta se feu el 14 d'octubre i al front de la mateixa anaven "els amadors de les glòries valencianes", sent rebuts en la casa social dels Amics del País. La junta de corporacions locals, organisada per Lo Rat Penat, participà en l'Exposicio Regional creant

una tombola que servi per a ajudar a costejar els gasts ocasionats. No a soles n'hi ha constancia d'aixo en la publicistica de l'epoca; en la Biblioteca de la Societat se troba l'hermos *Album de la Exposición Regional de agricultura, industria y bellas artes. Valencia, 1883*, impres per N. Rius i en fermoses *fotografías de Ant^o. García. Fotógrafo de S.M.*, en una dedicatoria sumament expressiva del President de la societat organitzadora, Joan Reig i García, que diu: “à las Corporaciones y Prensa de Valencia y en su representación a la sociedad Lo Rat Penat como muestra de gratitud por el auxilio que prestaron a la exposición regional de Julio de 1883. Valencia, 23 de abril de 1884”.

Vingue despres el trasllat de la Societat des de l'antic edifici de la plaça del Comte de Casal a atre tambe molt antic del carrer del Torn de Sant Cristofol, que s'hague d'acondicionar en la consegüent paralisacio de les activitats quotidianes de l'entitat; a soles se salvà de la mencionada paralisis la sessio inaugural en el discurs del nou president i les poesies de Llorente, Iranzo i Llombart. En abril de 1884 aplegà la temible pesta del cole- ra en Valencia que causà prop de cincmil morts i que se prolongà fins al mes de setembre. Ni tampoc pogueren celebrar-se els Jocs Florals per als que ya havia segut publicat el cartell i nomenaren el consistori de mantenedors integrat per Antoni Rodríguez de Cepeda, Teodor Llorente, Jaume Collell, Josep Arroyo i Almela, Ignaci Pinazo i Amanci Amorós; hague de tancar-se el determini d'admissio de composicions i pos- tergar la seua adjudicacio fins a que pogueren celebrar-se. Igualment, foren suprimits els festejos de la Fira de Juliol.

A pesar d'aquella terrible situacio, encara tingue Lo Rat Penat possibilitat de representar en el Teatre Principal la seua anual sessio de teatre en *Els bessons de Sedaví*, de J. Balader i J. Sales, *La Patti de Peixcadors*, d'Escalante i *Retratos al viiu*, de M. Millás.

Despres de la breu presidencia de Ferran Reig, la renovacio de carrec portà a la direccio de l'entitat nova- ment a Feliu Pizcueta, antic secretari de la Junta Revolucionaria de Valencia en 1868, i este mateix any 1884 elegit croniste de la ciutat de Valencia. La junta que presidia fon la següent:

Presidente: Felix Pizcueta. Vicepresidentes: José Vives Ciscar y Vicente Dualde. Secretario general: Benito Busó Vicesecretarios: Luis Esteve y Rafael Altamira. Tesorero: Francisco Sagrista. Contador: Matias Llorca. Bibliotecario: Luis Cebrián. Vocales: Agapito Cuevas, Ramón Mora, Joaquín Benavent, Antonio Genovés, Segismundo Nogués y José Gastaldo. Director centro excursionista: Teodoro Llorente Director publicaciones: Estanislao Giner Presidente comisión Juegos Florales: Ignacio Vidal.
--

Esta nova junta hague de retardar la seua presa de possessio, per causa dels temporals i calamitats sanita- ries, fins al 18 de decembre en que s'inaugurà la nova casa social. El canvi experimentat al front de la Junta Directiva, posà sobre la taula nous projectes, encara que els mals temps que s'aproximaven feren desistir d'al- guns d'ells. Per atra part, l'acariciada idea de Llombart de publicar una revista que fora la portaveu de Lo Rat Penat, pogue fer-se: “*Lo Rat Penat: periòdich Lliterari i Quincenal*”.

La necessitat d'una publicacio oficial de la societat com a portaveu de la mateixa estigue sempre en l'a- nim dels ratpenatistes des dels primers temps de la fundacio. I, no podia prendre's com a tal el *Calendari lle- mosí*, que Llombart editava des de temps abans de la fundacio, entre atres moltes raons, per la periodicitat anual del mateix. Ya en la Junta General, celebrada el 6 de juliol de 1879, que portà a la presidencia a Teodor Llorente, l'anterior president, Feliu Pizcueta, passà a eixercir el carrec de “President de la Seccio de Lliteratura y director del periodich”; per atra part, no coneixem de ningun bolleti pertanyent ad estes dates (ni de quan se

creà la primera “comisión de publicaciones”, el 20 d’agost de 1881, de la que formaven part Labaila, Ferrer, Llorente i Torres, actuant de secretari de la mateixa Llombart), lo que indica que allo no passà de ser u dels projectes inicials que no aplegà a materialisar-se. Renovada la Junta ara en 1884, en Pizcueta de nou en la presidència, quedà en cert modo desplaçat el grup de Llorente, Ferrer i Bigné i Labaila, que l’havien ocupat en els anys anteriors. Pizcueta se rodeja dels seus mes afins i apareix en el nou organigrama de la societat la figura d’un “director de publicaciones”, el carrec del qual eixerxi Estanislau Torres. Llombart reforçava la seua influència a través de Pizcueta i Torres en un projecte per al que no encontraria moltes dificultats ni obstaculs. D’ahi el que el 31 d’octubre de 1884, la secretaría de Lo Rat Penat li comunicara per ofici:

“La Junta de Govern d’aquesta Societat, en sessió celebrada el dia 31 d’octubre de 1884, acceptant el vostre lloable oferiment, acordá concedir a vostra publicació periòdica Lo Rat Penat el nomenament d’orgue oficial d’aquesta Corporació, confiant en que, com sempre, sereu fidel intèrpret de les nobles aspiracions de la mateixa.

El qual tinc la satisfacció de comunicar-vos per a vostre coneixement i consegüents efectes.

Deu vos guard molts anys. Valencia, 31 d’octubre de 1884.

El Secretari General: Benet Busó.”⁶⁸

El primer articul d’esta revista⁶⁹, que a soles arribà a publicar huit numeros, des del 15 de decembre de 1884 al 15 d’abril de 1885, arplegava en les seues huit pagines les firmes de Manuela Agnes Rausell, Sanmartín i Aguirre, Puig Torralba, Cebrián Mezquita, Iranzo Simón, Jeroni Forteza, Josep Bodría, Magdalena García Bravo, Tomás Villarroya... i, com es llogic, del mateix Llombart, el seu director, qui en el primer eixemplar, baix el titol de “Propósitos y aspiraciones”, firmat com “La Redacción”, expon les raons de la mateixa, fent referencia a les dificultats encontrades aixina com les ilusions que l’animaven a iniciar tal projecte:

“Fá un ramat d’anys, al iniciar en Valencia lo renaiximent lliterari llemosí, quant ja nostres germans de Catalunya habien donat un gran impuls á la gloriosa restauració de nostra olvidada llengua y lliteratura, volguerem responder, com era del cas, á aquell patriòtich moviment, que á la volta d’algun temps tan asahonats reuyts tenia que produhir; y proyectárem la publicació d’un periódich, ahon nostre esperit de valencianisme, sixquiera quincenal ó semanalment fora es reflectara, ab lo lloable fi de despertar y mantindrer viu ab éll l’entusiasta amor que sempre, dende la infantesa, sentirem per les coses de nostra benvolguda pátria.

Asó, que tan fácil y sencill á la simple vista pareixia, oferí llavors tal cúmulo dínconvenients pera durho á terme, que sentnos poch menys qu’insuperables, ab greu sentiment de nostre cor, altre recurs no hagué que deixarho, y desistir, com en efecte desistirem, d’aquella dificultosa empresa.

Mes no perque llavors toparem ab semblants obstacles, renunciárem per complet á nostre bell ideal, y ja que no decenal ni quincenalment, com desijabem fer lo periódich; conseguirem tráurer á pública llum, per primera vegada en 1875, l’almanach llemosí LO Rat Penat, en lo queal anyalment apareixen estimables treballs, en vers y prosa, qu’han vingut senyalant lo curs de nostra propaganda, deguts á la ploma dels mes aventajats poetes de Cataluña, de Valencia y de les Illes Mallorques.

....

⁶⁸ *Lo Rat-Penat. Periódich Lliterari Quincenal*, Any I, num. 1, p. 1.

⁶⁹ El facsimil de la revista ha segut publicat en un estudi inicial per R. Blasco: *Constantí Llombart i “Lo Rat-Penat”. Periódich Lliterari Quincenal (1884-1885)*. Valencia, Diputacio de Valencia, 1985.

Tot, efectivament, ha pres distint aspecte, y en l'actualitat, gracies á la fundació de la Societat de Amadors de les glories valencianes, nomenada LO Rat Penat, -quals nobilíssimes aspiracions, ab la desinteresada ajuda dels verdaders patricis que la componen, sustentarém y defendrém ab tot l'ardor de nostres ánimes,- Valencia dispon millor qu'en la esmentada época de suficients y valiosos mijos, per á dur a cap l'acariciada idea".⁷⁰

Sobrats merits tenia Llombart, com a escriptor i com a periodiste, per a iniciar i dirigir esta publicacio. En canvi, el grup de Llorente, potser per no haver pogut dur-la a terme durant els anys en que estagueren al front de la Societat, no la va vore en bons ulls i intentà minimisar des del seu periodic l'importancia de la mateixa. Ademes, Llorente havia segut el promotor de *La Revista de Valencia* que, encara que a soles va vore la llum, mensualment, durant els anys 1880 a 1883, redactada en castella, recopilava articuls de caracter paregut als que la nova publicacio de Llombart tenia dissenyat, i això no fon vist en afabilitat pels editors de la desapareguda revista. Per això, la feren blanc d'obertes critiques:

"...El nuevo periódico expresa el deseo de impulsar el movimiento de amor y estudio hacia las cosas de Valencia, comenzando por su lengua nativa, su literatura, su historia, sus leyes, sus costumbres y tradiciones, todo lo cual nos parece muy bien y merece nuestras simpatías. Lo que no podemos dejar pasar sin rectificación, es la vanagloria de haber sido el director de esta nueva publicación quien inició en Valencia en renacimiento literario lemosín: permítanos el señor Llombart que le recordemos que antes de que pensase él tal cosa, otros habían promovido e impulsado ese renacimiento: *suum quique*, pues".⁷¹

L'article fon contestat per la revista de Llombart en el seu numero 2, en la seccio de "Noves", en una nota carregada d'ironia:

"Agrahim á nostres estimats colegues, de dins y fora de Valencia, la carinyosa acullida qu'a nostra modesta publicació li han otorgat, ja que fins Las Provincias s'ha dignat dir "que li pareix molt bé y mereixem les seues simpaties." Com lo gamell de la faula á donya pusa, nos contentarém per ara en dirli al decà de la premsa valenciana: "Gracies, senyor elefant. "

En quant á si cap ó no á nostre director la vanagloria d'haber segut en Valencia l'iniciador del renaiximent lemosí, en la conciencia está del públich valenciá, y per tota contestació al senyor Llorente, que no debia consentir al seus gacetillers semblats afirmacions, li asegurém que pronte apareixerá en nostres colunes referida, punt per agulla, la historia de nostra renaixensa; y llavors se sabrá qu'es lo que cada qual en este asunt ha fet, y quáls puguen ser los servicis que dit senyor, induptablement, li ha prestat á nostra causa. Aprofitará al ensemps nostre treball, pera rectificar á les moltes inexactituts que l'académich En Francesch María Tubino, atés á les particulars indicacions de qui no creem precís nomenar en este moment, cometé en sa *Historia del renacimiento literario lemosín en Cataluña, Valencia y Las Baleares*. ¡Pera tot arriba l'hora!"⁷²

⁷⁰ *Lo Rat-Penat. Periódich Lliterari Quincenal*, Any I, num. 1, pp. 1-2.

⁷¹ *Las Provincias*, 14 de decembre de 1884.

⁷² *Lo Rat-Penat*, Any I, num 2, p. 15.

Efectivament, haguera segut molt interessant conèixer les opinions de Llombart respecte d'estes ultimes afirmacions per a conèixer les profundes diferències que el separaven de Llorente en quant a la seua concepció de la *renaixensa*. Francesc Tubino, autor de la citada obra, fon nomenat soci honorari i corresponsal en Madrid, el 27 de setembre de 1879, baix la presidència de Llorente, i la Societat se suscriví a la publicació de la seua obra.⁷³

Pero, aquells anys de 1884-1885 no eren temps de normalitat. Encara que se dugueren a terme algunes de les activitats habituals organitzades per les seccions de l'entitat (sessions apologetiques, com la dedicada a Joan Bautista Comes, en interpretació d'obres del music i discurs de Benet Busó; visites a Paterna i Lliria, organitzades pel Centre Excursionista que dirigix Llorente...), dos fets acaparen l'activitat de Lo Rat Penat: les inundacions de La Ribera i La Vall d'Albaida, pel gran temporal de ploegudes del 5 al 7 de novembre de 1885 i la declaració de la Mare de Deu dels Desamparats com a patrona canònica de València.

Els temps de calamitats despertaren l'habitual sensibilitat i solidaritat de València cap a les desventures dels damnificats i Lo Rat Penat estigues sempre present i al front de les iniciatives ciutadanes. S'organitzà un gran festival en la plaça de bous per a recaptar fondos i mitigar les desgràcies de les inundacions. Bandes militars i masses corals actuaren el dia 8 de desembre en gran èxit de públic. El 19 del mateix mes, se n'anaren cap a la vall d'Albaida Feliu Pizcueta, Josep Gastaldo i Agapit Cuevas per a fer entrega als damnificats del producte del festival. No quedà ahí l'activitat de Lo Rat en la seua ajuda als afectats. Els postergats Jocs Florals de 1884, se celebraren el 16 de març de 1885 introduint-se la novetat de cobrar les localitats a tots els assistents; la recaptació se destinà al 50 % als pobles d'Andalusia i de València, víctimes de les inundacions.

En este mateix any de 1885 se veren culminades les gestions que iniciara l'entitat en quant a la declaració de la Mare de Deu dels Desamparats com a Patrona canònica de València. Aixina se feu eco la premsa valenciana de tal event:

“Otro de los asuntos que han realizado el nombre á la sociedad, fué las gestiones practicadas para la declaración canónica del patronato de Ntra. Sra. de los Desamparados, que solo era patrona de Valencia por tradición popular. Las gestiones de la sociedad recibidas y apoyadas por el Ayuntamiento alcanzaron el mejor éxito, gracias á la eficaz cooperación de un buen valenciano residente en Roma, el Sr. D. Silvestre Rongier, rector de la iglesia española de Montserrat, y prelado doméstico de Su Santidad el Papa León XIII. La decisión pontificia se supo en Valencia por despacho telegráfico de Roma llegado el dia 22 de Abril. Llenó la nueva de regocijo á todos los valencianos, y muy señaladamente á los socios de *Lo Rat Penat*, que al fin vieron coronados sus esfuerzos con la bula que proclamaba el deseado patronato canónico. La sociedad tomó parte muy activa en las fiestas que se celebraron con tan fausto motivo, y á fin de perpetuar la memoria de la devoción hácia la Virgen, acordó publicar una *Corona poética*. Encargóse la formación a los Sres. D. José Vives Ciscar y D. Constantino Llombart. Los tipógrafos Sres. Doménech, Pascual y Ortega y la Casa de Beneficencia imprimieronla gratuitamente, y los Sres. Manáut hicieron un donativo de papel para la misma”⁷⁴

El primer diumenge d'agost de 1886 se procedí a la renovació de la junta, ocupant de nou la presidència Feliu Pizcueta. Ademes de l'habitual “ball” de noms dins de les seccions i carrecs directius, se donarà la novetat de crear, d'acort en la reforma del reglament, una nova secció que se dira *Sección de intereses materiales*.

⁷³ Llamentablement, no figura en els arxius de la casa la correspondència en l'autor ni l'informe que, a petició seua, elaborà la comissió nomenada a l'efecte, el 1 d'agost de 1880, i que, integrada per Ferrer, Torres i Llombart, devia emetre dictamen d'esta Societat sobre els motius en que se fundava per a denominar “lemosina” a la llengua de València. No sabem si el dictamen arribà a emetre's, el cas que fera del mateix, Tubino, o el paper exercit per Llorente en esta qüestió.

⁷⁴ *Almanaque de Las Provincias* per a 1886, p. 317.

Presidente: Felix Pizcueta
 Vicepresidentes: Juan Antonio Montesinos y Agapiro Cuevas.
 Secretario general: Luis María Esteve.
 Vicesecretarios: Julio Oltra y José María Puig Torralva.
 Bibliotecario: Luis Cebrián.
 Tesorero: José Gastaldo.
 Vocales: Joaquín Benavent, Juan de la Cruz Martí, Estanislao Giner, José Bodría, Juan Jurat y Vicente Blat.
 Sección de Literatura: Rafael Ferrer y Bigne.
 Arqueología: José Vives y Ciscar.
 Música: Benito Busó.
 Intereses materiales: Vicente Alcaine.
 Pintura: Joaquín Agrasot.
 Publicaciones: Jacinto Labaila.
 Excursiones: T. Llorente.
 Juegos Florales: Ignacio Vidal.

1.8.2. SEGONA FASE: LA RELENTISACIO EN TEMPS DEL COLERA.

En esta segunda fase, pareix com si les desgràcies materials que afectaren al país, el colera que tan greu-ment afectà a la ciutat en 1884 i que va a afectar a la província durant l'any de 1885, ademés del natural cansament entre els qui estagueren al front de la societat, dugueren a Lo Rat Penat a una època d'encapotament en una merma sensible en les activitats habituals, antany tan brillants i de tanta repercussió en la societat valenciana. El segon any de la segona presidència de Feliu Pizcueta (1885-1886) no revestí la brillantor d'atres temps: "La Sociedad del Rat Penat ha estado anémica este año; fuera de los Juegos Florales, no ha hecho casi nada. Sentiríamos que se hubiese apagado el entusiasmo de los *Amadores de las glorias valencianas*". Aixina s'expressa el cronista d'aquell any.⁷⁵ I es que l'única sessió lliterària celebrada fon la dedicada a Jacint Verdaguer, el 13 de febrer, per a solemnitzar la publicació del seu poema "Canigó". Fon presidida la sessió pel Governador Civil de la província, el català Pere Antoni Torres que, al ser un fidel partidari de la Renaixença, se sumà a l'acte en gran entusiasme. Els Jocs Florals se feren el 7 de maig en el Teatre Principal i el poeta premiat fon Constantí Llombart.

Com era habitual, el primer diumenge de juliol de 1886 se procedí a la renovació de la junta. Fon elegit president Ciril Amorós i Pastor, destacat advocat. En la seua època de dirigent del Partit Moderat eixerci carrec d'importància: Governador Civil de la província, decretà el derrocament de la muralla de la ciutat de València. El 20 de febrer de 1865, alegant l'urgència de donar treball als jornalers, inicià solemnement el seu derrocament des d'un entaulat alçat junt ad ella en la part del Temple. Varies vegades diputat en Corts, fon elegit en repetides ocasions decà del Colege d'Advocats de València. Li interessà en gran manera tot lo valencià, fins al punt que al presentar-se en 1881, en el Congrés, a jurar el seu carrec com a diputat portava en el seu trau l'insignia de Lo Rat Penat. En aquells primers anys de tantes dificultats econòmiques per a la supervivència de Lo Rat Penat, abans d'eixir cap a la Cort, oferí els seus servicis a la Societat i el president, Rafael Ferrer i Bigné, li encarregà que parlara en el Marqués de Campo per a que cedira gratuïtament el gas a la seu de Lo Rat Penat (Acta del 25-X-1881).

La composició de la nova junta directiva per al curs 1886-1887 era la següent:

⁷⁵ *Almanaque de Las Provincias* per a 1887, p. 331.

Presidente: Cirilo Amorós
 Vicepresidentes: José Soriano Plasent y Luis Cebrián Mezquita.
 Socio iniciador: Constantino Llombart.
 Tesorero: José Gastaldo
 Bibliotecario: José Sanmartín y Aguirre.
 Sexcretario General: Julio Oltra.
 Vicesecretarios: José María Puig y Torralva y Francisco Barber y Bas.
 Vocales: José Bodría, Matias Llorca, Eduardo Aparicio, Antonio Roig Civera, Ramón Rodríguez y Bernardo Morales San Martín.
 Presidente Centro excursionista: T. Llorente.
 Publicaciones: Félix Pizcueta.
 Juegos Florales: Eduardo Escalante.
 Arqueología: Joaquín Casañ y Alegre.

En canvi, Ciril Amorós no estigue molt de temps al front de la Societat. La seua salut, molt debilitada, ya li impedi prendre possessio del carrec el primer dumenge d'agost i hague de fer-ho en el seu nom u dels vicepresidents, Josep Soriano Plasent. Precisament, en esta sessio se propongue i acordà l'ereccio en Valencia d'una estatua del Cit Campeador. La sessio inaugural, postergada per les repetides dolencies del President, se celebrà el 18 de decembre i, poc de temps despres, el 27 de febrer de 1887 moria. En eixe mateix mes, la Societat hague de llamentar, aixi mateix, la mort del primer dels seus vicepresidents, Soriano Plasent, en lo que se feu carrec de la presidencia el segon dels vicepresidents, Lluís Cebrián Mezquita, qui estague al front de l'entitat fins que se celebraren les noves eleccions que dugueren a la presidencia al Baro de Cortes. L'eleccio de la nova Junta Directiva se celebrà el segon dumenge de juliol de 1887; quedà constituïda del següent modo:

Presidente: Sr. Barón de Cortes.
 Vicepresidentes: Eduardo Escalante y Joaquín Casañ.
 Socio iniciador y fundador: Constantino Llombart.
 Secretario general: Pedro Bonet Alcantarilla.
 Vicesecretarios: Bernardo Morales Martín y Francisco Barber Bas.
 Bibliotecario: José Bodria.
 Tesorero: Matías Llorca.
 Vocales: Enrique Burguete, Ramón Rodríguez, Manuel Hernandez, Antonio Roig y Civera, Joaquín de Benavente, Jesús Almela y Eduardo Aparici.
 Literatura: Ramiro Ripollés.
 Arqueología: José Martínez Aloy.
 Publicaciones: José María Puig y Torralba
 Juegos Florales: Constantino Llombart.
 Intereses materiales: Emilio Pascual
 Pintura: Ignacio Pinazo.
 Música: Eduardo Ximenez.

El nou president, el Baro de Cortes, Pasqual Frígola Ahis Xacmar i Beltrán, naixcut en Adzaneta del Maestrat, a on els seus pares solien passar les vacances estiuenques, tenia aficions lliteraries: escrivia articuls periodistics i alguna comedia. Diputat i Senador del partit conservador, casat en Josefa Palavicino, germana del Marqués de Mirasol, i ya viudo, en segones nupcies, en Ana Paulín, tambe en aficions lliteraries. El seu palau en Madrit, a on residi molt de temps, era un verdader salo lliterari. Soci des dels primers temps de Lo Rat Penat i corresponsal en Madrit, ya vell, tornà a viure en la ciutat de Valencia. El seu caracter amable i ingenios, el portà a la presidencia. Buscà seguir donant prestigi a l'entitat i tambe potenciar els aspectes ludics; ad ell se deu l'introduccio de la Batalla de Flors entre els festejos de la Fira de Juliol.

Aquell any, els Jocs Florals se celebraren en els jardins del Santíssim i el seu teatre d'estiu, fora del marc habitual del Teatre Principal; fon guardonat en la Flor Natural Teodor Llorente, lo que li valgue ser proclamat "Mestre en Gai Saber" per haver guanyat tres premis ordinaris conforme establixen les normes de la Societat. Les activitats habituals de Lo Rat Penat se seguiren celebrant, encara que no en la brillantor d'anys anteriors: les velades familiars en poesies i peces musicals de distints membres de la Societat, la llectura de peces dramàtiques pels seus propis autors, aixina com l'annual funcio en el Teatre Principal.

Les noves eleccions celebrades el primer dumenge de juliol de 1888, per a renovar la mitat de la Junta Directiva, portaren a la mateixa a destacades personalitats dins del panorama cultural valencià:

Presidente: Barón de Cortes Vicepresidentes: Eduardo Escalante y Joaquín Casañ. Secretario general: Pedro Bonet Alcantarilla Vicesecretarios: Francisco Barber y Mas y Francisco Badenes. Bibliotecario: José Martínez Aloy. Tesorero: Ramón Mora. Contador: Federico Requena. Vocales: Joaquín Benavent, Jesús Almela, Vicente Blasco Ibañez, Manuel Hernandez, Vicente Senís y Roca y el señor García Zahonero. Literatura: Victor Iranzo. Arqueología: Constantino Llombart. Música: Salvador Giner. Pintura: Julio Cebrián. Excursiones: Teodoro Llorente. Intereses materiales: Emilio Pascual. Juegos Florales: Antonio Reig Civera. Publicaciones; José María Puig Torralva.
--

Al marge de les activitats exclusivament ratpenatistes, la Societat estague present en les activitats d'ambient ciutadà. El 30 d'octubre de 1888 se feu l'exhumacio i trasllat de les despulles de Vicent Boix al panteo que, costejat per subscripcio publica, s'alçà en la plaça del cementeri; en l'acte estagueren presents l'alcalde accidental de la ciutat, don Pere Fuster, Teodor Llorente per la junta encarregada del sepulcre, l'Institut Provincial, Lo Rat Penat i atres corporacions. El bust de Boix, esculpit pel ratpenatiste Yerro, coronava el monument de marbre.

La personalitat dels membres de la nova Junta pareixia presagiar una brillant activitat en els directors de les respectives seccions. En canvi, a soles dos fets destacables trauran a l'entitat de la seua monotonia quotidiana. Fon el primer, la creacio per Llombart de la societat excursionista "La Oronella", a la que nos hem referit anteriorment, en tot lo que significava de dissidencia dins de Lo Rat Penat entre els dos sectors fundadors. El segon, fon la celebracio de la sessio apogetica dedicada a Vicent Boix, el 7 de març, dia de l'aniversari de la seua mort, en el que intervingue, en la seua fogosa eloqüencia, un jove vocal de la nova junta, Vicent Blasco Ibañez, les diferencies del qual en Llorente i el seu grup pronte se farien notar.

Una vegada mes, les velades lliteraries, la funcio teatral del Principal i els Jocs Florals foren les uniques activitats d'una societat que ralentisava i que veïa obstaculizat el seu normal funcionament en el trasllat al seu nou domicili en el carrer de l'Embaixador Vich, 13-principal. En els Jocs Florals de 1888 foren proclamats "Mestres en Gai Saber" Constanti Llombart i Josep Maria Puig Torralba per haver obtingut els premis reglamentaris. Llombart conseguí varis premis: el segon accessit a la Flor Natural per la seua poesia "L'Albat", el premi ordinari de la Societat per la seua poesia "La mort del Conqueridor", el premi de la Societat al "bosquejo biográfico del poeta Ausias March", el premi de la Societat Economica d'Amics del País per la seua "Historia de la Cartuja de Porta-Coeli" (en coautoria en Francesc Tarín). En un tendre articul que en perfils autobiografics reflexa l'humiltat del personage apareix en el *Almanaque de Las Provincias*, dins de l'habitual

seccio que en aquells anys baix el títol de “Mis primeros versos” publicava el citat rotatiu, el seu autorretrat; en ell trobem un Llombart a qui encara la vida depara alguns colps. El seu articul acaba:

“Después de haber exhibido con justicia (excepción hecha de mí) en las páginas de su interesante *Almanaque*, desde la eminente figuras de D. Vicente W. Querol hasta la insignificante del que suscribe, haciendo pasar por entre ellas las de los inspirados vates D. Félix Pizcueta, D. Enrique Gaspar, D. Jacinto Labaila, D. Rafael M. Liern, D. Juan Rodríguez Guzmán y D. José J. Herrero, hasta la fecha, ¿será usted capaz, D. Teodoro, de imitar á aquel famoso capitán, que luego de embarcar á la gente se quedó en tierra?. Seguro es que los amantes de la bella literatura, esclarecido maestro, no se lo perdonarían al insigne autor del *Llibret de versos*, *Leyendas de oro* y *Fausto*, y todavía mucho ménos su apasionado admirador y amigo. Constantino Llombart”.⁷⁶

En efecte, la falta de reconeiximent a la seua diària labor, a la seua total entrega al valencianisme, li depara encara mes decepcions. Dos anys després, en 1890, se trobava vacant el càrrec de cronista oficial de la ciutat (exercit successivament per V. Boix i Josep M^a. Torres, bibliotecari de l’Universitat) per la mort de Feliu Pizcueta; l’Ajuntament devia nomenar nou cronista. Havien desaparegut ja les grans figures del pensament valencià (Boix, Bonilla, Amorós, Iranzo, Pizcueta...); Hermeni Rubio, regidor i amic de Llombart, l’animà a presentar la seua candidatura; la seua timidea, indecisio i dubtes el porten a fer-ho l’últim dia de determini per a la presentació de sol·licituts. Arribà tart. L’alcalde, Josep Sanchis Pertegás, proposa per al càrrec de cronista a Teodor Llorente. Una nova decepcio per a Llombart.⁷⁷

En 1889 estigues l’activitat totalment buida de contingut: ni sessions l·literaries, ni velades, ni conferencies; tot això agravat en problemes econòmics de la Societat que hague de tornar a la seua vella casa de la plaça del Comte de Casal. A soles la velada teatral del Principal i els Jocs Florals, el 22 de juliol, en els que actuà com a secretari del consistori de mantenedors, el cronista de la província d’Alacant, Roc Chabás. Aixina se lamentava Llorente de l’inactivitat de Lo Rat Penat (“La Sociedad de los Amadores de les glories valencianes, tan entusiasta en sus primeros años, está en marcada decadencia. El último curso ha sido poco fructuoso”), aixina com del negre panorama l·literari en el seu articul remes a *La España Moderna*, “El movimiento literario en Valencia en 1888” i que reproduïx en el seu Almanac:

“...he de consignar que también para la genuina literatura valenciana ha sido infructífero el año 1888. El único libro publicado en lengua del país (LO ROMANCER VALENCIA. Resenya de totes les festes de costums populars valencianes que tenen lloch en la nostra capital, seguida de una col·lecció de poesies, titulada “Trossos y mossos ó Ensisam de totes herbes”, por F. Palanca y Roca) no puede contarse entre los frutos del renacimiento: pertenece de lleno a la poesía vulgar, cultivada siempre por coplistas y romanceros populares, sin pulir el corrompido lenguaje, ni elevar el pedestre concepto. Tampoco en el teatro ha habido adelanto alguno; mas bien marcan retroceso, por esa misma vulgaridad iliterata, las piezas estrenadas, todas de carácter cómico y jocoso. Quedan, pues, como única manifestación de la Musa restauradora, los Juegos Florales del Rat Penat, donde la poesía valenciana, triunfalmente coronada todos los años con solemne y grata pompa, ha repetido, quizás con sobrada monotonía, sus quejumbrosas aspiraciones.

⁷⁶ *Almanaque de Las Provincias* per a 1889, p. 304.

⁷⁷ Cfr. J.L. LEÓN ROCA, *Constantí Llombart*. Valencia, 1995, pp. 197-198.

Andan algo separadas, en daño del renacimiento valencianista, la poesía popular, que peca de inculta y trivial, y la poesía erudita, que incurre en el defecto contrario, de artificiosa y arcaica. Fundir ambas tendencias sería dar vida robusta á lo que ahora no la tiene⁷⁷⁸

Així puix, per a remediari esta situació i traure a Lo Rat Penat del marasme, inactivitat i perduda d'ilusions en que se trobava se procedí a l'elecció d'un president pertanyent al grup dels primers ratpenatistes: Lluís Cebrián Mezquita, a qui ya verem com a jove ilusionat en el taller de Bodría, com ell mateix nos contava en el seu prolec a *Festes de carrer* del mateix Josep Bodría. No obstant, el temps havia fet d'aquell estudiant de medicina un mege ocupat en l'eixercici de la seua professió, primer en Benimamet, i en acabant en Almenara, en poques possibilitats d'atendre, per molta voluntat que ficara, les necessitats i la direcció de Lo Rat Penat i la seua permanència des de 1889 a 1891 al front de l'entitat no se saldaren en exit.

Les successives Juntas Directives que presidi milloraren l'organigrama de Lo Rat Penat. Les seccions se dotaren, ademés d'un president, d'un vicepresident, secretari i vicesecretari. Estagueren integrades pels socis que apareixen en la següent taula:

Curso 1889-1890.-

Presidente: Luis Cebrián Mezquita.

Vicepresidentes: José Martínez Aloy y Agapito Cuevas.

Tesorero: Emilio Pascual.

Contador: Federico Requena Bayarri.

Bibliotecario: Honorato Berga.

Secretario: Vicente Mancho Soriano.

Vicesecretarios: Francisco Barber Bas y Luis Costa Hernandez.

Vocales: José María Puig y Torralva, Vicente Senís, Antonio Roig Civera, Joaquín de Benavente, Erminio Rubio y Manuel Perera Garrigó.

Literatura: Constantino Llombart.

Arqueología: Victor Iranzo Simón.

Centro Excursionista: Teodoro Llorente.

Música: Ignacio Vidal Teruel.

Pintura: Eduardo Amorós Pastor.

Intereses materiales: Jesus Almela Ausina.

Publicaciones: Barón de Cortes.

Juegos Florales: Eduardo Escalante.

Curso 1890-1891.-

Presidente: Luis Cebrián.

Vicepresidentes: José Martínez Aloy y Honorato Berga.

Socio iniciador y fundador: Constantino Llombart.

Secretario: Vicente Mancho.

Vicesecretarios: Ramón Andres Cabrelles y Luis Costa Hernandez.

Tesorero: Emilio Pascual.

Bibliotecario: Francisco Barber y Bas.

Vocales: Eduardo Escalante, Joaquín de Benavente, Ignacio Vidal, Emilio Rubio, Vicente Senís y Juan Jurat.

Literatura: Constantino Llombart.

Arqueología: José Bodría.

Centro Excursionista: Teodoro Llorente.

Música. José Espí.

Pintura: Eduardo Amorós.

Intereses materiales: Pascual Aguilar.

Publicaciones: Barón de Cortes.

Juegos Florales: José María Puig y Torralva.

⁷⁸ *Almanaque de Las Provincias* per a 1890, pp. 69-70.

Curso 1891-1892.-

Presidente: Luis Cebrián.

Vicepresidentes: José Martínez Aloy y Honorato Berga.

Socio iniciador y fundador: Costantino Llombart.

Secretario. Leopoldo Trénor y Palavicino.

Vicesecretarios: Ramón Andrés Cabrelles y Ramón Trilles.

Tesorero: Vicente Senís.

Bibliotecario, Francisco Barber y Bas.

Vocales: Emilio Pascual, Jesús Almela, Manuel Millás, Pedro Bonet Alcantarilla, Enrique Burguete, Eduardo Escalante (hijo).

Literatura: Constantino Llombart.

Arqueología: José Puig y Torralva.

Centro excursionista: T. Llorente.

Música: Ignacio Vidal Teruel.

Pintura: Ignacio Pinazo.

Intereses materiales: Joaquín de Benavente.

Teatro: Barón de Cortes.

Publicaciones: Eduardo Escalante (padre).

Juegos Florales: José Bodría.

Tampoc els temps eren molt propicis. El colera aparegue de nou en la ciutat i obligà a suspendre inclús els Jocs Florals que deurién celebrar-se en juliol de 1890 en els que Francesc Pi i Margall havia de pronunciar el celebrat discurs de mantenedor. Teodor Llorente, des de *Las Provincias*, seguia llamentant-se d'esta inactivitat:

- “En lastimosa inercia ha permanecido ogaño esta sociedad, que tanto renombre alcanzó en años anteriores con sus brillantes actos de valencianismo, con sus solemnes sesiones, con sus amenadísimas veladas, con sus famosos Juegos Florales y con sus funciones dramáticas. No ha realizado ninguno de aquellos actos, que constituían sus prioncipales manifestaciones. En su casa social no ha habido conferencias, lecturas, sesiones ni veladas”.⁷⁹

Igualment se llamentava del baix nivell cultural de les lletres en aquells anys en el seu articul per a *La España Moderna* (febrer de 1889):

“Lánguida e infructífera ha sido en el año 1889 la vida de las sociedades que en Valencia se dedican a las letras. La del *Rat Penat*, que cultiva el idioma peculiar del país, no ha reunido á sus socios ni una vez siquiera, excepción hecha de la solemne fiesta de los *Juegos Florales*, que mantienen pomposo su aparato externo, pero que solo nos ha dado en los años últimos flores mustias, de una poesía convencional y de segunda mano. El Ateneo que pretende ser el paladín de las ideas nuevas, decae también, y á duras penas se sostiene en sus secciones, por puro compromiso, controversias inútiles... En los teatros, el ingenio de casa ha contribuido muy poco a la novedad del espectáculo: sólo se han estrenado algunos juguetes, casi todos en idioma valenciano o bilingües de autores que siguen de lejos a nuestro popular sainetero Eduardo Escalante. Este, dio a la escena una pieza *El Buen moso*, que no puede compararse con las de sus buenos tiempos...”⁸⁰

⁷⁹ *Almanaque de Las Provincias* per a 1891, p. 129.

⁸⁰ *Almanaque de Las Provincias* per a 1891, pp. 74-75.

Mals vents bufaven per al ratpenatisme. El 24 d'octubre de 1889 moria Vicent Wenceslao Querol en la vila que en Betera tenia Aguirre Matiol, "La Caseta Blanca"; era el lloc predilecte d'excursions del poeta i alli havia acodit a repondre la seua malograda salut. U dels primers en acodir, a l'enterar-se de la seua mort, fon Victor Iranzo Simón, que se trobava en Betera, intentant aliviar la seua tuberculosi pulmonar; ficà en la mortalla de Querol l'agulla d'or en el rat penat que duya en la seua corbata. Pocs mesos despres, el 24 de giner de 1890, ell mateix moria deixant una neta trayectoria de ratpenatiste que entregà lo millor de la seua vida i del seu temps a la "*Sociedad dels amadors de les glories valencianes*" i a Valencia.

Encara alguna iniciativa hi havia en la Societat, a pesar dels mals temps reinants. Vicent Senís presentà un projecte de temple digne de la Mare de Deu dels Desamparats; pero, encara que hague algunes gestions, les dificultats pospongueren l'estudi del projecte. Aixi mateix, en una de les sessions de la junta directiva s'acordà obrir publica subscripcio per a regalar una corona al sabi mari Isaac Peral si, com s'esperava, el resultat de les proves del seu submari era satisfactori; cas contrari, se li entregaria lo recaptat per a que proseguira els seus brillants estudis. Se reuniren les societats de la capital i s'encarregà a Feliu Pizcueta que redactara un manifest a la ciutat; pero, la mort del croniste feu que no se tornara a parlar de l'assunt.

I, mentres tant, continuaven els laments de Llorente:

- "De dos ó tres años á esta parte, con verdadero sentimiento tenemos que comenzar la reseña de ésta, en no lejana fecha floreciente corporación, lamentándonos del escaso, del casi ningun movimiento que en ella se nota, de la triste y lánguida vida que arrastra, si puede decirse que tiene vida aún una sociedad literaria que en dos ó tres cursos no celebra apertura, ni da una sesión á que puedan concurrir sus socios. ¿Es que no tienen los Amadores de las glorias valencianas en qué desplegar sus energías, ni á qué dedicar sus esfuerzos?. Lo Rat Penat, que debiera atender á todo aquello que para Valencia tuviera algún interés, ya fuera en el orden moral, ya en el material, no ha encontrado nada en qué ocuparse en todo el año 1891 tampoco. ¿Es acaso que las personas que le dirigen carecen de facultades para ello?. ¿Es que no tienen amor á las cosas de la tierra...".⁸¹

- "Tampoco este año podemos decir que la Societat d'Aymadors de les glories valencianes ha hecho nada más que las anteriores. Ni siquiera celebró al apertura de curso. Únicamente la función dramática que anualmente organiza para fomento del teatro valenciano tuvo lugar en la forma acostumbrada".⁸²

Els Jocs Florals de 1892 se celebraren el 28 de juliol en el Teatre Apolo. Dels mantenedors, a soles se presentà Llombart, per lo qual, a precs del President, s'assentaren tambe en la taula Llorente i Cacho, que havien segut atres vegades mantenedors. Cebrián llogi un breu, pero notable dicurs en valencià de veritat, molt ben pensat, que fon lo millor de la festa en el concepte lliterari. Francesc Martí Grajales rebe el titol de "Honorable Escritor".

En est estat de coses, el segon dumenge de juliol se celebrà Junta General per a triar nova directiva. De nou el Baro de Cortes tornava a la presidencia:

⁸¹ *Almanaque de Las Provincias* per a 1892, p. 266.

⁸² *Almanaque de Las provincias* per a 1893, p. 113.

Presidente: Barón de Cortes.
 Vicepresidentes: Honorato Berga Garcías y José Bodría.
 Socio iniciador y fundador: Constantino Llombart.
 Director de publicaciones. Teodoro Llorente.
 Tesorero: José Martínez Aloy.
 Bibliotecario: Francisco Barber Bas.
 Secretario General: Leopoldo Trénor.
 Vicesecretarios: Ramón Trilles y Francisco Badenes.
 Vocales: Vicente Senís, Enrique Burguete, José María Carrau, Emilio Pascual, Manuel Millás y Ramón Rodríguez.
 Literatura: Eduardo Escalante
 Arqueología: José María Puig Torralva.
 Intereses materiales: Vicente Alcayne.
 Pintura: Juan Peiró
 Música: Amancio Amorós.
 Juegos Florales: Constantino Llombart.
 Centro excursionista: Jacinto Lozano.

Per altra part, morí pronte, en 1893, succeint-li el vicepresident Honorat Berga Garcías. Quedaven, així mateix en el camí, fallits en 1892, Rafael Ferrer i Bigné i Josep Vives Císcar. A l'any següent, en 1893, moriren Llombart i J. Balader.

La mort de Llombart fon un episodi de fondes repercussions en la posterior evolució de la Societat. Revolucionari en la seua joventut, en la seua madurea travessà un període de certa tebiea política que, ara, en els seus últims anys, abandonà per a tornar a figurar en el consell del republicà Partit Federal de la Regió Valenciana, del que era president Vicent Blasco Ibáñez. Este pretengue fer de Llombart un personatge polític per la seua trajectòria ja que buscava homens d'integritat moral per al republicanisme. Se presentà en les eleccions a diputats provincials, celebrades el 11 de setembre de 1892, però no ixque elegit. Ara, en els seus últims temps, rebia Llombart dels seus joves correligionaris republicans, els elogis que durant tants anys se li negaren a la seua obra i a la seua persona. Freqüentava la llibreria de vell que Francesc Sempere tenia en la plaça de les Barques, a on funcionava un servei de llectura i unes tertúlies vespertines a les que acodiaven els escriptors i poetes. Allí naixque l'empresa editorial que iniciaren Blasco i Sempere. En una de les tertúlies en la que estaven presents Blasco, Sempere, Sanchis Sivera, Llombart i Andres Cabrelles, se parlà de l'obra que Llombart estava traduint, *Cantos da miña terra*, del poeta gallec Manuel Curros Enríquez, i se decidí publicarla en un prolec de Blasco Ibáñez en el que s'encengue en elogis cap al traductor. En canvi, l'inspiració de Llombart, les seues ansies de viure s'anaven minvant. Se tornà taciturn, deixà d'assistir a Lo Rat Penat, trencava les quartelles que escrivia al comprovar la seua dificultat per a fer-ho, al temps que recomanava al seu inseparable discipul Andres Cabrelles: "*Escriu versos ara que eres jove; després, no podràs*". La seua vida s'ana apagant a lo llarg de l'hivern de 1893; morí el 25 de març de 1893, deixant en la seua obra constància del seu extraordinari amor a València.

A Lo Rat Penat no se li permete participar adequadament en les honres funebres de qui fon el seu fundador. Els amics i correligionaris de Llombart en estos últims temps de la seua vida —entre els que s'encontrava Blasco Ibáñez— molestos pel caràcter religiós dels actes, arrebataren el seu cadaver i el soterraren en el cementeri civil. Lo Rat Penat, oferí la corona mortuoria a la Mare de Deu dels Desamparats. Aixina s'expressava la crònica anual de l'entitat:

“La junta directiva quiso honrar su memoria, tomando participación principal en su entierro y exequias; pero el Sr. Llomart, en sus últimos tiempos, había militado de una manera muy activa en el partido republicano más avanzado, y sus correligionarios políticos

quisieron hacer un alarde, disponiendo un entierro laico, que parecía oponerse á las creencias católicas que había ostentado más de una vez el poeta difunto. Ese alarde, que fué muy mal visto en Valencia, impidió al Rat Penat tributar á su socio fundador los últimos obsequios”⁸³

El relleu en la societat forçat per la mort del baro de Cortes no significà d'immediat un augment de les activitats de la societat; a soles dos velades lliteraries, una d'elles dedicada a Joaquim Balader i Sanchis, notable autor de sainets i amic de Llombart (a qui dedicà en 1878 el seu *Tabal y donsayna*, coleccio de poemes costumistes dels seus amics poetes que fan un recorregut anual per totes les festes celebrades en la ciutat), i la visita a Valencia dels coralistes de les Associacions Catalanes Clavé. En els Jocs Florals d'est any actuà com a mantenedor el destacat dirigent del Partit Lliberal Fusioniste, Josep Canalejas i Méndez, qui glossà les llengües regionals, especialment la valenciana, i la labor meritoria de Lo Rat Penat investigant en els anals de Valencia i cultivant la seua hermosa llengua. Fon guardonat en la Flor Natural Lleopolt Trénor i Palavicino pel seu poema “*Nit de Albades*”.

1.8.3. LA REVITALISACIO I EL LLORENTINISME (1893-1903).

Les eleccions d'agost de 1893 portaren a la presidència a Honorat Berga Garcías, qui estaria al front de la Societat durant onze anys. La primera junta que presidi fon la següent:

Presidente: Honorato Berga Garcías. Vicepresidentes: José Bodría Roig y José Aguirre Mاتيول Tesorero: José Martinez Aloy. Bibliotecario: Leopoldo Trénor Palavicino. Setretario: Teodoro Llorente Falcó. Vicesecretarios: Francsico Badenas y Antonio Barberá David. Vocales: Vicente Senís Roca, Viconde de San Germán, José María Carrau, Francisco Tarín Juaneda, Ramón Suárez Artalejo y José Iranzo Orellana. Publicaciones: Teodoro Llorente Olivares. Juegos Florales: Eduardo Escalante. Literatura: José Puig y Torralva. Arqueología: José Sánchis Pertegás. Centro Excursionista: Facundo Burrial Guillén. Intereses materiales: Julio Magraner. Música: Amancio Amorós. Pintura: Germán Gómez Niederleitner.
--

L'acertada gestio de Berga al front de Lo Rat Penat marcaria epoca en l'història de l'entitat que va vore regularisada la seua activitat i sanejada la seua economia gojant d'una estabilitat desconeguda durant molts anys. Era Honorat Berga d'orige mallorqui; son pare era consignatari de barcos que s'establí en la ciutat de Valencia. Jove advocat, en prestigi professional, començà a freqüentar l'amistat en Llorente, en la filla menor del qual, Josefina, la que havia segut Regina dels Jocs Florals de 1897, se casà. Estretament vinculat a Llorente, este tornà a eixercir una forta influència en Lo Rat Penat, encara que allo no signifiqui menyscapte en la valia del nou President, els encerts del qual foren molts a lo llarc del seu dilatat periodo. Els temps havien canviat, molts dels vells ratpenatistes fundadors havien ja desaparegut i una nova generacio vingue a substituir-los al cap de l'entitat, si be, sempre seguint les pautes estètiques del mes senil de tots els fundadors: Teodor Llorente. Aixina, les distintes composicions de les juntes directives que cada any se van renovant tenen un denominador

⁸³ *Almanaque de Las Provincias* per a 1894, p. 129.

comu: un llorentinisme que dugue a certs sectors (com als republicans) a apartar-se de Lo Rat Penat, lo que no impedi que una vegada els blasquistes conseguiren el poder en l'Ajuntament de Valencia, les relacions seguiren sent de cooperació estreta en el president honorífic, es a dir, el mateix Ajuntament.

Per altra part, este llorentinisme estetic no se traduïa en alguna cosa política, ya que Llorente—lligat al projecte de Silvela dins del Partit Conservador— no utilisava Lo Rat Penat com a plataforma política. Al contrari, participaven com a mantenedors en els Jocs Florals prestigiosos lliberals (Canalejas, Amali Gimeno)—es a dir, membres del principal partit competidor del conservador en les eleccions— i inclús mantenedors republicans (el més destacat d'ells Pi i Margall que, al no poder acudir, fon substituït per Vicent Blasco Ibáñez, en 1898). Es ilustratiu al respecte el quadro que reproduïm a continuació en el que figuren els poetes premiats, regines de la festa i mantenedors en cada u dels anys corresponents a les primeres dècades de la Societat, en els que encontrem personalitats de tot l'espectre polític:

1879.- Poeta premiado: Teodoro Llorente
Reina de la fiesta: María Llorente Falcó
Mantenedor: Félix Pizcueta Gallel.

1880.- Poeta premiado: José Félix Pizcueta
Reina de la fiesta: Ana Paulín y de la Peña, baronesa de Cortes.
Mantenedor: Víctor Balaguer.

1881.- Poeta premiado: Juan Rodríguez Guzmán.
Reina de la fiesta: Isabel de la Cerda, de Andreu.
Mantenedor: Cirilo Amorós Pastor.

1882.- Poeta premiado: Jacinto Labaila.
Reina de la fiesta: Magdalena García Bravo.
Mantenedor: Tomás Forteza.

1883.- Poeta premiado: José Aguirre Matiol.
Reina de la Fiesta: Elvira Lozano y Almunia.
Mantenedor: José Cristóbal Sorní.

1884.- No hubo Juegos Florales por temor a la epidemia del cólera que hizo suspender los festejos de la Feria de Julio.

1885.- Poeta premiado: Víctor Iranzo Simón.
Reina de la fiesta: Casilda Amorós y Manglano.
Mantenedor: Félix Pizcueta Gallel.

1886.- Poeta premiado: Constantí Llombart.
Reina de la fiesta: Manuela Inés Rausell.
Mantenedor: Carmelo Calvo Rodríguez.

1887.- Poeta premiado: Teodoro Llorente.
Reina de la fiesta: Margarita Azcárraga y Fesser.
Mantenedor: Jaime Martí.

1888.- Poeta premiado: Pedro Bonet Alcantarilla.
Reina de la fiesta: María Hernández y la Figuera.
Mantenedor: Ramiro Ripollés.

1889.- Poeta premiado: José María Latorre.
Reina de la Fiesta: Rosalía Vera Ceballos.
Mantenedor: Roque Chabás.

1890.- No hubo Juegos Florales por la epidemia del cólera.

1891.- Poeta premiado: Francisco Barber y Bas.

Reina de la fiesta: María Mascarós Abargues.

Mantenedor: Francisco Pí y Margall (a quien representó Vicente Blasco Ibáñez).

1892.- Poeta premiado: Carlos Llinás.

Reina de la fiesta: Josefina Frígola y Caruana.

Mantenedor: Luis Cebrián Mezquita.

1893.- Poeta premiado: Leopoldo Trénor Palavicino.

Reina de la fiesta: Rafaela Andreu y Lacerda.

Mantenedor: José Canalejas Méndez.

1894.-Poeta premiado: Ramón Andrés Cabrelles.

Reina de la fiesta: Emilia Fontanals y Pujals.

Mantenedor: Amalio Gimeno Cabañas.

1895.- Poeta premiado: Juan Bautista Pastor Aicart.

Reina de la fiesta: María de los Desamparados Soler.

Mantenedor: Ramón Nocedal.

1896.- Poeta premiado: Antonio Palanca.

Reina de la fiesta: Gabriela Rodríguez de la Encina, baronesa de Benidoleig.

Mantenedor: Gonzalo Julián Martín.

1897.- Poeta premiado: José María Puig Torralba.

Reina de la fiesta: Josefina Llorente Falcó.

Mantenedor: Francisco Silvela.

1898.- Poeta premiado: Francisco Badenes Dalmau.

Reina de la fiesta: Francisca Berga Garcías.

Mantenedor: Francisco Moliner y Nicolás.

1899.- Poeta premiado: José F. Sanmartín y Aguirre.

Reina de la fiesta: Teresa Hernández y la Figuera.

Mantenedor: Honorato Berga Garcías.

1900.- Poeta premiado: Juan Espiau.

Reina de la fiesta: María de la Concepción Maestre y Guzmán.

Mantenedor: Juan Alcover.

1901.- Poeta premiado: Maximiliano Thous.

Reina de la fiesta: Rafaela de la Selva.

Mantenedor: José Puig y Boronat.

1902.- Poeta premiado: Juan Bautista Pont.

Reina de la fiesta: Mercedes Silvestre y Sabater.

Mantenedor: No lo hubo. Leyó un discurso José Sanchis Sivera, miembro del Jurado.

1903.- Poeta premiado: Francisco Ubach y Vinyeta (que faltó al carácter de inédita requerido para la flor natural).

Reina de la fiesta: Teresa de la Figuera y de la Cerda.

Mantenedor: Emilio Borso di Carminati.

Precisament, el pretes apoliticisme del llorentinisme, la pretensió de que el valencianisme fora estrictament cultural, fon criticat per alguns; pero, en qualsevol cas, tingue el merit de servir d'aglutinant i de conservar el foc sagrat de les manifestacions lliteraries (Jocs Florals) que, d'haver segut Lo Rat Penat lloc de confrontació política, provablement no s'haurien produït ni en la regularitat ni en la qualitat en que se produïren, i sobre tot es dubtos que si s'haguera vinculat a un moviment polític, Lo Rat Penat ho haguera sobreviscut. Al mantindre's com a una associació estrictament cultural ha passat per totes les difícils conjuntures polítiques del segle XX.

1894-1895.-

Presidente: Honorato Berga Garcías

Vicepresidentes: José Bodría Roig y José Aguirre Matiol.

Tesorero: José Martínez Aloy.

Bibliotecario: Francisco Martí Grajales.

Secretario: Teodoro Llorente Falcó.

Vicesecretarios: Francisco Badenes Dalmau y Alejandro Sánchez de León.

Vocales: Vicente Senís Roca, José María Carrau Juan, Francisco Tarín Juaneda, José Puig Boronat, Salvador Adrién Mur y Antonio Palanca Hueso.

Publicaciones: Teodoro Llorente y Olivares.

Juegos Florales: José Sanchis Pertegás.

Teatro: Eduardo Escalante.

Centro Excursionista. Facundo Burriel Guillén.

Literatura: José María Puig y Torralba.

Ciencias histórico-arqueológicas: José E. Serrano Morales.

Intereses materiales: Julio Magraner.

Música: Salvador Giner (presidente honorario), Amancio Amorós (presidente efectivo).

Pintura: Germán Gómez Niederleitner.

1895-1896.-

Presidente: Honorato Berga Garcías.

Vicepresidentes: José Martínez Aloy y José Puig Boronat.

Tesorero: José María Carrau Juan.

Bibliotecario: Francisco Martí Grajales.

Secretario: José Roig Roig.

Vicesecretarios: Alejandro Sánchez de León y Francisco García Collado.

Vocales: Francisco Tarín Juaneda, Salvador Adrien y Mur, Antonio Palanca Hueso, Pedro Bonet Alcantarilla, Francisco Badenes Dalmau y Antonio de Cidón.

Publicaciones: Teodoro Llorente Olivares.

Juegos Florales: Julio Magraner.

Literatura: José E. Serrano Morales.

Arqueología: Luis Cebrián Mezquita

Exfrusionista: Facundo Burriel Guillem.

Música: Salvador Giner.

Pintura.: José Bodría Roig.

Intereses materiales: Faustino Barberá Martí.

Comisión de Teatro: José María Puig Torralva. Vice: José Escalante Feo.

1896-1897.-

Presidente: Honorato Berga Garcías.

Vicepresidentes: José Martínez Aloy y José María Puig Torralba.

Tesorera: Antonio Palanca Hueso.

Contador: Francisco Badenes.

Bibliotecari: Faustino Barberá
 Secretario: José Roig y Roig.
 Vicesecretarios: Alejandro Sánchez de León y Antonio Cidón.
 Vocales: Pedro Bonet Alcantarilla, Antonio López Rodríguez, José Épila, Juan Espiau, José Rodrigo Pertegás y Antonio Roig Civera.
 Literatura: Vicente Calabuig y Carra.
 Ciencias histórico-arqueológicas: Francisco Martí Grajales.
 Centro Excursionista: Facundo Burriel.
 Pintura: Julio Cebrián Mezquita.
 Música: Manuel Penella.
 Intereses materiales: José Bodría.
 Publicaciones: Teodoro Llorente.
 Juegos Florales: Luis Cebrián Mezquita.
 Teatro: Francisco Palanca y Roca.

1897-1898.-

Presidente: Honorato Berga Garcías.
 Vicepresidentes: José Bodría y José María Puig Torralba.
 Tesorero: Antonio Palanca y Hueso.
 Contador: Francisco Badenas Dalmáu.
 Bibliotecario. Faustino Barberá.
 Vocales: Antonio López Rodríguez, Juan Espiau Bellveser, Francisco Carreras Vallo, Camilo Urios, José María Bernal, Manuel Taroncher.
 Vocal honorario: Vicente Senís Roca.
 Secretario: José Roig.
 Vicesecretarios: Alejandro Sánchez de León y Juan Bta. Carbonell.
 Literatura: Luis Cebrián.
 Arqueología: José Martínez Aloy.
 Centro excursionista: Facundo Burriel Guillem.
 Pintura: Julio Cebrián Mezquita.
 Música: Manuel Penella.
 Intereses materiales: Francisco Martí Grajales.
 Publicaciones: Teodoro Llorente Olivares.
 Juegos Florales: Vicente Calabuig Carra.
 Teatro: Francisco Palanca y Roca.

1898-1899.-

Presidente: Honorato Berga Garcías.
 Vicepresidentes: José Bodría y Faustino Barberá.
 Tesorero: Antonio Palanca.
 Contador: Francisco Badenes.
 Bibliotecario: Francisco Martí Grajales.
 Vocales: Camilo Urios, Jose María Bernal, Manuel Taroncher, Antonio Lopez, Agustin Paredes Nebot, Francisco Carreres Vallo,
 Vocal honorario: Vicente Senís.
 Secxretario: José Roig y Roig.
 Vicesecretarios: Alejandro Sánchez de León y Juan B. Carbonell.
 Literatura: Luis Cebrián Mezquita.
 Arqueología: José Martínez Aloy.
 Centro Excursinista: Facundo Burriel.
 Música: Manuel Penella.

Intereses materiales: Barón de Alcalá.
 Publicacions: Teodoro Llorente Olivares.
 Juegos Florales: Vicente Calabuig y Carra.
 Teatro: José Puig Torralba.
 Pintura: Julio Cebrián Mezquita.

1899-1900.-

Presidente honorario: Teodoro Llorente.
 Presidente efectivo: Honorato Berga Garcías.
 Vicepresidentes: José Bodría Roig y Faustino Barberá.
 Tesorero: Antonio Palanca Hueso.
 Contador: José Roig y Roig.
 Bibliotecario: Francisco Martí Grajales.
 Vocales: Manuel Taroncher, Alejandro Sánchez de León, Agustín Paredes Nebot, Juan B. Carbonell, Camilo Urios, Antonio López.
 Secretario: Francisco Badenes Dalmáu
 Vicesecretarios: Juan Perez Lucía y Facundo Burriel G. Polavieja.
 Literatura: Luis Cebrián.
 Arqueología: José Martínez Aloy.
 Excursionista: José Puig Boronat.
 Música: Manuel Penella.
 Publicaciones: José E. Serrano Morales.
 Juegos Florales: Barón de Alcalá.
 Teatro: José María Puig Torralba.
 Intereses materiales: Luis Crumiere.
 Pintura: Julio Cebrián.

Honar als ratpenatistes fon una de les principals empreses del president Berga des de que se feu carrec dels ramals de la Societat. Ya en 1893, el 24 de novembre, se posà una placa commemorativa en la “caseta blanca” de Betera, en recòrt a Querol. Alla anaren representants de l’Ateneu i de Lo Rat Penat; el canonge Rocafull celebrà una missa; se descobri la placa commemorativa que portava un bust de bronze de Querol, obra de Marià Benlliure. La placa resava aixina: “El día 24 de octubre de 1889/falleció en esta casa, a la que vino/buscando alivio y descanso/VICENTE WENCESLAO QUEROL/insigne poeta/el Ateneo y Lo Rat Penat de Valencia/le dedican este recuerdo/Téngale Dios en su gloria”; Carles Téstor llegí la poesia de Querol *Ausencia* i Teodor Llorente, per encarrec de la familia Querol, donà les gracies a tots.

1.8.3.1. LA “BIBLIOTECA DE LO RAT-PENAT”.

Les dificultats econòmiques per les que travessà l’entitat des dels temps de la seua fundacio no permeteren realisar la publicacio de poesies, treballs i discursos inaugurals de curs o dels oradors del consistori de mantenedors dels Jocs Florals; a soles esporadicament havia aparegut alguna publicacio d’esta indole costejada pel pare de la Regina de la festa⁸⁴ o en algun recolzament institucional. I no perque no hi haguera intencio de ferho des dels primers temps; el 17 d’agost de 1879 n’hi ha un acort de la Junta Directiva: “S’acordá la publicació de un folleto compost dels discursos pronunciats en los últims Jochs Florals, poesies premiades per el

⁸⁴ Valguen com a eixemple el *Homenaje á la Srta. Na Maria Llorente y Falco, primera reyna de la festa*, impresa per Domenech, en 1879, (en la fotografia de la Regina i les poesies de Llorente, Querol, Balaguer, Mistral i Iranzo) i el *Homenaje de Lo Rat-Penat Societat de Amadors de les Glories Valencianes a la Srta. D^a. Josefina Llorente y Falcó, XVII Reyna dels Jocs Florals. Celebrats en Valencia. Establiment Tipogràfic Domenech. 1898* (en fototipia de Hauser i Menet. Madrit).

Honorable Consistori y llista dels senyors socios, comisionantse als Srs. Llombart y Thous pera que vegen la manera de publicarlo ab la major economia posible”⁸⁵. Frut d’est acort fon la publicacio del follet *Jochs Florals de 1879. Any I*, que imprimi Emili Pasqual en el seu establiment de la plaça del Temple en 1880, molt cuidat per l’entitat que prengue l’acort: “qu’els treballs que se han de publicar en el folleto que se va á imprimir ab motiu dels Jochs Florals ultimament celebrats, pasen a la Comisió de correcció de estil”⁸⁶. Posteriorment, el 20 d’agost de 1881, d’acort en l’ultima reforma del Reglament, se creà una Seccio de Publicacions que estava integrada per Labaila, Ferrer, Llorente i Torres, actuant com a secretari de la mateixa Llombart; pero, totes estes iniciatives no se traduïren en un augment notori de les publicacions. Inclus, l’edicio d’una revista portaveu de la Societat tardà en fer la seua aparicio i, quan ho feu, com ya hem vist, tingue una vida molt efimera.

Sanejada l’economia de la Societat des de que se feu carrec Berga de la presidencia, s’estague ya en condicions de sistematizar les publicacions de l’entitat. Aixina, s’iniciaren els treballs per a editar en anys successius una coleccio de llibres que difongueren les poesies guardonades en els Jocs Florals, les relacions dels treballs premiats, aixina com les fotografies de presidents i regines de cada any. S’inicià la seua publicacio en 1895 en l’aparicio del *Llibre d’Or dels Jocs Florals*, com a primer volum de la *Biblioteca de “Lo Rat Penat”* que se pretenia editar. Este llibre, impres per Frederic Doménech, en un prolec de Teodor Llorente en el que fea cronica de l’acte fundacional de l’Albereda, se dividia en tres parts: la primera, en les poesies que obtingueren la Flor Natural en les fotografies de les catorze primeres regines; en la segona, huit poesies d’assunts diferents que tambe alcançaren premis ordinaris; i en la tercera, completa i exacta relacio de totes les obres llieteraries i artistiques premiades en els Jocs Florals des de l’any de la seua fundacio fins a 1894.

En 1896, se repartí, aixi mateix, als socis el segon volum de la *Biblioteca*, en el titul de *Brots de llorer*. Prologat per Francesc Martí Grajales i primorosament editat per Frederic Doménech, en la seua imprenta del carrer de la Mar. Se troba, aixi mateix, dividit en tres parts: en la primera, figuren les poesies premiades en els ultims Jocs Florals; en la segona, n’hi ha una triada seleccio de poesies que alcançaren premi en anteriors certamens, servint de complement a les publicades en el *Llibre d’or*; i en la tercera, s’inclouen cantars valencians de varis autors, tambe premiats. El volum s’acaba en una relacio oficial dels treballs guardonats en l’ultim certamen, ilustrada en retrats de la Regina dels Jocs Florals, Ampar Soler i de Castro, Constanti Llombart i Vicent Boix, aixina com dels tres primers presidents de la Societat: Feliu Pizcueta, Teodor Llorente i Jacint Labaila.

A principis de giner de 1897 aparegue el tercer tom de la *Biblioteca* de la corporacio. En el titul de *Flors d’enguany*, s’iniciava en un prolec en el que mencionaven els treballs realisats durant el curs 1895-96 en apunts biografics dels presidents Rafael Ferrer i Bigné, Vicent Pueyo i Ariño, Ferran Reig i García, Ciril Amorós Pastor, Pasqual Frígola i Ahís i Lluís Cebrián Mezquita, en els seus retrats, precedits pel de la Regina dels Jocs Florals, Gabriela Rodríguez de la Encina i Abargues, baronesa de Benidoleig. En el restant del llibre, les tres seccions en que se dividix s’ocupen de: les poesies dels ultims Jocs Florals; les dels autors valencians presentades en anys anteriors; i, en una tercera part, les presentades pels poetes catalans i mallorquins.

El quart volum de la *Biblioteca* aparegue en juny de 1898 en el titul de *Capolls de rosa*. Editat com els anteriors per Frederic Doménech, en el seu prolec relata els treballs realisats per la societat. En el seu contingut: els discursos pronunciats per Francesc Silvela, totes les poesies premiades i atres de Querol, Iranzo i Escalante. El volum va ilustrat en els retrats de la 17ª Regina dels Jocs Florals, Josefina Llorente i Falcó, aixina com els dels senyors Silvela, Querol, Iranzo i Escalante.

A mitan de decembre de 1899 se repartí entre els socis el quint volum de la *Biblioteca* de “Lo Rat Penat”. Baix el titul de *Cants de la terra*, el seu esquema segui sent el mateix. En el prolec se contenen els treballs realisats per la societat en els ultims dos anys. A continuacio se troben les poesies premiades en els Jocs Florals de 1898 i 1899 a les que seguixen les obres dramatiques d’Antoni Palanca i Josep Maria Puig Torralba, premiades en els indicats certamens. S’ilustra l’obra en les fotografies de les regines 18^a i 19^a, Francesca Berga

⁸⁵ *Llibre d’Actes de Lo Rat Penat*. Anys 1879-1881. Acta de la sessio del 17 d’agost.

⁸⁶ *Llibre d’Actes de Lo Rat Penat*. Anys 1879-1881. Acta de la sessio del 23 d’agost.

Garcías i Teresa Hernández de la Figuera. Al final del volum figura una interessant *Relació de les obres premiades en los Jochs Florals de Lo Rat Penat que se han publicat fora de esta Biblioteca*; quaranta dos títuls que venen a ser un clar exponent de l'activitat desenvolupada en el camp de l'investigació i difusió de l'història i cultura valencianes. Molts d'ells resulten hui una joia de bibliòfils i font indispensable per a historiadors: *Los fills de la Morta-viva. Apunts bio-bibliogràfics pera la història del renaixement lliterari llemosí en Valencia*, de Constanti Llombart (València, Emili Pasqual, 1879); *Biografía de Juan de Juanes. Su vida y obras, sus discípulos e influencias*, per Francesc de P. Vilanova i Pizcueta (València, Pasqual Aguilar, 1884); *Instituciones gremiales. Su origen y organización en Valencia*, per Lluís Tramoyeres Blasco (València, Doménech, 1889); *Biografía y elogio de fray Juan Gilabert Jofré, fundador del Hospital general de Valencia*, per Josep Zapater i Ugeda (València, Llibreria de Pasqual Aguilar, 1883); *Los Gremios de Valencia. Memoria sobre su origen, vicisitudes y organización*, pel Marques de Cruilles (València, Imprenta de la Casa de Beneficència, 1883); *Casos y cosas de Castellón. Estudios históricos premiados...* per Joan A. Balbás (Castello, Josep Armengot, 1884); *Sagunto: su historia y sus monumentos*, per Antoni Chabret (Barcelona, Tip. dels Successors de N. Ramírez i C^a, 1888); *Historia de la Fiel y Leal Ciudad de Castellón de la Plana*, per Arcadi Llistar Escrig (València, Imp. de Francesc Vives i C^a, 1887); *Influencia que ejerció la dominación de los árabes en la Agricultura, Industria y Comercio de la provincia de Castellón de la Plana*, per Melchor Bellver i Vicent del Cacho (Castello, F. Segarra, 1889); *El libro de la provincia de Castellón*, per Joan A. Balbás (Castello, F. Armengot, 1892); *Reseña histórica en forma de Diccionario de las imprentas que han existido en Valencia desde la introducción del arte tipográfico...* per Josep Enric Serrano Morales (València, F. Doménech, 1899); *Diccionario biográfico de artistas valencianos*, pel Baró d'Alcalali (València, F. Doménech, 1897)...

El sext volum de la *Biblioteca de "Lo Rat Penat"* el constituïx el *Nou llibret de versos* de Teodor Llorente. La seua portada resa aixina: *Lo Rat Penat, VI. Nou llibret de versos escrit per Tedor Llorente, mestre en gay saber. Valencia, Estampa de Federich Domenech, Editor. Carrer de la Mar, número 65. 1902.* Conté el retrat de Teodor Llorente en la seua firma, el motiu de l'edició, per J.E. Serrano Morales i la "*endressa del primer llibret de versos al senyor don Marian Aguiló*". Dividit en dos parts, consta de 268 pàgines en les poesies de Llorente. Pocs anys mes tart, en 1909, se edità de nou en un interessant i clarificador preambul de M. Menéndez i Pelayo, com a "*segona edició molt augmentada*", editat així mateix per Frederic Doménech. Esta segona edició conté la dedicatòria que en 1903 dirigira Llorente a Mistral al enviar-li la seua obra com a resposta a la nota que este li remetera el 27 de juny de 1903 en l'homenaje tributat a Llorente en eix any:

“Endressa á Federich Mistral.

Poeta coronat d'eternals llors,
que en les potentes mans tens nostres cors,
jo't duch, arreplegant cantars dispersos,
com un pomell de valencianes flors,
el meu *Llibret de versos*.

T. Llorente

Maillane, 27 d'agost de 1903”.

Posteriorment, en temps de la presidència del Baró d'Alcalali, voria la llum el volum VII de la *Biblioteca de "Lo Rat Penat"* baix del títul de *Sis florades (1900-1905)*; estampat com el restant per l'impremta de Doménech, en 1908, ademes del prolec i poesies guardonades, s'il·lustra en les fototopies de Hauser i Menet que representen a les regines 20^a a 25^a. Conté les poesies guardonades en cada u dels sis anys, així com un extracte dels discursos pronunciats pels mantenedors respectius.

1.8.3.2. ELS ULTIMS ANYS DEL SEGLE.

Recobrada la vitalitat d'atres temps, Lo Rat Penat, sempre present en les efemerides i festejos valencians, inicià la seua presència en el mon popular de les falles de la ciutat establint un premi consistent en una repli-ca de les "banderoles" que se concedi al millor dels monuments, plantat en aquell any de 1895 en la plaça de la Pilota. En anys successius se premiaria novament ad eixa mateixa falla, a la de l'hort de Corders i a la de la plaça del Parterre. Esta iniciativa fon imitada anys despres, en 1901, per l'Ajuntament que escomençà a pre-miar a la millor falla, mamprenint per la del carrer de Russafa, mentres els valencianistes de Lo Rat Penat con-cediren el seu premi en eix any a la de la plaça de les Comedies. Així mateix, seguint en la seua llinia de retre homenage als mes destacats personages valencians, aprofitant la seua estancia estiuenca en Valencia, foren nomenats socis de merit els germans Josep i Marià Benlliure. Igualment, se rendi memoria al Marqués de Campo colocalant una placa commemorativa de marbre negre en la seua casa natalicia, en la plaça del Mercat, numero 80, en l'inscripcio següent: "Al ilustre valencià / Exim.Sr.D. Joseph Campo Pérez / Marqués de Campo / que naixqué en esta casa á 22 de maig de 1814 / y á qui tants beneficis deu sa patria / Lo Rat Penat / Societat de Amadors de les Glories Valencianes / dedica aquesta memoria. / Any 1895".

Molt sentida fon la mort d'Eduart Escalante, ratpenatiste dels primers temps, ocorreguda el 30 d'agost de 1895, un mes en el que buida la ciutat, a penes uns quants amics acompanyaren a l'ilustre saineter a la seua ultima morada. No havien passat quinze dies quan el seu amic, i tambe autor dramatic, Enric Gaspar, dirigi una carta oberta, "Por Eduardo Escalante", a Teodor Llorente, publicada en *Las Provincias*, en la que reclamava per a l'autor els honors mereixcuts⁸⁷. Esta iniciativa consciencià a la societat valenciana i el 17 de setembre se promogué una reunió de totes les entitats lliteraries i recreatives de la ciutat, seguida d'atra celebrada el 27 del mateix mes en el salo de sessions de la Diputacio Provincial en la que s'acordà erigir un monument en lloc public, que perpetuara el recòrt d'Escalante, i un mausoleu en el cementeri general, si prestaven per ad aixó els fondos recaptats. Se formà una comissio recaptatoria que, presidida per Honorat Berga, organisà funcions teatrals a tal efecte en els teatres de Russafa i Apolo. Pero, sense cap dubte, la de major repercussio i que donà una idea de l'acceptacio i reconeiximent del nostre autor fora de Valencia fon la portada a terme en el Teatre Espanyol de Madrit, a on se formà atra junta presidida per Joan Navarro Reverter, en aquell llavors ministre de Facenda; ad esta funcio assistí la Reina regent, l'infanta Isabel i atres membres de la familia real. El bust d'Escalante, obra de Marià Benlliure, fon coronat en l'escenari. Fon una solemne sessio en la que la compan-ya de Maria Guerrero interpretà la comedia de Bretón de los Herreros *Marcela o cuál de los tres*; en acabant, un aproposit escrit ex profes per a l'acte per Rafael Liern, titulat *Sesión de honor*; i, per ultim, la peça d'Escalante *Bufar en caldo gelat*, que dirigi l'actor valencià Felip Carsí, que formava part d'aquella com-panyia. La mateixa Maria Guerrero, en l'aproposit representà a una florista valenciana cantant algunes coples en la nostra llengua. En la coronacio del bust foren llegides algunes poesies de Teodor Llorente i de Josep Echegaray.

El monument a Escalante fon encarregat a Marià Benlliure; compost per un bust de bronze i pedestal de marbre blanc en la corresponent inscripcio i quatre planches en les que figuraren algunes escenes dels sainets d'Escalante. La dedicatoria diria aixina: "Al popular sainetero valenciano Eduardo Escalante dedica Valencia este recuerdo, 1899". Acabada l'obra, el 22 de juliol fon colocada en la Glorieta i entregada a la ciutat.

El trasllat de la seu social al numero 20 del carrer Embaixador Vich, permete el 21 de març de 1896 rea-lisar la sessio inaugural de l'entitat en la deguda solemnitat; abans era impossible per no dispondre de local adequat. De nou els discursos inaugurals, les memories dels treballs realisats en els ultims anys i les velades lliteraries en les que, una vegada mes, les poesies de Llorente, Palanca i Hueso, Puig Torralba, Cebrián, Bodría, Espiau, Cabrelles, Roig Bataller, Bonet Alcantarilla, Epila, Trénor, Serret, Gimeno i Alufre, entre atres se veren

⁸⁷ La dita carta, aixina com la que, en el mateix sentit, dirigira Rafael María Liern al president de Lo Rat Penat, se troben reproduïdes en les pp. 115-121 del *Almanaque de Las Provincias* per a 1900.

amenisades per les composicions de Penella, Amorós, Úbeda, Lambert Alonso, Higini Vives i interpretacions de l'Orfeo infantil i de la Camara Obrera. Celebre fon, així mateix, la sessió organitzada en honor a la Mare de Deu dels Desamparats en la que Fausti Barberá, en un hermos discurs, feu historia de la advocació de la Santa Patrona. I, també de nou, en major força l'activitat del centre excursionista que en estos anys visitava Sueca, els centres taulellers de Manises, Chiva, Requena i Utiel, en 1896; i Cullera, Alberic, Gandia, Sant Jeroni, Beniarjo i Oliva, Denia, Xabia, Ondara, Gata, Calp, Altea i Benissa.

El curs de 1896-1897 s'inaugurà en una memorable velada, el 16 de desembre, en honor a Constanti Llombart, deute contret per l'entitat de cara al seu "soci fundador" des dels dies de la seua mort en 1893. Pronuncià el discurs panegíric un ratpenatista de la nova generació, Ramon Andrés Cabrelles, llacor nova dins de Lo Rat Penat que, en el temps, estava cridat a ser u dels elements més vius i representantius de la ja veterana societat. En cert modo, encarnava eix esperit jove dins de la Renaixença capaç d'escriure, pintar, compondre un poema o "plantar" una falla. En canvi, la seua trajectòria com a ratpenatista no era recent; ja portava llargs anys de rodage junt al seu amic Constanti Llombart. Naixcut en l'horta de Campanar, estudià en l'Escola de Belles Arts de Sant Carles mentres era aprenent en un taller d'orfebreria, passant després a ajudar a son pare que tenia una llibreria de vell. Allí conegué a Llombart que freqüentava l'establiment. Aplegà a congeniar tant en el llibrer i el seu fill que al final passaren a viure a la seua casa. En efecte, Llombart havia perdut a sa mare, Maria Llombart i Hueso, en 1887 i quedava a soles i en pocs recursos, únicament els aforros de sa mare, els pocs ingressos del *Diccionario* i el pis del carrer de Pelai, 32. Tement la soletat, arribà a proposar als Cabrelles, que vivien rellogats en altra família, que passaren a viure en ell; i aixina fon com Cabrelles aplegà a convertir-se en el discipul i acompanyant inseparable fins a la mort de Llombart. Atres velades d'este mateix curs se dedicaren a recordar a Joaquim Balader, el famos autor de *Els bessons de Sedaví*, el 26 de gener, actuant com a panegirista Martí Grajales; i al primer president de l'entitat, Feliu Pizcueta, en discurs de Lluís Cebrián Mezquita.

Mentriamentres, quedaven en el camí vells ratpenatistes als qui l'entitat sabe recordar en les seues velades apologetiques: Francesc Barber i Bas, Ferran Reig i García i Rafael María Liern. El curs 1897-1898 s'inaugurà el 30 d'octubre en una velada en honor a Francesc Palanca i Roca, el malograt autor de *Tres roses en un pomell*, mort en 1897; hague, així mateix, atres velades dedicades a Querol, el 30 de novembre, en la que pronuncià el discurs Josep Maria Puig Torralba, intervenint, ademes, el seu amic intim i poeta, Aguirre Mاتيول, ademes de la del 13 de desembre, dedicada a Francesc Barber Bas, en la que feu la seua necrològica Lleopolt Trénor Palavicino.

Esta clara revitalisació de Lo Rat Penat era celebrada pel cronista de *Las Provincias*:

"Cada vez toma más incremento esta distinguida sociedad. Durante el último año puede decirse, sin ofensa para nadie, que los *Amadors de les glories valencianes* han conseguido con sus excursiones, visitas, veladas y conferencias colocar á *Lo Rat Penat* á una envidiable altura. ¡Lástima que otras corporaciones científicas y literarias no sigan su ejemplo!"⁸⁸

"La sociedad de *Amadors de les glories valencianes* ha tenido durante el pasado año una vida muy animada. Veladas literarias, conferencias, visitas a monumentos notables de la ciudad. Es la sociedad literaria que más trabaja y esto le vale el aplauso de cuantos se interesan por el progreso intelectual de nuestra ciudad"⁸⁹.

⁸⁸ *Almanaque de Las Provincias* per a 1899, p. 129.

⁸⁹ *Almanaque de Las Provincias* per a 1900, p. 147.

Des de 1898, en que se feu carrec de la direccio de la seccio de ciencies historic-arqueologiques Josep Martínez Aloy, croniste de la provincia, desplegà en la seccio una incansable activitat. Els estudis i conferencies sobre diversos temes se succeiren: Eduart Soler sobre *Antigüedades de Jávea y pueblos de La Marina*; Bodría sobre objectes de ceramica i orfebreria; Puig Torralba, sobre recialles arqueologiques de la regio i una academia lliteraria desconeguda del segle XVII; Roc Chabás, sobre Arnau de Vilanova i uns sermons de Sant Vicent Ferrer; Serrano Morales, sobre Vicent Cabrera, l'impressor; Espia, sobre pragmatiques del XVI i XVII; Badenes, sobre folclor valencià; Tramoyeres i Valls, sobre ceramica; Nebot, sobre fonologia valenciana; Vilanova, sobre el pintor Gaspar de la Huerta; Fausti Barberá sobre l'autor de l'himne de Riego; Martínez Aloy, sobre les torres de Quart; García Collado sobre sistemes pedagogics anteriors a la conquesta de Valencia; Burguera, sobre els pintors que precediren a Joanes; Aixa, sobre arquitectura antiga; Angresola, sobre la fundacio del nostre Hospital; Ontavilla sobre el criticisme historic en el segle XVIII; García de Cáceres sobre antiqvetats de la serra d'Espada; Rodrigo Pertegás, sobre els cirugians de Valencia en el XV i Martí Grajales sobre Melchor de Villena.

Aixi mateix, Josep Martínez Aloy, en la seua incansable activitat, inicià les visites a centres historics d'interes en la mateixa ciutat: iglesies de Sant Joan de l'Hospital, Sant Bertomeu, Convent de l'Encarnacio, Santa Creu, Sant Marti, Santa Llucia, Santa Monica, Sant Andreu, Sant Agusti, Colege de la Presentacio, Sant Miquel, Sant Sebastia, el Salvador, Santa Catalina, Archiu de la Catedral, Palau arquebisbal, cases gremials de moliners, corders, pellers, mestres d'obres i obrers, Colege de l'Art Major de la Seda i fusters, casa del marquès de l'Escala, Almodi, Museu, Hospital de Sant Llacer, hostals de Sant Esteve i Sant Vicent, casa dels beguins, colege dels Chiquets de Sant Vicent Ferrer, preso de Sant Agusti, torres de Quart, Archiu Municipal, Hospital Provincial, Escoles d'Artesans, Creu Coberta, colege de les Escoles Pies i la colleccio d'antiquetats de don Benet Fierros.

I no fon menor l'activitat desenrollada per la seccio de ciencies historic-arqueologiques en el curs de 1898-1899. De nou, els investigadors valencians tingueren ocasió en els salons de Lo Rat Penat de fer publicis els seus ultims treballs i estudis sobre temes valencians, molts dels quals se traduiren en acabant en articles i llibres en la nostra publicistica: Vicent Alcaine, dissertà sobre les restauracions fetes en Valencia i metodo seguit en les mateixes; Joaquim Casañ i Alegre, sobre Cerdán de Tallada i les seues obres; Constanti Gómez Salvador, sobre pintors realistes valencians del segle XVII; Lluís Minguet Albors, sobre el passeig de l'Albereda; Marcel Cervino, sobre l'influencia de les excursions artistic-retrospectives en el perfeccionament de l'istoria; Josep Nebot Pérez, al voltant de la protohistoria valenciana; Manuel Peris Ferrando, sobre l'arquitectura valenciana; Joan Espiau Bellveser, sobre numismatica valentina; Lluís Tramoyeres, sobre l'utilitat de l'estudi de l'arqueologia; el Baro d'Alcalali, sobre l'expulsió dels moriscs; Enric Blay i Benzo, sobre el realisme en l'art; Rafael Valls i David, sobre el P. Tosca i els matematics valencians; Roc Chabás, sobre descobriments arqueologics fets en Toledo i que se relacionen en l'istoria eclesiastica de Valencia; Serrano Morales, sobre els primers impressors valencians; Agusti Paredes Nebot, sobre l'antic gremi de corders; Lluís Cebrián Mezquita, sobre l'institucio parroquial en Valencia; el presbiter Pasqual Boronat (L. de Ontavilla), sobre el criticisme espanyol en el passat segle; Manuel Cortina, sobre el "Micalet" i els seus projectes de restauracio; Pere Sucías Aparicio, sobre les ordens militars en el nostre antic regne; Juli Oltra de Leonardo, sobre la plaça de bous; i Efre Beltran i Calpe, sobre el pintor de ceramica Francesc Dasí.

La mateixa seccio continuà les visites iniciades en el curs anterior, examinant la cantitat d'obres notables de gran valor artistic conservades en les iglesies de Sant Llorenç, Sant Antoni Abat, Sant Nicolau i els Sants Joans; les ermites de Carraixet, Sant Miquel de Sisternes, del Crist, del Rosari i del Sucre; els palaus dels Comtes de Cervello i del Marquès de Dosaigües; les colleccions d'antiquetats dels senyors Llano, Calatayud i Bernal; el "Micalet" i els edificis de Sant Miquel dels Reis, imprenta de Rius i Banys de l'Almirant.

Tan activa com sempre fon la seccio d'Excursionisme despres d'haver arreplegat el testic del vell Llorente Facunt Burriel Guillén. A les activitats desenrollades fins a 1897, seguirien les realisades en el curs 1897-1898 en visites a Alaquas i Torrent, el 12 de decembre; a Aldaya, en giner; a Xativa, Canals, Montesa, Moixent, Font

de la Figuera, Anna, Chella, Bolbaite i Enguera, el 25 de setembre; a Carlet, el 16 d'octubre; a Alginet, Llombay, Catadau i Alfarp, el 30 del mateix mes; i a Silla, Alcasser i Picassent, el 27 de novembre.

I, al marge de totes estes activitats habituals en cicle anual de l'entitat, Lo Rat Penat seguia trobant-se present en quantes ocasions requeriren la seua presència en defensa de tot lo valencià. Es el cas, per eixemple de la Real Orde del Ministeri de Foment que disponia s'endugueren els documents historics de la Delegacio de Facenda de Valencia a Madrit, en 1898. D'immediat intervingue la Societat elevant raonada exposicio per a que se quedaren en l'Archiu del Regne de Valencia, com aixina succei.

1.8.3.3. LO RAT PENAT I L'AUGE DEL BLASQUISME.

La presidencia de Berga, sobre la que s'encontrava l'ombra del prestigios Teodor Llorente, portà a Lo Rat Penat a un bon numero d'exits, tant en l'aspecte lliterari com en la realisacio d'activitats valencianistes; per atra part, l'escenari ya no era el mateix que en el sorgiment de Lo Rat Penat; puix, en certa manera, s'havia trencat l'equilibri entre els poetes “de guant” i “de espartdenya” en favor dels primers despres de la mort de Constanti Llombart (1895). Al quedar-se Teodor Llorente com a supervivent entre els fundadors el seu prestigi era indiscutible. I, a pesar de la bona voluntat de Berga de que Lo Rat Penat fora la casa de tots els valencians, a poc a poc alguns d'ells criticaven obertament a l'entitat des de perspectives republicanes. A pesar de que havia segut membre de Lo Rat Penat, Vicent Blasco Ibáñez simbolisa l'oposicio mes clara i rotunda al llorentinisme. Oposicio que mai supongue obstruccio de les seues activitats; al contrari, quan el blasquisme obtinga l'Alcaldia de la ciutat de Valencia, la seua colaboracio en Lo Rat Penat sera estreta i lleal.⁹⁰

Efectivament, Blasco Ibáñez, procedent del federalisme pimargallia, dominarà la vida politica durant el principi de segle en un partit, el blasquiste, en el que figuren fervents i anticlericals masses republicanes. Sent com fon, la maxima figura politica, podria haver paliat dins de la Renaixença valenciana el llorentinisme que la caracterisava. Inclus, com hem vist, Blasco pertanygue al grup de jovens que aglutinà Llombart en les seues tertulies i entorn al seu *Calendari llemosí* (Cabrelles, Morote, Altamira, Constanti Gómez, Barber i Bas, Bonet Alcantarilla, Gadea Mir, Pep Latorre i Blasco Ibáñez) i arribà a donar-se d'alta com a soci en Lo Rat Penat. Formà part de la Junta Directiva, com a vocal en la presidencia del Baro de Cortes, en 1888, a on ya el verem en un ences discurs en l'aniversari de la mort de Vicent Boix; el mateix Llombart contà en ell com a vocal en l'ilusionat projecte de “La Oronella “. En 1891, quan Francesc Pi i Margall havia d'actuar com a mantenedor dels Jocs Florals, la seua indisposicio feu que Blasco Ibáñez el representara en el discurs de mantenedor.⁹¹ No obstant, en la mort de Llombart la Renaixença valenciana queda monopolisada ara per el “apoliticisme” de Llorente i els poetes “de guant”. Blasco Ibáñez se referia a Lo Rat Penat com a “madriguera de silvelismo y jesuitas” en el seu “gran mangoneador D. Teodoro Llorente”. Les profundes diferencies entre Llorente i Blasco venien des del mateix enterro de Llombart, episodi en el que tan destacada participacio tingue Blasco i al que ya nos hem referit en anterioritat. Ademes, l'activitat lliteraria de Blasco Ibáñez se desenrollà —si exceptuem aquelles breus colaboracions en les revistes dirigides per Llombart— en castella, per lo que el blasquisme, a lo manco com a moviment politic, se mostrà agressiu cap a Lo Rat Penat. En canvi, els blasquistes elegits com a regidors de l'Ajuntament de Valencia seguiren recolzant a Lo Rat Penat, participaven en els Jocs Florals i donaven els corresponents premis.

Per la seua part, el “llorentinisme” portà a la poesia a un camp, el dels poetes “de guant”, cada vegada mes distant de la parla popular. La poesia jocfloralisca se detenia en la contemplacio d'una Valencia idilica, euforica, romantica, orgullosa de les seues terres, del seu passat, de la seua historia, pero alluntada de la realitat

⁹⁰ Veja's capítul VIII dels Jocs Florals i els premis dels diferents cartells.

⁹¹ Es curios observar com en la cronica del *Almanaque de Las Provincias* per a 1882, p. 208, se silencia el nom de Pi i Margall i se llimita l'intervencio de Blasco a: “terminó la fiesta con un discurso de gracias del Sr. D. Vicente Blasco Ibáñez, quien demostró condiciones de tribuno, y se hizo aplaudir en los párrafos más brillantes”.

quotidiana, totalment irreal, que la gent no entenia, propia de minories mentres Blasco Ibáñez cultiva el naturalisme, mostra els problemes del poble, l'injustícia, les desigualtats socials, paralelment a com ho fea Sorolla en els seus quadros de denuncia (*Y luego dicen que el pescado es caro* o *Triste herencia*). Tant es aixina, que inclus en aquells anys deixà de celebrar-se la sessió anual de teatre, de caracter mes popular, celebrada en el Principal.⁹² El distanciament entre les dos corrents del valencianisme es clar. La poesia jocfloralisca es obertament criticada en els sainets de l'epoca:

“Tots els que venen en mi
per tot lo que passa así
se prenen tal interés
que... parlen un llemosí
qu'a voltes... ¡pareix francés!
Allá, cuan s'amaga el sol
Lo Rat Penat alsa el vol
y va en busca de regalos
per fer en Joliol
la festa dels Chocs Florals.
Allí entre llums y armonías
vivim del art en comú,
allí forchem alegrías
allí... ¡llechim poesías!
que no les antén ningú”.⁹³

Esta visió crítica cap al llorentinisme, contrasta en l'incansable activitat desenrollada en atres camps de l'activitat valencianista que, encara que minoritaria, significà una important aportació al coneiximent de l'història i realitat valenciana. Una nova i jove generació d'historiadors, llingüistes i artistes, els treballs dels quals son hui repetidament consultats i citats com a font d'autoritat, figuraven entre els ratpenatistes d'aquells temps. La relació de les juntes directives i directores de seccions d'estos ultims anys de la presidència de Berga justifiquen les expressions de les cròniques periodístiques publicades en el *Almanaque de Las Provincias*: “...no han decaído los alientos de los individuos que están al frente de esta corporación, que sigue siendo en Valencia la que más trabaja” (1900), “...muestras de gran actividad. Ninguna de las corporaciones de su clase que existen en nuestra ciudad da tantas veladas y conferencias. El entusiasmo de los *rats-penats* va en aumento” (1901), “Entre las corporaciones literarias que hay en Valencia, la de “Lo Rat Penat” ha sido la que ha mostrado durante el año 1902 mayor actividad e iniciativas más provechosas”...

1900-1901.-

Presidente honorario: Teodoro Llorente.

Presidente efectivo: Honorato Berga Garcías.

Vicepresidentes: José Bodría Roig y Faustino Barberá.

Tesorero: Antonio Palanca Hueso.

Contador: José Roig Roig.

Bibliotecario: Francisco Martí Grajales.

Vocales: Manuel Taroncher, Alejandro Sánchez de León, Agustín Paredes Nebot, Francisco Badenes, Camilo

⁹² L'última referència a la celebració de l'habitual sessió de teatre que se representava anualment en el Teatre Principal correspon a juny de 1896 en que se posaren en escena *Les criaes*, d'Eduart Escalante; *Dos gotes d'aigua*, de Francesc Palanca; *Trapatroles*, del mateix Escalante; i *Mes fa el que vol que el que pot*, de Joaquim Balader.

⁹³ Maximilià THOUS i Vicent FE, *Portfolio de Valencia* (Valencia, 1898), quadro 5, escena 25. L'obra fon estrenada el 15 de gener de 1898. Cit. per Ricard Blasco, p. 21.

Urios y Acacio Franco.
 Secretario: Juan Pérez Lucia.
 Vicesecretarios: Facundo Burriel G. Polavieja y Juan B. Carbonell.
 Literatura: Luis Cebrián.
 Ciencias histórico-arqueológicas: José Martínez Aloy.
 Centro Excursionista: José Puig Boronat.
 Música: Manuel Penella.
 Publicaciones: José E. Serrano Morales.
 Juegos Florales: Vicente Calabuig.
 Teatro: José María Puig Torralba.
 Intereses materiales: Barón de Alcahalí.
 Pintura: Julio Cebrián.

1901-1902.-

Presidentes honorarios: el Ayuntamiento y Teodoro Llorente.
 Presidente efectivo: Honorato Berga Garcías.
 Vicepresidentes: Faustino Barberá Martí y Juan Espiau Bellveser.
 Tesorero: Antonio Palanca Hueso.
 Contador: José Roig y Roig.
 Bibliotecario: Francisco Martí Grajales.
 Vocales: Francisco García de Cáceres, Camilo Urios Celda, Acacio Franco Capilla, Manuel Taroncher Ajado, José Nebot Pérez y Vicente Castillo Crespí de Valldaura.
 Secretario: Facundo Burriel G. Polavieja.
 Vicesecretarios: José Nebot Sabater y Juan Bautista Carbonell Doménech.
 Literatura: Roque Chabás Llorens.
 Ciencias histórico-arqueológicas: Barón de Alcahalí.
 Centro Excursionista: José Puig Boronat.
 Música: Presidente honorario: Salvador Giner Vidal. Presidente efectivo: Manuel Penella Raga.
 Pintura: Julio Cebrián Mezquita.
 Intereses materiales: José Martínez Aloy.
 Publicaciones: José E. Serrano Morales.
 Juegos Florales: José Bodría Roig.
 Teatro: Luis Cebrián Mezquita.

1902-1903.-

Presidentes honorarios: Ayuntamiento de Valencia y Teodoro Llorente.
 Presidente efectivo: Honorato Berga Garcías.
 Vicepresidentes: Faustino Barberá Martí y Francisco Martí Grajales.
 Tesorero: Antonio Palanca Hueso.
 Contador: Julio Penas Fiol.
 Bibliotecario: José Nebot Pérez.
 Vocales: Acacio Franco Capilla, Manuel Taroncher Ajado, Vicente Castillo Crespí de Valldaura, Antonio López Rodríguez, Juan Pérez Lucia y Manuel Ferrandis.
 Secretario: Facundo Burriel y G. Polavieja.
 Vicesecretarios: Tomás Falcó Borgoñón y Juan B. Carbonell Doménech.
 Literatura: Luis Cebrián Mezquita.
 Ciencias histórico-arqueológicas: Barón de Alcahalí.
 Centro Excursionista: José Martínez Aloy.
 Música: Ignacio Vidal.
 Pintura: Julio Cebrián Mezquita.
 Intereses materiales: Juan Espiau Bellveser.

Publicaciones: Roque Chabás.
 Juegos Florales: José Bodría Roig.
 Teatro: José M. Puig Torralba.

1903-1904.-

Presidente: José Ruis de Lihori, barón de Alcahalí y de San Juan de Mosquera.

Vicepresidentes: Carlos Testor Pascual y Francisco Martí Grajales.

Tesorero: Antonio Palanca Hueso.

Contador: Julio Penas Fiol.

Bibliotecario: José Nebot Pérez.

Vocales: Manuel Taroncher Ajado, Juan Bautista Pont, Antonio López Rodríguez, Julio Cebrián Mezquita, Juan Pérez Lucia y Manuel Ferrandis.

Secretario general: Facundo Burriel y García de Polavieja.

Vicesecretarios: Tomás Falcó Borgoñón y Juan Bautista Carbonell.

Literatura: Luis Cebrián Mezquita.

Ciencias histórico-arqueológicas: José Martínez Aloy.

Centro Excursionista: Francisco García de Cáceres.

Música: Eduardo López Chavarri.

Pintura: José Benlliure.

Intereses materiales: Juan Espiau Bellveser.

Publicaciones: Roque Chabás.

Juegos Florales: José Bodría Roig.

Teatro: José María Puig Torralva.

En quant a la marcha interna de la Societat, ara, superada aquella etapa inicial i en consonancia en el desenroll del sentiment regionaliste, la denominacio de “llemosí” va sent substituïda per la de “valencià”. La preocupacio per dotar al valencià d’una gramatica i diccionari els porta a iniciar, en el curs 1900-1901, els treballs preliminars, baix la direccio de Lluís Cebrián Mezquita. Esta activitat se va vore continuada en l’any següent en animades discussions en les que estagueren presents Puig i Torralba, Badenes Dalmau, Vilanova, Nebot Pérez i el mateix Cebrián. El tema se va vore secundat en brillants intervencions del canonge-archiver, Roc Chabás, qui ocupà la presidencia de la seccio de lliteratura durant el curs de 1901 a 1902, les conferencies del qual foren sempre amplament aplaudides: *El estudi de les edicions de les obres de Jaume Roig y modo de preparar una definitiva*, *El estat actual del moviment lliterari en Catalunya*. Igualment, l’estudi de la llengua valenciana trascendix les seues fronteres. Aixina, el 20 d’octubre de 1903, veem al llingüïste alema, Dr. Hadwirger, qui havia vingut a Espanya per a estudiar les llengües i lliteratures valenciana, catalana i balear, donant una conferencia sobre filologia valenciana en el salo de Lo Rat Penat.

La seccio de ciencias historic-arqueologiques, que es la que major activitat tenia, se troba plena de conferencies a carrec de noms sobradament coneguts: Roc Chabás inicià el curs en una conferencia sobre “El llenguage dels nostres Furs”; Lluís Tramoyeres, expongue les seues “Excursions arqueologiques a les provincies de Tarragona i Barcelona”; Efre Beltrán, sobre “Ceramica valenciana”; Salvador Guinot, sobre “El poeta Jaume Roig”; Manuel Llanes Montull, sobre “L’orde templaria en la Corona d’Arago”; Pere Sucías, sobre la “Historia de les ordens militars en el regne de Valencia”; Lluís Minguet i Albors, sobre “Geologia valenciana”; Francesc Vilanova i Pizcueta, sobre “El pintor Palomino i els seus frescs en Valencia”; Roc Chabás, sobre “El trofeu que n’hi ha en la Catedral en objectes del Rei Conquistador”; Vicent Vives Liern, sobre “Lo Rat Penat, com a cimera de l’escut de Valencia”; Vicent Peset i Cervera, sobre “Les farmacies valencianes d’antany”, Efre Beltrán, sobre “L’ilustre aragones don Francisco de Aranda”; Manuel Llanes, sobre “L’Orde de Montesa”; i Josep Viñerta Benavent, sobre “El jurisconsult Misser Pere Jeroni Tarazona”. Al marge de totes estes conferencies, la mateixa seccio realisà visites a la sala capitular de la Catedral, al convent de la Puritat, a les iglesies parroquials de Sant Esteve, El Grau i El Cabanyal i l’iglesia del Convent de Sant Gregori.

A primers de novembre de 1900 la Societat se traslladà a un edifici molt mes espaiós i millor acondicionat, en el carrer del Poeta Querol, número 3. La solemne inauguració del curs 1900-1901 ja tingue lloc en la nova seu i la novetat fon l'exposició de les prop de cent obres editades per l'entitat fins al moment que donaven una idea de l'activitat desplegada en 20 anys de vida. Martínez Aloy seguia al front de l'activa secció de ciències històric-arqueològiques; en ella, el català Jaume Massó Torrens inicià el curs en una conferència sobre les "Excursiones pirenaicas", a la que seguien les no manco interessants del canonge Roc Chabás que donà a conèixer molts dels valiosos i inèdits documents trobats en l'arxiu catedralici que, en el temps, apareixerien en les moltes publicacions de l'il·lustre archiver. Se rendí homenage al president honorari de la secció de música, el mestre Salvador Giner, del que se representaren en el mes d'abril quatre operes en el Teatre Principal (*El Soñador*, *El Fantasma*, *Morel y Sagunto*) i el Centre Excursionista, aprofitant l'inauguració de la línia ferrea a Terol, visità Xerica, Viver, Caudiel, Barraques, Sarrió, Terol, Calatayut i Daroca; posteriorment, en setembre, l'activitat dels excursionistes de Lo Rat Penat els portà a Bunyol, Macastre, Yatova i Alboraiç.

Per altra part, el regionalisme i les tensions dins de l'entitat, pareix que motivaren el cansament de Berga la dimissió del qual com a President se produiria en octubre de 1902. Les últimes intervencions de la presidència i les directrius de la junta directiva aixina ho indiquen: el discurs d'apertura de 1901-1902 versà sobre els fins que perseguïen els valencianistes i lo que s'entenia per regionalisme; en la secció d'interessos materials, ara dirigida per Martínez Aloy, Josep Ibáñez tractà el "difícil tema del regionalismo práctico"; en la primera velada general, celebrada en honor a la "regina" de 1902, Rafaela Selva Margelina, el tema del discurs de Facunt Burriel i García de Polavieja fon "La influencia que la mujer debe ejercer en el desarrollo del actual movimiento regionalista"; fon elegida com a Regina dels Jocs Florals de 1903 Merce Silvestre i Sabater, filla d'una "distinguida familia de Teruel"; no hague mantenedor en els Jocs Florals, per lo que se llegí un discurs d'un dels membres del Jurat, Josep Sanchis Sivera, tancant la sessió l'alcalde, "...pronunció una breve arenga, en la que habló del regionalismo, diciendo que antiguamente los cañones que defendían la integridad de la patria eran de una sola pieza, y que los modernos son de distintas piezas, hábilmente ajustadas. "Así pues — dijo— los aragoneses, castellanos, gallegos, andaluces, valencianos, etc., forman unidos con la idea común la patria grande. Ya lo veis, la Reina no es valenciana, pero es española".⁹⁴

No obstant, les tensions existents dins de la societat, no dificulten l'activitat de les diferents seccions que seguien l'inèrcia de les seues activitats. Ara, al front de la de ciències històric-arqueològiques se troba la figura del Baro d'Alcalali, cridat a succeir a Berga en la presidència de la societat; en ella se pronunciaren les conferències de Josep Martínez Aloy, sobre "La nobleça valenciana"; de Josep Nebot Sabater sobre "L'Academia dels Nocturnos y el poeta Fabiá de Cucalón"; de Fausti Barberá sobre la "Bio-bibliografía de Carlos Ros"; de Edmon de C. Bonet sobre "Les campanes de Valencia"; de Josep Roig sobre "El concepte del axouar en lo dret valenciá"; de Pere Sucías sobre la "Historia del monestir de S. Miquel dels Reys"; de Josep Bodría sobre "Les festes de carrer en Valencia"; de Manuel Ferrandis sobre "Les ordens militars en lo Reyne de Valencia"; i la magistral que, sobre la "Génesis del derecho foral en Valencia", donara Roc Chabás. Igualment, el Centre excursionista continuà desenrollant la seua activitat en les seues visites a Naquera i Serra, els dies 14 i 15 de juny.

Berga dimití en octubre de 1902. El curs de 1902 a 1903 s'inaugurà baix la presidència accidental de Fausti Barberá el 7 de desembre i el seu discurs d'apertura pretengue clarificar el posicionament polític de l'entitat: "*La misión de Lo Rat Penat frente al problema del regionalismo*".

El 14 de desembre del mateix mes, una Junta General Extraordinaria triava com a president de la societat a Josep Ruiz de Lihori, baro d'Alcalalí i de Sant Joan de Mosquera.

⁹⁴ *Almanaque de Lo Rat-Penat* per a 1903, pp. 324-325.

1.8.4. EL PRELUDI D'UNA "CORONACIO".

El llorentinisme havia arribat al seu zenit. Recent abandonada la presidència per Honorat Berga, se feu carrec de la mateixa Josep Ruiz de Lihori, baro d'Alcalalí i de Sant Joan de Mosquera. Teodor Llorente, director de *Las Provincias*, havia acabat la seua obra *Valencia, sus Monumentos y Artes, su Naturaleza é Historia* i Lo Rat Penat acordà solemnitzar est acontentyiment lliterari en la reedició del seu *Llibret de versos*, publicat en 1885 i esgotat des de fea varis anys. En canvi, allo no paregue prou i, en cooperació en l'Ateneu Lliterari, se decidí organitzar un convit en honor al vell patriarca invitant a les societats i persones que volgueren sumar-se ad ell. L'exit fon tal que hague de llimitar-se el numero de participants. Fon, l'apoteosis del poeta, preludi d'aquella "coronacio" que tingue lloc anys despres en l'incomparable marc de l'Exposició Regional de 1909. Allí estagueren presents totes les corporacions i societats valencianes i algunes estrangeres.

Se trià per a l'acte la Glorieta, el passeig central de la qual servia de teatre d'estiu. La taula presidencial se situà en l'escenari, replet d'arbusts i flors. En el centre, la bandera de Lo Rat Penat, inclinada sobre el bust d'Ausias March i l'escut de Valencia, rodejada pels noms de Guillem de Castro, Timoneda, Gil Polo, Corella i Escolano. El decorat s'estenia per tot el recint. Les naves estaven convertides en tabaquets de flors; en els del prosceni, hi havia cartells en els noms de Viciàna, Jaume Roig, Arolas i Aparisi i Guijarro; en els laterals, entre garlandes de flors, els retrats de Bernat i Baldoví, Bonilla, Vicent Boix, Pasqual i Genís, Vicent Wenceslao Querol, Feliu Pizcueta, Jacint Labaila, Eduart Escalante, Constanti Llombart i Victor Iranzo Simón, alternant en escuts regionals i tancant els cartells en els noms d'Enric Gaspar i Rafael Maria Liern.

En el centre de la presidència, Llorente, i a la seua dreta, el President de Lo Rat Penat, el Governador Civil i el president de la Diputació; a la seua esquerra, el President de l'Ateneu Científic, Artístic i Lliterari, l'Alcalde de Valencia i el Rector de l'Universitat. Els comensals se trobaven en tres taules perpendiculars a la presidència. La banda de música de la Casa de la Beneficència amenisà l'acte. En els postres, el secretari de Lo Rat Penat, Facunt Burriel i García de Polavieja, llegí una carta del president del Consell de Ministres dirigida a l'homenajat:

"Madrid, 4 de julio 1903.

Excmo. Sr. D. Teodoro Llorente.

Mi querido amigo: Me asocio de todo corazón á la hermosa fiesta que en honor a V. ha de celebrarse mañana, y ya que no puedo, como hubiera sido mi gusto, concurrir á ella, le remito la credencial de la Gran Cruz de Alfonso XII, que á propuesta del gobierno se dignó ayer S.M. conceder a V., y le felicito por tan honrosa distinción muy cordialmente.

Créame siempre su antiguo afectísimo y buen amigo, que b.s.m., Francisco Silvela".⁹⁵

El Governador Civil, Alfons González Núñez, donà llectura al Real decret. El rector de l'Universitat, Josep Machí, digue unes paraules i impongue la banda de la Gran Creu d'Alfons XII, les insignies de la qual li havia entregat Francesc Peris Mencheta, i entregà la placa al Baro d'Alcalalí per a que la colocara en el pit de Llorente. Se llegiren innumerables adhesions d'Espanya i de l'estranger, hi hague discursos dels presidents de Lo Rat Penat, de l'Ateneu Científic i de totes les autoritats i corporacions presents en l'acte. La sorpresa i emocio pujà de to quan el director de *El Radical*, Josep Segarra, despres de saludar a Llorente en nom del seu periodíc, digue que havia rebut de Frederic Mistral l'encarrec de llegir i entregar a l'autor del *Llibret de versos* els versos següents:

⁹⁵ *Almanaque de Las Provincias* per a 1904, p.100.

“*Per lou Felibre Teodor Llorente:*

A moun fraire rouman, au poeto flouri
de la Cieuta di flour, á Teodor Llorente,
feu de tout cour presente
la flour de l’amista, que sente é que ressenté
per Valenço d’Espagno é lou ficu qu’a nourri!

F. Mistral.

Maiano en Prouvenço, 27 de Junio 1903”.⁹⁶

A continuacio prengueren la paraula el pintor Josep Benlliure, el canonge de Sogorp Sanchis Sivera, Serrano Clavero, Aguirre, Cebrián, Zapater, Gaspar Thous i Palanca, que llogi l’ultima poesia del *Nou llibret de versos, Testament*. Impressionà profundament a l’auditori, i Llorente, emocionat, donà les gracies a Sa Majestat, a Valencia tota, per l’afecte i la simpatia que li demostraven, expressant el seu amor a la mateixa i el seu servici a través de la premsa periodica durant prop de mig segle; acabà dient:

“Hay muchas cuestiones que nos dividen y separan en distintos campos, y es legítima esa lucha cuando defiende cada uno sus honradas convicciones; pero hay también algo, mucho, que nos une á todos: el amor á España, el amor á Valencia, nuestras madres cariñosas; el amor al arte, el amor á la poesía, que enaltecen y subliman al espíritu humano. Y así como el pobre inválido del ejército, retirado a su aldea natal, toma la guitarra, humilde representación para él de los idealismos poéticos, y forma corro cantando coplas, que encuentran eco unánime en todos los corazones, yo cantaré lo que es nuestro sentimiento común, lo que tiene por emblema nuestro Rat Penat, la fe, la patria y el amor...

Al veros aquí reunidos, en esta mesa fraternal, yo me creo ya representante, modestísimo representante, pero representante al fin, de aquellos nobles y santos ideales, y pienso que la manifestación de hoy puede influir mucho en que dé yo por terminada mi obra de pelea, y comience la obra de paz y de unión, que ha de ser la empresa de mis últimos años, consagrados al bien común y á la gloria de esta Valencia, á la que tanto amo”.⁹⁷

⁹⁶ *Almanaque de Las Provincias* per a 1904, p.101.

⁹⁷ *Almanaque de Las Provincias* per a 1904, p.102.

LO RAT PENAT.

Societat de amadors de les glories de Valencia y son antic Rèalm.

El domingo se verificó en el Ateneo-Casino Urbano la segunda reunion para constituir esta sociedad literaria, resultando haber aceptado ya el pensamiento los señores siguientes:

Sres. D. Félix Pizcueta.—José de Orga.—Rafael Ferrer Bigué.—Cristóbal Pascual y Gamá.—Vicente Boix.—Manuel Carboneres.—Francisco Vives Juliá.—Jacobo Salas.—Antonio María Ballester.—Joaquín Serrano Cañeta.—Enrique Villarroya.—José Zapator Ugeda.—Juan Antonio Rojo y Almela.—Juan Bautista Robert Bordás.—Gonzalo Julian.—Francisco Castells.—José Clemente Lamuela.—José Fambuena.—Manuel Lluch Soler.—Ignacio Vidal.—Joaquín Balador.—Manuel Penella.—Juan Guix.—José Masó Mules.—Salvador Prósper.—Juan Mariana Sanz.—Pascual Aguilar.—Francisco Aguiló.—José Giment Martí.—Rafael Carbonell Riera.—José Gallé.—José Malbuisson.—José Valls.—Antonio Mulego.—Emilio Charquas.—Juan R. Montés Todolí.—Juan Reig Flores.—Pascual Escrivá.—José F. Sanmartín y Aguirre.—Juan Rodríguez Guzman.—Aurelio Mora.—Manuel Llorens.—José Soriano.—Manuel Torres Orive.—Victor Irujo Simon.—Francisco Palanca y Roca.—Teodoro Lorente.—Francisco Vives Llora.—Joaquín Labaila.—José Bodeia.—José Asensi.—Francisco Bellido.—Juan Xalima.—Vicente Guillot.—Ricardo Cester.—José Estellés.—Juan Pérez.—José O'wara.—Eduardo Escalante.—Constantino Lombart.—Carmelo Navarro Reverter.—José María Olmos, antes Grande.—Natalio Llorens.—Luis Cebrian.—Ramon Lladó.—Francisco Vives Mora.—Fernando Reig Flores.—Antonio Valencia.—José Fernandez Mathou.—Antonio Vives Ciscar.—Rafael Vives Aspíria.—José Vives Ciscar.—Juan Navarro Reverter.—Vicente Dualde.—Félix Zarranz.—Agelino Estellés.—Carlos Testor.—José Brul.—José Herrero.—Felicísimo Lorente.—José Aguirre Natiel.—Rafael Sociats.—Manuel Atard.—Juan Reig Garcia.—Francisco de P. Gras.—Francisco de P. Gras Climent.—Vicente Barrachina.—Elías Martínez Gil.—Jaime Sales.—Salvador María Fábregues.—Eduardo Ponce.—Gerardo Estellés.—Vicente Martí y Lis.—Vicente Leon Fries.—Vicente Sompero.—Miguel Tasso.—Eduardo Perez Pujol.—José María Torres.—José Monserrat.—Lino Esparza.—Ricardo Palanca y Lita.—José Hernanz.—José María Bonilla.—José Mayor.—Vicente Mayor.—Gaspar Thom.—Vicente Puzoy Ariño.—Martiano Ros Carst.—Edmundo Martínez Beronat.—Luis Antonio de Goya.—Benito Altet Ruata.—Juan Aguilar y Lara.—Aurelio Ferrer.—Vicente Esplugues.—Emilio Pascual.—Manuel Millás.—José Barréda.—Juan Campos.—Benito Busso.—Francisco de P. Arnal.—José María Blesa.—Desiderio Criado.

La comision de reglamento ofreció presentar á la junta general, para someterlos á su aprobacion en la sesion próxima, los estatutos que han de regir á *Lo Rat Penat, Societat d' amadors de les glories de Valencia y son antic Rèalm*, que este es el título definitivo que se aprobó para la misma.

Constituida la sociedad, procediéndose á la eleccion de la junta directiva, que por comun acuerdo quedó formada de esta manera:

Presidente honorario: D. Vicente Boix.

Presidente: D. Félix Pizcueta.

Vicepresidentes primero: D. Jacinto Labaila.

Idem segundo: D. José de Orga.

Socio iniciador y fundador, con voz y voto en esta junta y en cuantas se constituyan: D. Constantino Lombart.

Bibliotecario: D. José Olmos, antes Grande.

Tesorero: D. Antonio Vives Ciscar.

Vocal 1.º, D. Rafael Ferrer Bigué.—2.º, don Eduardo Escalante.—3.º, D. Joaquin Balador.—4.º, D. Manuel Carboneres.—5.º, D. José Rodria.—6.º, D. Francisco Vives y Mora.—7.º, D. Manuel Penella.

Secretario: D. Francisco Vives Llora.

Vice-secretario: D. Manuel Lluch Soler.

Tomada posesion por la nueva junta, el Sr. D. Félix Pizcueta pronunció breves palabras, manifestando sus vivos deseos de que la sociedad pueda realizar los nobles propósitos que le animan, hasta conseguir el punto que sus nobilísimos planes merecen.

El Sr. Lombart, haciendo su eco de los propósitos del digno presidente, manifestó á la reunion que, una vez que la empresa que pensaba llevarse á cabo era exclusivamente valenciana, fuera esta lengua le oficial para la corporacion, lo cual fue aprobado por unanimidad. Otros muchos señores, entusiasmados por nuestras antiguas glorias literarias, auspiciaron sus ánimos desahucándose en justas alabanzas á todos los que con sus esfuerzos han contribuido á la realizacion de tan patrióticos obres.

El primer acto público de la sociedad será la sesion inaugural que piensa celebrarse durante la próxima feria, en la cual se pronunciarán discursos, se lectrán versos, se cantará un himno alusivo compuesto por el Sr. Penella, y probablemente tomará parte la Sociedad de Concleritos.